

VI TALAR

I

HELA MENINGAR

VI TALAR I HELA MENINGAR

en konstnärlig sammanställning av Malin Ståhl

MEDVERKANDE
Tomas Colbengtsson, Patricia Fjellgren, Inger-Helen Gråk, Kaisa Huuva,
Jan Persson, Ewa Ljungdahl, Malin Nord och Annica Wennström

TRYCKT MED STÖD AV KC NORD

FÖRORD

Genom att använda faksimilen, så som du håller i handen, vill jag minna om att vi inte ska upphöra att komma ihåg denna del av vår svenska historia. Måten, materialet och sidantalet gör en otydlig faksimil av Rasbiologiska institutets utgåva "The Race Biology of the Swedish Lapps. Part I" från 1932 vilken återfinns i två exemplar i Riksarkivets referensbibliotek här i Östersund. Den är brun och min ska vara en stark, klar rosa färg. Med mjuka omslag i måtten 290x377 mm och blank inlägga strävar jag mot en volym om 138 sidor.

I denna dokumentation samlar jag mitt konstnärliga arbete som tar avstamp i ett markområde som sorteras in under 'lägffjäll'; Caskelaante i Åarjelsaepmie - Middagsfjället i västra Jämtland.

Den konstnärliga idén drivs av att undersöka frågan om ansvar - vems är ansvaret och vem tar ansvar. Jag dröjer vid Lantmäteriets kartbilder tillsammans med de kartbilder som ritas i kroppen, som visuella gestaltningar av förhållningssätt till marken och landskapet. - Om jag använder det spekulativa och prövande som metod och gör ett sorts förkroppsligande genom sammanfogande (kollage), teckning/måleri och text. - Om mina funderingar kring osynliggörande, ansvar, kolonisering och de-kolonisering möter varandra. - Om jag via handens närvaro och frågandets närvaro försöker skärskåda hur ett arbete kring osynliggörande och ansatser till de-koloniala förhållningssätt skulle kunna göras. - Om då mitt mål med denna dokumentation är att skapa ett reflekterande över historieskrivning och blick, och att bjuda in ett förhållningssätt som håller denna reflektion aktiv och kontinuerlig. - Om detta inte är en plats för att sätta punkt.

Anekdot:

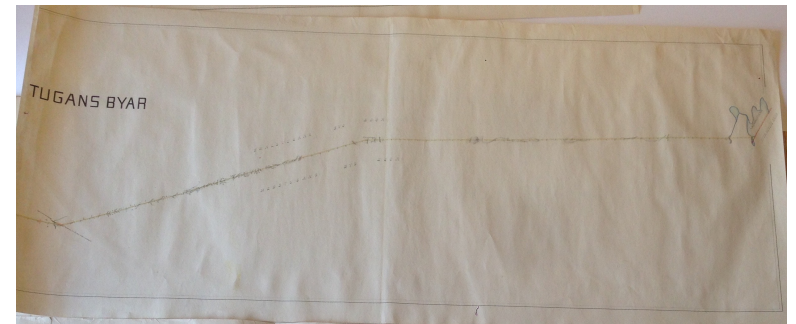
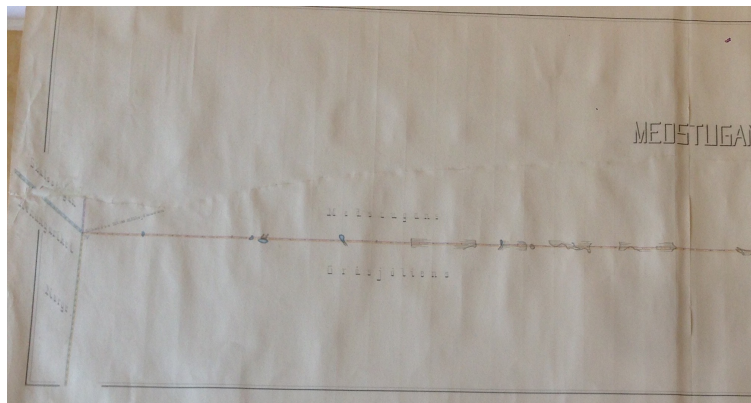
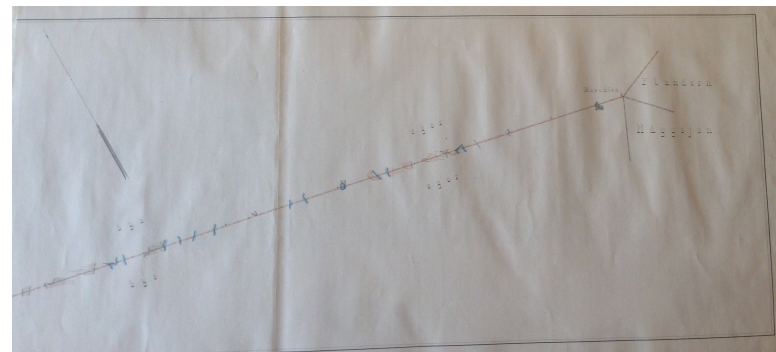
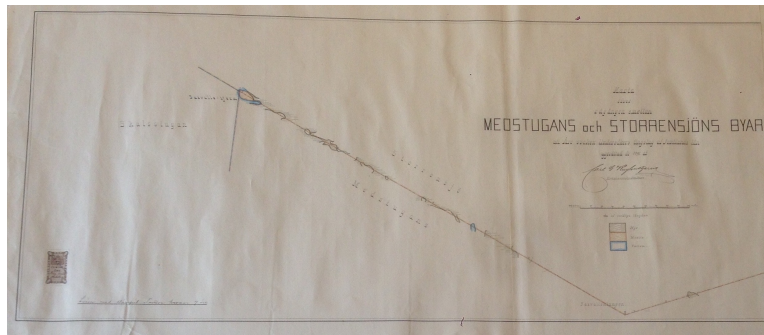
Varför placera "The Race Biology of the Swedish Lapps" under ämnesordet "Samer" och inte under "Svenskar" eller "Svenska staten" då rasbiologiska institutet var en svensk institution som verkade inom det svenska samhället?

I utställningsarbetet *Onförhandling* arbetar jag tillsammans med Kaisa Huuva och Patricia Fjellgren på Riksarkivet i Östersund och dess referensbiblioteks hylla Mes Samer. Där ligger ett exemplar av Rasbiologiska institutets "The Race Biology of the Swedish Lapps" på hyllan. Under arbetet dyker ännu ett exemplar av samma volym upp märkt med dedikationen "Till landsarkivet i Östersund från Rasbiologiska institutet" vilken även den placeras på hyllan. För mig är detta privilegierade rättighetstagande utmanande och driver på angelägenheten i att ta sig an ett nybyggeri-kolonialt ansvarstagande. För vad betyder det att växa upp i en kolonialmakt?

Malin Ståhl, oktober 2024

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

RÅGÅNGAR	8
INVENTERING	11
VAD ÄR KUNSKAP	68
RÖRELSENS ORÖRLIGHET	70
BERÄTTELSENA	82
VIT UNIVERSALITET	102
OMFÖRHANDLING	108
TALA I TYSTNAD	126
GASKELAANTE	129
KROPPENS KARTOGRAFI	140
BIOGRAFIER	148

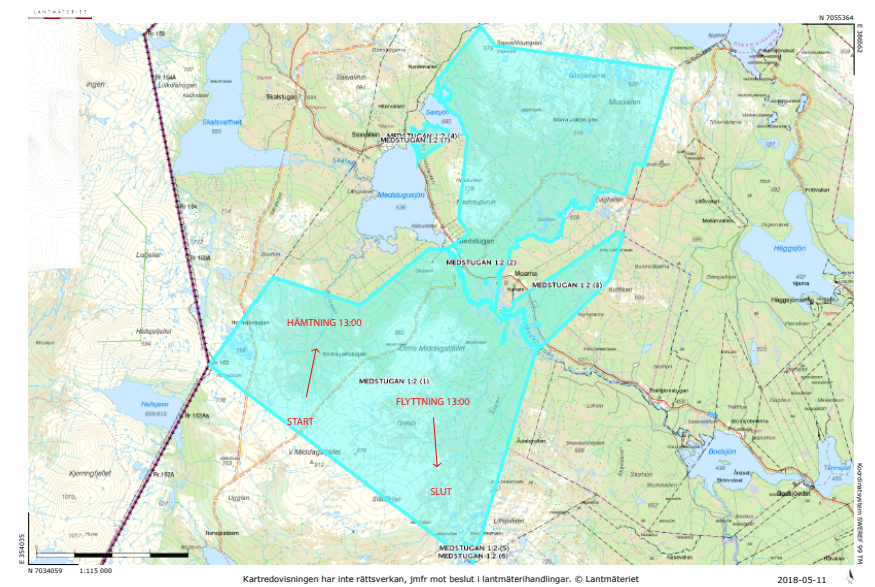

Notation:

Rågången är den linje som dras upp som gräns mellan en by och en annan.

Skär som knivar, som linjaler. Hugger en bana, ställer stenar.

ORDNAR UPP, INDELAR, INMUTAR, ÄGER, STÄNGER.

Eva E Karlsson
010-225 33 58

BESLUT
Datum
2018-05-30

Dir (anges vid skriftväxling)
436-3724-2018

1 / 3

Malin Ståhl
Södra Strandvägen 23
832 44 Frösön

Beslut om bidrag till inventering av samiska kulturmiljöer på Middagsfjället

BESLUT

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 7 och 8 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer att lämna bidrag med högst 62 504 kr exklusive moms till inventering av samiska kulturmiljöer på Middagsfjället.

Beloppet kronor skall belasta anslaget 7:2, budgetåret 2018.

Bidraget har beviljats för nedanstående åtgärder:

- Faltinventering av samiska kulturmiljöer på Middagsfjället.
- Dokumentation, rapportering och registrering av inventerade samiska kulturmiljöer.
- Öppen visning/guidning till inventerade samiska kulturmiljöer.

Hushållningssällskapet Jämtland sponsrar projekt med ca 12 000 kronor.

Beslutet kan inte överklagas enligt 23 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

VILLKOR

- Bidraget ska användas till ovan specificerade åtgärder och följa ansökan.
- Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet har rätt att öppet redovisa för allmänheten hur bidraget använts.
- Avrapportering av arbetet ska ske i form av en rapport som levereras digitalt till jamtland@lansstyrelsen.se
- Det ska framgå i rapport, annonsering och vid marknadsföring av projektet att Länsstyrelsen medfinansierat projektet. Detta bör ske genom en beskrivning i text och genom Länsstyrelsens logotyp.

Postadress	Besöksadress	Telefon	Fax	E-post	Webb
831 86 ÖSTERSUND	Residensgränd 7	010-225 30 00	010-225 30 10	jamtland@lansstyrelsen.se	www.lansstyrelsen.se/jamtland

2 / 3

UTBETALNING OCH REDOVISNING

Det beviljade bidraget kan rekvireras från Länsstyrelsen senast 2018-11-20 enligt blankett för slutredovisning och slutrekvisition. Blanketter bifogas beslutet och ska skickas in till jamtland@lansstyrelsen.se. Den ekonomiska redovisningen ska innehålla kopior på kvitton, löner, fakturor med mera med verifikat som styrker de bidragsgrundande kostnaderna, annars kan inte Länsstyrelsen betala ut bidraget.

BAKGRUND

Inventeringen på Middagsfjället genomförs inom Medstugas egendom. Medstugan förklarades som byggnadsminne 1999 och omfattar ett flertal byggnader däribland jaktvillan, bondgård med mejeri och såg. Det är Hushållningssällskapet i Jämtland som äger Medstugan. Ägaren är mycket intresserad av att komplettera bilden av egendomens historia genom att lyfta den samiska närvaron i kulturlandskapet. I dalgången vid södra jaktstugan på Middagsfjället finns det uppgifter om gamla samiska boplatser från tiden före avvittringen (i början av 1800-talet).

Projektet vision är att de "osynliga" kan få samma värde som det synliga och att en parallell berättelse från området sätts i fokus. Under den planerade vandringen till det inventerade området introduceras deltagarna i kulturarv ur ett konstnärligt perspektiv, där byggnader/platser/berättelser ges olika uppmärksamhet utifrån en icke-objektsbaserad historia. Resultatet av inventeringen kommer publiceras i artikel i tidningen Grön handel, på webben och facebook.

SKÄL FÖR LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Enligt 7 och 8 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer får bidrag lämnas till tillgängliggörande och kunskapsunderlag till värdefulla kulturmiljöer. Ett delmål i Länsstyrelsens interna strategi för kulturmiljöarbetet är att nya perspektiv och berättelser till befintliga byggnadsminnen lyfts fram.

ÖVRIGT

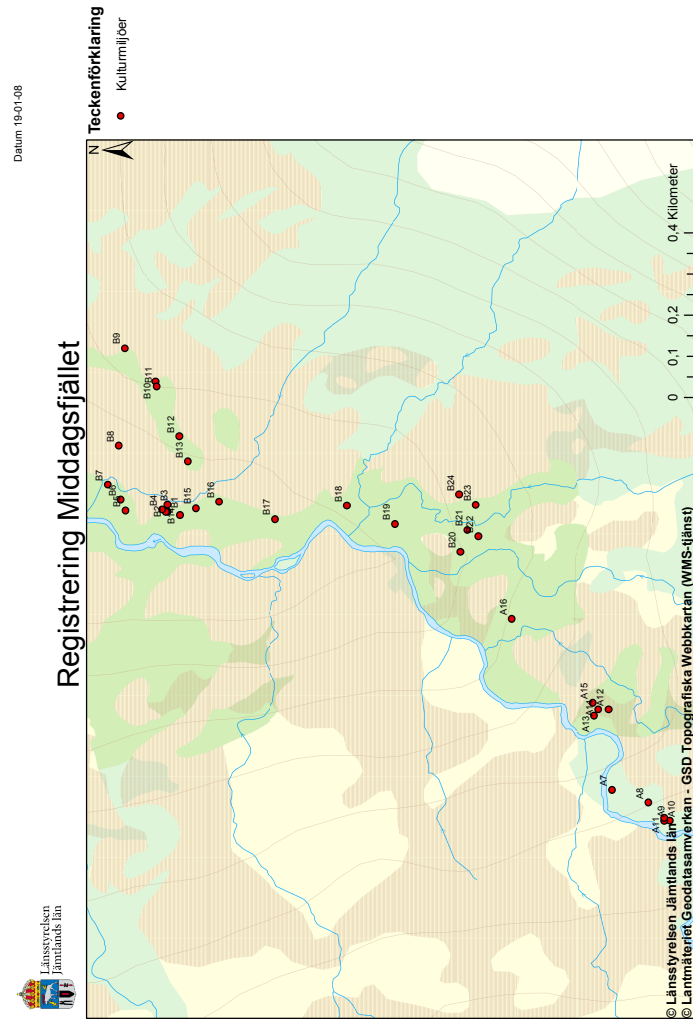
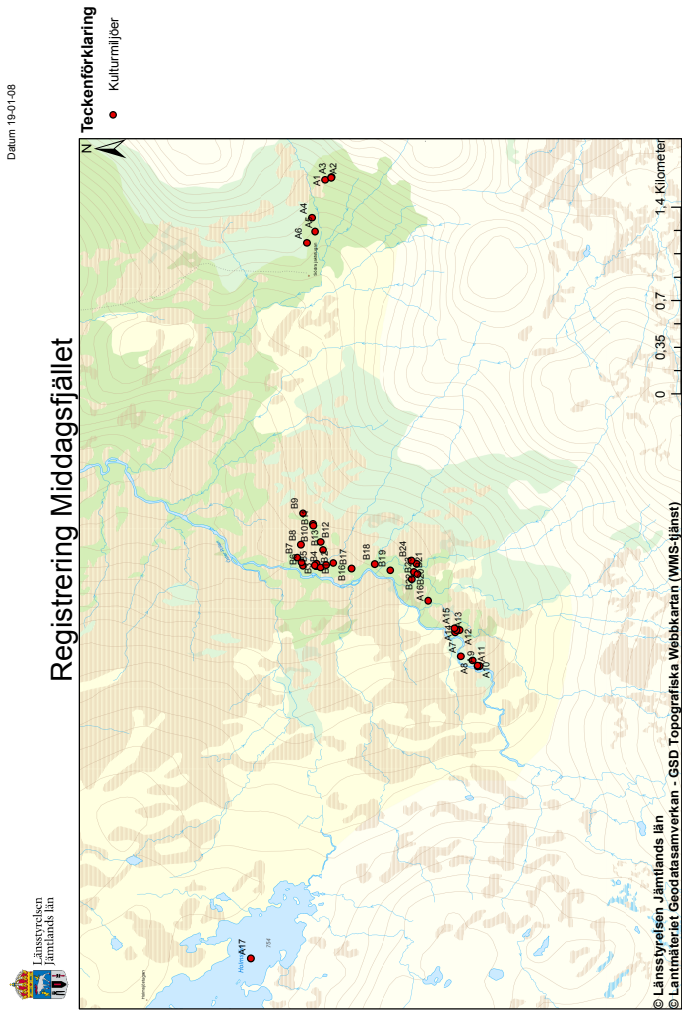
Länsstyrelsen är inte beställare av arbetet. Detta regleras mellan bidragstagaren och entreprenör

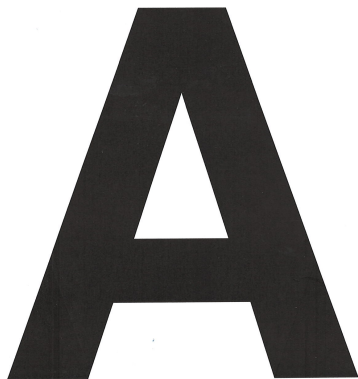
För bidraget gäller vidare vad som anges i 19 - 21 §§ förordningen (2010:1121) c

Detta beslut har fattats av enhetschef Magnus Lindow efter föredragande av antikvarie Eva Karlsson.

Magnus Lindow
Enhetschef

Eva Karlsson
Antikvarie

GASKELAANTE 2018-07-30

Gaajhkh mojhtesh dan GASKELAANTEN sâckieboeltine.

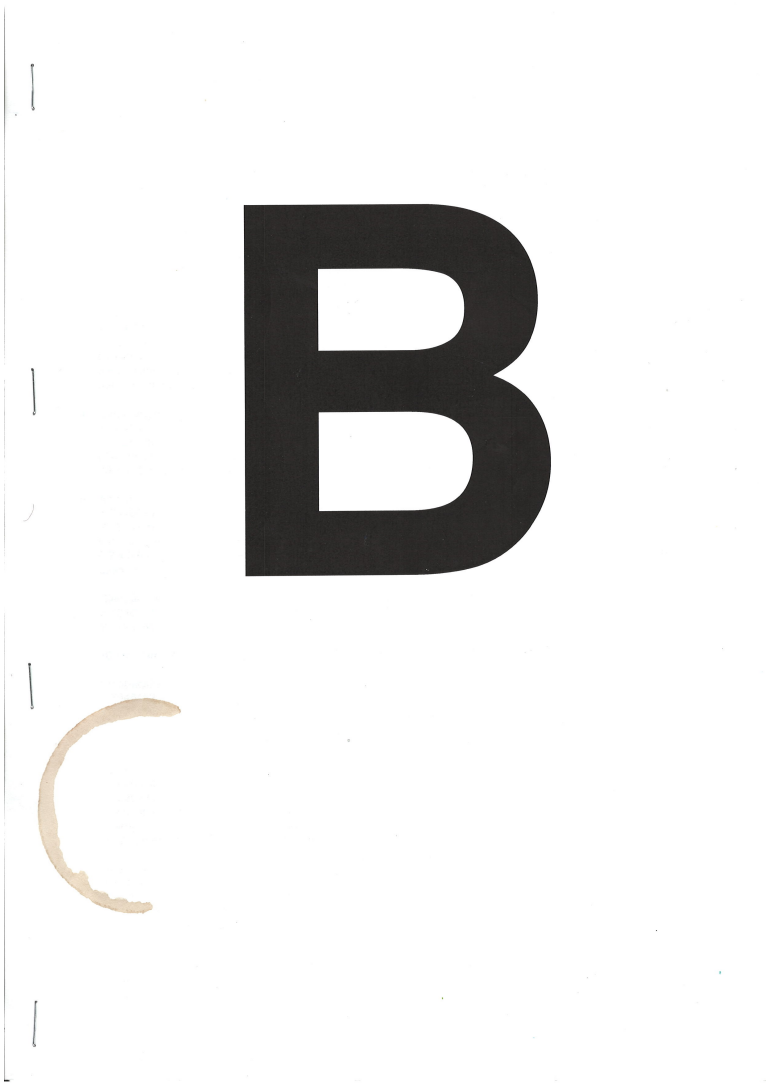
1. Giedt-aevjie
X 7046209
Y 1328018
775 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Giedt-aevjie jolle deavesne. 70 m diam. bijre.
Sjire sjædtoegujmie, kraasjes jh jeenjh sjædtoeh. Sâekien vesjnijeh jh sierkestahkh.
2. Boerne
X 7046162
Y 1328036

Boerne scamma deavesne goh nr. 1, naan meeterh giedth-aevjien jillelen.
0,80 x 0,70 m, N-S. 0,4 m gîengele. Mueltietsagkesem boernen bijre veele vâájnoe, 0,02 – 0,03 m gamte, 0,05 m jolle. Sâekich giedt-aevjiesne sjidich.
3. Aernie
X 7046164
Y 1328030

Aernie eevre giedt-aevjien nr. 1 lihke.
0,7 x 0,8 m, noerhtejillie – âarjelluvlie. Ij man aelhkie aernien raedtiem vucjnedh. Aerniegierkieh derhvien nuellesne men dejtie sondine damta. Sjire sjædtoegujmie, kraasich jh sjædtoeh. Tjirrh jh gohtjh gaavni gosse herriehkinie giehtjedi.
4. Aernie
X 7046311
Y 1327734
739 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Aernie deavesne jh gusnie sân giedt-aevjie, 40 m dan luvlelen. Ij man aelhkie aernien raedtiem vucjnedh, aerniegierkieh derhvien nuellesne men dejtie sondine damta. Sjire sjædtoegujmie, kraasich jh sjædtoeh. Tjirrh jh gohtjh gaavni gosse herriehkinie giehtjedi.
5. Giedt-aevjie
X 7046288
Y 1327629
731 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Giedt-aevjie villhties deavesne jh vâálese dan njojem gaajhkide raedtide. 60 m diam. jorpe. Sjire sjædtoegujmie, kraasich jh sjædtoeh. Vesjnijieboelte, sierkestahkh jh gasngesh jh aajnes lehkesne naan bâeries sâekich.
6. Vâarhkoe/vuarhka
X 7046351
Y 1327546
721 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Vâarhkoe villhtesne, jallse. Stocre gierkiehalla, 1,5 x 1 m, 0,2 m. naan unnebh gierkiej nelnie glâapbarjahkh bieline. Dej gierkiej gaskemsh. 1 m jolle haevtie. Vâarhkoe sân catnemen mietie, men muvth dejstie gierkijste mah bijre Leah tseggeldihkie. Vâarhkoen tjirrh Johke galka. Gosse vâarhkoe dej giedth-aevjiej, aerniej jh boerni lihke sih vâarhkoem beapnojde muhtjeme mejtie daerpiets galmes ârrodh.
7. Aernie
X 7045237
Y 1324433
695 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Aernie deavan âarjæraedtesne. Mahte 0,7 m X 0,8 m, ij man aelhkie aernien raedtiem vucjnedh juktie aerniegierkieh derhvien nuellesne men dejtie sondine damta. Sjire sjædtoegujmie, kraasich jh sjædtoeh. Jisschts gyhpene gohtjeste gaavni gosse herriehkinie giehtjedi.
8. Boerne
X 7045149
Y 1324401
705 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Boerne akten jolle deavan jillieraedtesne. 1,5 x 1,4 m, 0,6 m gîengele. Mueltietsagkese mij ij man aelhkie vucjnedh, âarjelluvlie raedtesne bööremes vuajna. Boernen gaskoch akte sâekie.
9. Giedt-aevjie
X 7045098
Y 1324357
702 mmb (meeterh mearoen bijjelen)

- Giedt-aevjie mahte 70 m diam. Dejnie scamma deavesne goh nr. 8. Kraesic - jih sjædtochagke, naan gasngesh jih sækkieh dejnie gïedt-aevjien raedîne.
10. Aernie
X 7045111
Y 1324356
701 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Aernie aktene deavan raedtesne. 0,6 x 0,7 m, ij man aelhkîe aernien raedtiem vœjnedh. Aerniegierkieh derhvien nuelesne men dejtîe sondine damta. Sjîere sjædtoegujmie, kraesich jih sjædtoch. Tjîrnh jih gohtjh gaavni gosse herriehkinie gïehtjedi.
11. Aernie
X 7045111
Y 1324363
699 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Aernie scamma deavesne goh nr. 10. 0,7 x 0,6 noerhte - âarjel. Aerniegierkieh derhvien nuelesne men dejtîe sondine damta. Sjîere sjædtoegujmie, kraesich jih sjædtoch. Tjîrnh jih gohtjh gaavni gosse herriehkinie gïehtjedi.
12. Aernie
X 7045243
Y 1324629
694 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Aernie deavesne. 0,8 x 0,6 m, noerhteluvlie - âarjeljillie. Aerniegierkieh derhvien nuelesne men dejtîe sondine damta. Sjîere sjædtoegujmie, kraesich jih sjædtoch. Tjîrnh jih gohtjh gaavni gosse herriehkinie gïehtjedi.
13. Boerne
X 7045278
Y 1324614
689 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1,4 x 0,7 m, 0,4 m gïengele, noerhte - âarjel. Boerne villhties deavesne, noerhtese.
14. Giedt-aevjie
X 7045268
Y 1324629

70 m diam. Villhties deavesne noerhtese. Kraesich, sjædtoch jih vesjujich.
15. Aernie
X 7045281
Y 1324645
691 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1 x 0,8 m, noerhte - âarjel. Aerniegierkieh derhvien nuelesne men dejtîe sondine damta. Aernesne kraasijes jih sjædtoch. Tjîrnh jih gohtjh gaavni gosse herriehkinie gïehtjedi.
16. Boerne
X 7045475
Y 1324851
680 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
0,8 x 0,6 m âarjel - noerhte, 0,4 m gïengele. Boerne deavesne âarjelluvlie raedtesne.
- Jeatjah
Gôökte buhtjemenjuannah Sålålejaevresne.

GASKELA ANTE 2018-09-18

1. Gâctiesijje
X 7046308
Y 1325123
655 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
6 x 5,5 m luvlie – jillie, kláva lãvlese, 3,5 x 3 m. Mueltietsagkese gâctiesijjen bjïre, mahte 1 m gamte jïh 0,1 m jolle. Aernie gaskoch, luvlie - jillie, gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh.
derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh.
2. Gâctiesijje
X 7046312
Y 1325122
648 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
5,5 m diam. Dan bjïre vuelahts mueltietsagkese mij jallan vâájnoe. Aernie gaskoch, luvlie - jillie, gierkich derhvien nuelesne men sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh kraasjies.
jïh kraasjies.
3. Gâctiesijje
X 7046308
Y 1325140
648 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
5,5 m diam. Dan bjïre vuelahts mueltietsagkese mij jallan vâájnoe. Aernie gaskoch, luvlie - jillie, gierkich derhvien nuelesne men sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh kraasjies.
jïh kraasjies.
4. Giedt-aevjie
X 7046321
Y 1325128
654 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 x 100 m. Gajlkie vilhties deavesne, jallese. Sâckien vesnjieh jïh stuerbhh sâckieh.
80 x 100 m. Gajlkie vilhties deavesne, jallese. Sâckien vesnjieh jïh stuerbhh sâckieh.
5. Aernie
X 7046410
Y 1325126
646 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
0,7 x 0,6 m, luvlie - jillie. Gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh kraasjies jïh akte gasngese.
0,7 x 0,6 m, luvlie - jillie. Gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh kraasjies jïh akte gasngese.
6. Giedt-aevjie
X 7046421
Y 1325153

100 m diam. Vuclhks deavesne, mij akten pluavan dagkoe lihke jãhta. Sâckien vesnjieh.
100 m diam. Vuclhks deavesne, mij akten pluavan dagkoe lihke jãhta. Sâckien vesnjieh.
7. Giedt-aevjie
X 7046452
Y 1325190
645 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
60 m diam. Jolle deavesne, aernie dan giedt-aevjien âarjel raedtesne.
60 m diam. Jolle deavesne, aernie dan giedt-aevjien âarjel raedtesne.
8. Boerne?
X 7046424
Y 1325284
639 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Krochkeldh krogke onne deavan raedtesne. Sãn akte boerne. 1 x 0,3 m, 0,4 m gïengele. 1 m dan jillien akte viele krogke, men sagke unnebe jïh ij leah vilhtie mejtie krochkeldh.
Krochkeldh krogke onne deavan raedtesne. Sãn akte boerne. 1 x 0,3 m, 0,4 m gïengele. 1 m dan jillien akte viele krogke, men sagke unnebe jïh ij leah vilhtie mejtie krochkeldh.
9. Giesiegalmie
X 7046406
Y 1325521
670 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
Krochkeldh krogke vilhties deavesne âarjel-luvlie. 3,5 x 1-1,2 m, 0,5 m gïengele. Krogken lihke jïh krogkesne smaave gasngesh jïh sâckien vesnjieh. Ahtene deavesne gusnie almetjh orrenne, men ij naan jeatjah mohtesh dennie scamma deavesne.
Krochkeldh krogke vilhties deavesne âarjel-luvlie. 3,5 x 1-1,2 m, 0,5 m gïengele. Krogken lihke jïh krogkesne smaave gasngesh jïh sâckien vesnjieh. Ahtene deavesne gusnie almetjh orrenne, men ij naan jeatjah mohtesh dennie scamma deavesne.
10. Giedt-aevjie
X 7046333
Y 1325439
668 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
70 m diam. Jorpe deavesne, praarenjoejc lãvlese.
70 m diam. Jorpe deavesne, praarenjoejc lãvlese.

11. Gâctiesijje
X 7046330
Y 1325427
667 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
5 m diam. Mueltietsagkese mij ij dan veele vâájnoe. Aernie gaskoch, gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh kraasjies. Giedt-aevjien nr. 11 raedtesne.
667 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
5 m diam. Mueltietsagkese mij ij dan veele vâájnoe. Aernie gaskoch, gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh kraasjies. Giedt-aevjien nr. 11 raedtesne.
12. Boerne
X 7046277
Y 1325305
656 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1,2 x 1 m, 0,7 m gïengele. Noerhte - âarjel. Mueltietsagkese mij ij dan veele vâájnoe. Krogken lihke pliehtje gierkie. Deavan jillie raedtesne.
656 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1,2 x 1 m, 0,7 m gïengele. Noerhte - âarjel. Mueltietsagkese mij ij dan veele vâájnoe. Krogken lihke pliehtje gierkie. Deavan jillie raedtesne.
13. Gâctiesijje
X 7046257
Y 1325244
654 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
5 x 4,5 m, klotdje lãvlese. Mueltietsagkese mij ij dan veele vâájnoe. Aernie gaskoch, gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh gaarhtjies rôôpses mueltie jïh kraasjies.
654 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
5 x 4,5 m, klotdje lãvlese. Mueltietsagkese mij ij dan veele vâájnoe. Aernie gaskoch, gierkich derhvien nuelesne men dejtie sondine damta. Tjïrrh jïh gohtjh jïh gaarhtjies rôôpses mueltie jïh kraasjies.
14. Boerne
X 7046278
Y 1325114
651 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1,2 x 0,7 m, 0,7 m gïengele. Mueltietsagkese dan bjïre. Betnesne jïh raedtime pliehtje gierkich.
1,2 x 0,7 m, 0,7 m gïengele. Mueltietsagkese dan bjïre. Betnesne jïh raedtime pliehtje gierkich.
15. Giedt-aevjie
X 7046239
Y 1325130
650 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 m diam. Vilhties deavesne jallese. Sâckien vesnjieh.
650 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 m diam. Vilhties deavesne jallese. Sâckien vesnjieh.
16. Giedt-aevjie/ giedtiesijje
X 7046182
Y 1325145
651 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 m diam. Vilhties deavesne jallese. Sâckien vesnjieh.
651 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 m diam. Vilhties deavesne jallese. Sâckien vesnjieh.
17. Giedt-aevjie/ giedtiesijje
X 7046047
Y 1325101
649 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 m diam. Vilhties deavesne jallese. Sâckien vesnjieh.
649 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
80 m diam. Vilhties deavesne jallese. Sâckien vesnjieh.
18. Gâctiesijje
X 7045872
Y 1325132
650 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
6,5 x 5 m, luvlie - jillie. Mueltietsagkese dan bjïre, mahte 1 m gamte jïh 0,3 m jolle. Aernie gaskoch, 1,2 x 1 m, gierkich vâájnedieh.
650 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
6,5 x 5 m, luvlie - jillie. Mueltietsagkese dan bjïre, mahte 1 m gamte jïh 0,3 m jolle. Aernie gaskoch, 1,2 x 1 m, gierkich vâájnedieh.
19. Giedt-aevjie
X 7045756
Y 1325085
655 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
70 m diam. Vilhties deavesne, noerhtese. Sâckien vesnjieh.
655 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
70 m diam. Vilhties deavesne, noerhtese. Sâckien vesnjieh.
20. Boerne
X 7045598
Y 1325016
659 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1 x 0,6 m, 0,35 m gïengele. Mueltietsagkese dan bjïre. Betnesne jïh raedtime pliehtje gierkich.
659 mmb (meeterh mearoen bijjelen)
1 x 0,6 m, 0,35 m gïengele. Mueltietsagkese dan bjïre. Betnesne jïh raedtime pliehtje gierkich.
21. Boerne
X 7045580
Y 1325069
658 mmb (meeterh mearoen bijjelen)

1 x 0,7 m, 0,5 m giengele. Mueltiatsagkese dan bijre. Boernesne plichtje gierkie vääjnoe, gellie plichtje gierkieh dejnie raedtime.

22. Gööthsijje

X 7045554

Y 1325053

665 mm (meeterh mearoen bijjelen)

5 x 4,5 m, jillie – luvlie. Mueltiatsagkese mij ij dan vecle vääjnoe. Aernie gaskoch, gierkieh derhvien nuelcsne men sondine damta. Tjirrh jih gohtijh jih kraasijes.

23. Giedt-aevjie

X 7045559

Y 1325130

662 mm (meeterh mearoen bijjelen)

100 m diam. Vilhties deavesne, lokese. Säckien vesjijeh.

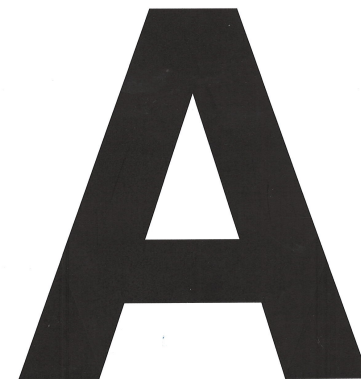
24. Giedt-aevjie/giedtiesijje

X 7045599

Y 1325155

669 mm (meeterh mearoen bijjelen)

70 m diam. Vilhties deavesne, noerhteluvlie. Säckien vesjijeh.

MIDDAGSFJÄLLET 2018-07-30

Samtliga lämningar ligger i fjällbjörkskog.

1. Renvall / gårdeplats
X 7046209
Y 1328018
775 möh
Renvallen uppe på en hög backe. 70 m diam., närmast runt.
Avvikande vegetation med mycket gräs och örter. Uppväxande björksly och vide.

2. Förvaringsgrop (mjölkgrop)
X 7046162
Y 1328036

Gropen på samma backe som 1, några meter V om renvallen.
0,80 x 0,70 m, N-S. 0,4 m djup. Tydlig vall runt gropen, 0,02 – 0,03 m bred, 0,05 m hög. Björkar växer på vallen.

3. Härd
X 7046164
Y 1328030

Härden ligger strax intill renvallen nr 1.
0,7 x 0,8 m, NV-SÖ. Något svår att avgränsa. Hårdstenar övertorvade men känns med sonden. Avvikande växtlighet med gräs och örter. Kol och sot framkom vid provstick.

4. Härd
X 7046311
Y 1327734
739 möh
Härden ligger på en backe med ett troligt rengårde 40 m Ö därom. Härden är svår att avgränsa, hårdstenar övertorvade men känns med sonden. Avvikande växtlighet med gräs och örter Kol och sot framkom vid provstick.

5. Renvall / gårdesplats
X 7046288
Y 1327629
731 möh
Renvallen ligger på en backe som sluttar åt alla väderstreck. 60 m diam, rund. Avvikande vegetation med gräs och örter. Uppväxande björksly, vide och ene samt några äldre björkar.

6. Förvaringsanläggning
X 7046351
Y 1327546
721 möh
Anläggningen ligger i en sluttning mot V. Ett stenblock, 1,5 x 1 m, 0,2 m tjockt, vilar på mindre stenar i båda kanterna. I mitten är ett tomrum, 1 m högt. Anläggningen är troligen naturlig, men stenarna i kanterna är delvis kallmurade. Genom anläggningen rinner en bäck. Med närheten till renvallar, hårdar och mjölkgröpar bör anläggningen ha använts för förvaring av livsmedel som behövde kyla.

7. Härd
X 7045237
Y 1324433
695 möh
Härden ligger i S delen av en backe. Ungefär 0,7 m X 0,8 m, svår att avgränsa eftersom hårdstenarna är övertorvade men känns med sonden. Avvikande vegetation med gräs och örter. Ett tunt sodlager framkom vid provstick.

8. Förvaringsgrop (mjölkgrop)
X 7045149
Y 1324401
705 möh
Gropen ligger i V kanten av en hög backe. 1,5 x 1,4 m, 0,6 m djup. Svag vall, mest tydlig i SÖ. En björk växer mitt i gropen.

9. Renvall / gårdesplats
X 7045098
Y 1324357

702 möh
Renvallen är ungefär 70 m diam. Den ligger på samma backe som nr. 8. Kraftig gräs- och örtväxtlighet med enstaka enbuskar och björkar i kanterna.

10. Härd
X 7045111
Y 1324356
701 möh
Härden ligger i kanten av en backe. 0,6 x 0,7 m, svår att avgränsa. Hårdstenarna övertorvade men känns med sonden. Avvikande vegetation med gräs och örter. Kol och sot framkom vid provstick.

11. Härd
X 7045111
Y 1324363
699 möh
Härden ligger på samma backe som nr. 10. 0,7 x 0,6 N-S. Hårdstenarna övertorvade men känns med sonden. Avvikande vegetation med gräs och örter. Kol och sot framkom vid provstick.

12. Härd
X 7045243
Y 1324629
694 möh
Härden ligger på en backe. 0,8 x 0,6 m, NÖ-SV. Hårdstenarna övertorvade men känns med sonden. Avvikande vegetation med gräs och örter. Mycket kol och sot framkom vid provstick.

13. Förvaringsgrop (mjölkgrop)
X 7045278
Y 1324614
689 möh
1,4 x 0,7 m, 0,4 m djup, N-S. Gropen ligger i en svag sluttning mot N.

14. Renvall / gårdesplats
X 7045268
Y 1324629

70 m diam. Ligger på en backe som sluttar svagt mot norr. Gräs och örter, uppväxande björksly.

15. Härd
X 7045281
Y 1324645
691 möh
1 x 0,8 m, N-S. Hårdstenarna övertorvade men känns med sonden. Mycket gräs och örter i härden. Kol och sot framkom vid provstick.

16. Förvaringsgrop (mjölkgrop)
X 7045475
Y 1324851
680 möh
0,8 x 0,6 m S-N, 0,4 m djup. Gropen ligger i SÖ delen av en backe.

Övrigt
Två mjölkkningsuddar i Holmsjön.

B

MIDDAGSFJÄLLET 2018-09-18

1. Kåtatomt
X 7046308
Y 1325123
655 möh
6 x 5,5 m Ö-V med kåvva (fårstu) i Ö, 3,5 x 3 m. Omgiven av tydlig torvall, upp till 1 m bred och 0,1 m hög. I mitten hård, Ö-V, stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot.

2. Kåtatomt
X 7046312
Y 1325122
648 möh
5,5 m diam. Omgiven av låg men skönjbar torvall. I mitten hård, Ö-V, stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot, kraftig gräsväxt.

3. Kåtatomt
X 7046308
Y 1325140
648 möh
5,5 m diam. Omgiven av låg men skönjbar torvall. I mitten hård, Ö-V, I mitten hård, Ö-V, stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot, kraftig gräsväxt.

4. Renvall / gårdesplats
X 7046321
Y 1325128
654 möh
80 x 100 m. på torr backe, svagt sluttande mot Ö. Beväxt med björksly och större björkar.

5. Hård
X 7046410
Y 1325126
646 möh
0,7 x 0,6 m, Ö-V. Stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot, kraftig gräsväxt samt en liten enbuske.

6. Renvall / gårdesplats
X 7046421
Y 1325153

100 m diam. Ligger på en låg backe, fortsätter ut mot en intilliggande myr. Beväxt med björksly.

7. Renvall / gårdesplats
X 7046452
Y 1325190
645 möh
60 m dia. Ligger på hög backe, en rökhard i södra kanten av renvallen.

8. Mjölkgrop?
X 7046424
Y 1325284
639 möh
En grävd grop i kanten på liten backe. Är förmodligen en mjölkgrop. 1 x 0,3 m, 0,4 m djup. 1 m väster därom ytterligare en grop, men betydligt mindre och osäkert om den är grävd.

9. Sommargrav
X 7046406
Y 1325521
670 möh

En grävd grop i backslutning mot SÖ. 3,5 x 1-1,2 m, 0,5 m djup. Intill och i gropen växer några små enbuskar och björksly. Ligger på en kulturpåverkad backe, men inga andra lämningar på samma backe.

10. Renvall / gårdesplats
X 7046333
Y 1325439
668 möh
70 m diam. Ligger på en rund backe som sluttar kraftigt mot Ö.

11. Kåtatomt
X 7046330
Y 1325427
667 möh
5 m diam. Antydan till torvall. I mitten härd, stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot, kraftig gräsväxt. Ligger i kanten av renvall nr. 11.

12. Mjölkgrop
X 7046277
Y 1325305
656 möh
1,2 x 1 m, 0,7 m djup. N-S. Omgiven av svag vall i Ö och N. Intill gropen ligger en flat sten. Ligger i V kanten av en backe.

13. Kåtatomt
X 7046257
Y 1325244
654 möh
5 x 4,5 m, öppning i Ö. Omgiven av svag torvall. I mitten härd, stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot och rödbränd jord, kraftig gräsväxt.

14. Mjölkgrop
X 7046278
Y 1325114
651 möh
1,2 x 0,7 m, 0,7 m djup. Omgiven av vall. Flata stenar i botten och på sidorna.

15. Renvall / gårdesplats
X 7046239
Y 1325130
650 möh
80 m diam. Ligger på en backe som sluttar mot V. Beväxt med björksly.

16. Renvall / gårdesplats
X 7046182
Y 1325145
651 möh
80 m diam. På backe som sluttar mot V. beväxt med björksly.

17. Renvall / gårdesplats
X 7046047
Y 1325101
649 möh
80 m diam. På backe som sluttar om V. Beväxt med björksly.

18. Kåtatomt
X 7045872
Y 1325132
650 möh
6,5 x 5 m, Ö-V. Omgiven av torvall, upp till 1 m bred och 0,3 m hög. I mitten härd, 1,2 x 1 m, stenar delvis synliga.

19. Renvall / gårdesplats
X 7045756
Y 1325085
655 möh
70 m diam. På backe som sluttar mot N. Beväxt med björksly.

20. Mjölkgrop
X 7045598
Y 1325016
659 möh
1 x 0,6 m, 0,35 m djup. Omgiven av vall. En flat sten i botten, flata stenar i kanterna.

21. Mjölkgrop
X 7045580
Y 1325069
658 möh
1 x 0,7 m, 0,5 m djup. Omgiven av vall. En flat sten ligger väl synlig i gropen, flera flata stenar i kanterna.

22. Kåtatomt
X 7045554
Y 1325053
665 möh
5 x 4,5 m, V-Ö. Omgiven av svag torvall. I mitten härd, I mitten härd, stenar övertorvade men känns med sonden. Kol och sot, kraftig gräsväxt.

23. Renvall / gårdesplats
X 7045559
Y 1325130
662 möh
100 m diam. Ligger på backe som sluttar svagt mot Ö. Beväxt med björksly.

24. Renvall / gårdesplats
X 7045599
Y 1325155
669 möh
70 m diam. Ligger på liten backe som sluttar mot NÖ. Beväxt med björksly.

Giejt saemijste eekesne
Mestun/Medstugan, Ååren
tjeltesne, Jiemhten leenesne
Ewa Ljungdahl
Malin Ståhl lea rapportern
dängkome

GÏJH SAEMIJSTE EEKESNE MESTUN/MEDSTUGAN, Ååren tjïeltesne, Jïemhten leenesne

Ewa Ljungdahl 2018-10-28

DUEKIE

Suehpeden 2018 tjïehpije Malin Ståhl stipeendem sielskeste Hushållningssällskapet Jïemhten leenesne åadtjoeji, guessine eekesne Mestun/Medstugan årrodh. Dellie Malin dan suehpeden aktem våhkoem eekesne Mestun jillie Jïemhtesne årroeji. Altese tjïehpijen barkoe dovne sijïien nommen jih tearmi bijre goh kultuvre-aerpie, mejtie kultuvre-aerpie monnehke, man vyörtgedsah hierarkijh jih monumeenth mah gååvnesieh. Mojhtesh mejtie bollesne damta jih guktie bolle aktem sijïiem damta daennie barkose vihkeles sjïdtin, maam ussjede gosse jeahta *mov eatneme*, jih åssjalommesh aevies eatnemen bijre jih gieïjide saemien kultuvre-eatnamistie.

Eke Mestun Ååren såaknesne dennie saemien kultuvre-eatnamisnie gusnie bovtsh gellie tjuetie jaepieh gååteme. Ihke daajreme båtsoe daesnie dovletjistie orreme ij leah dejtie saemien kultvuremojhtesidie daennie dajvesne goerehtallemie jih dejtie registerasse dovletje mojhtesidie tjaalasovverne (fornminnesregistret FMIS), jih saemien nommh jih jeatjah saemien veasoeh ij leah naan åehpies kaarthine gååvnesh. Dannasinie Malinen prosjeektesne vihkeles sjïdti dejtie kultvuremojhtesidie ohtsedidh jih vihtesjidh aktene sijïjesne maam veeljin dennie Mestun dajvesne. Jan Persson Njaarken sijïteste, gïen fuelhkie jih lihkemes sliëkth daebpede, lij dajvine åehpies lea dejtie mojhtesidie ohtsedamme jih vihtesjamme arkeolååken ektine Ewa Ljungdahl, gie guhkiem barkeme saemien kultvuredajvide vihtesjidh. Jïemhten leenenståvroe daam golmejaapetje prosjeektem beetnehvierhtieïugjmie dåååjeme saemien kultuvre-aerpiem vihtesjidh.

Beavnere dehtie dajveste mejtie Luvlie Gaskelaantesne goerehtallemie, Gierthåelkie Nöörjesne. Guvvie Malin Ståhl.

GOEREHTALLEMEDAJVE JÏH BARKOE DENNIE DAJVESNE

Gosse goerehtallemie eelkin sjïehteles dajvem Luvlie Gaskelaantesne veeljin noerhtiejillie gïetïien baahkojne, Åarjel Jaktstugan luvhtie dan Röövredaelien johken gååjkoe. Daam dajvem veeljin dannasinie saemieh aerebe såårneme gusnie gïedtie-aevjïeh jih gåetiesijïjïeh. Dajvesne vaartoeh, giëmsedh jih vesnjeske durrie jih pluevieh. Göökte bieïjïeh daesnie vaadtsehtjin snaltjen 30. bieïjïen jih skïereden 18. bieïjïen 2018. Malin Ståhl, Jan Persson jih Ewa Ljungdahl meatan jih skïereden 18. bieïjïen aaj Anna Skïelta dehtie Skæhkeren sijïteste meatan. Barkoem dajvesne seammalaakan darjoejin guktie mojhtesidie dovletjistie ohtsedin jåartasonden viehkine. Dah mojhtesh maam gaavnin GPS viehkine tjaalasovvin. Gaajhkh mojhtesh maam gaavnin tjaatsegen læstosne bæjhkohtamme.

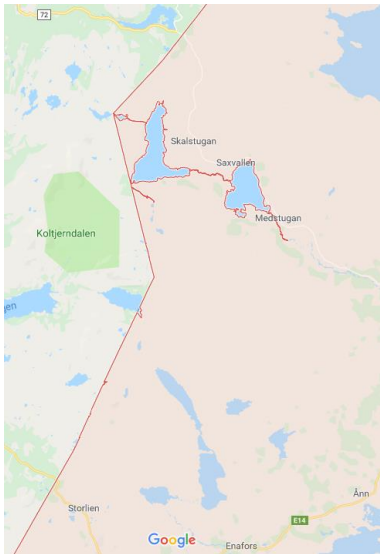

Goerehtallemedajve Åarjel Jaktstugan luvhtie dan Röövredaelien johken gååjkoe.

BÅATSOE

Båatsoen raedteste ij dihte Gaskelaante/Mestun dajve barre aktegs gåatomelaante, men sagke stuerebe dajvem gåatomelaantide nuhtjeme. Gaskelaante akte gåatomelaante stuerebe gåatomedajveste mij Gaskelaanten båtsoesijïtese Nöörjeste jakså jih dam Gaskelaantem loksese Renfjållen gååjkoe Sveerjesne gusnie dovne nöörjen jih sveerjen

saemien sijen bovtsigumie gâatoehtamme dovletje aejkeste. Ij naan iemie raasth laanti gaskemsh gââvnesh, juktie bovtsh jîh reajnoemaennieh raastem maahteme gâatomen gaavhtan restiedidh guktie sijhtin. Saemien sveerjen raedtesne dajvem lahtestieh Skalstugefjäll, men aaj nommh goh Middagsfjäll jîh Gaskelaante, dihte laante mij gaskem. Daennie reektesisnie dajvem lahtestibie Skalstugefjäll.

DAJVEN HISTORIE

Nöörjengeajnoe

Akte bâeries geajnoe Duveden jîh Verdaelien gaskem, Nöörjengeajnoe, dan Skalstugefjällen noerhtiejillie raedtien mietie juhtieji. Olaus Magnus jaepien 1555, geajnoem neebneme, men geajnoe joe dellie naa bâeries. Nöörjengeajnoen mietie golme gâetie sveerjen raedtesne gââvneshie gusnie meehtin tjaangedh jîh liegkedidh; Stalltjærnsstugan, Medstugan jîh

Skalstugan mahte akte jîh bielie mijlh dej gaskemsh jîh dennie nöörjen raedtesne jis Suulstugan. Fierhtene gâetesne akte almetje man diedte vaaksjodh guktie gâetieluhpieh jîh tjaetsie dejtie feelijdie gââvneshie jîh guktie gâetine bijele.

Skalstugan, Medstugan jîh Stalltjærnsstugan äro gårdar utan åkerbruk, inrättade till hviloställen för resande till och från Norge. De hafva tillsammans en Kanna Korn af varje Bonde i Jemteland; för att holla stugor och stallrum, ved och vatten är de, som resa denna vägen Fale Burman altese soptsesisnie tjeeli, gosse jaepine 1793-1802 desnie fielesti. Jaepien 1835 daah gâetieh tjehtjeregâetine sjidtin mej diedte hierkieh feelijdie hööldedh. Medstugan lij dihte stööremes tjehtjeregâetie gusnie sijjeh gellie tjuetie hierkide, jîh sän dihte bâarasommes liegkedimmiegâetie, kanne gaskeaalteristie. Jaepien 1835 dihte "orre" nöörjengeajnoe rihpesovvi man nomme Karl-Johansvägen, gånka Karl XIV Johan nommeste. Men gosse ruetiegeajnoem jaepien 1882 Storlien baaktöe Nöörjese bigkin, Karl-Johansvägen ij vielie dan vihkeles sjidti, jîh ij inhtse gosse geajnoe Storlien baaktöe 1850-jaepine bigkesovvi. (Järnfeldt – Carlsson 1988).

Spædtjoe Medstugan

Jaepien 1777 jåartagærjesne Olof Jonsson spædtjesne Medstugan tjaalasovveme (Larsson 1973-75). Spædtjese aaj göökte sieterh Medstugejaevrien raakte åarjelen; Lillbondvallen jîh Storbondvallen (Karta Medstugenybyggets inågor 1796).

Medstugan jåartaburrine jîh mejerije

Gosse Gosse tjehtjeregâetie Medstugan orriji akte âesiesmaennie Carl Fredrik Liljevalch (1837-1909) Stuehkeste gaertenem Medstugan öösti, dan gaertienasse aaj vijrenohke gusnie muvhtem dajvem Gaskelaanteste. Jaepine 1896-97 aktem dovres sjjere gâetiem tjehtjeregâetien lihke vijrije guesside tseegki. Liljevalch tryjedi gosse åadtjoeji vijredh jîh gööledh men tuhtji kluhterh jîh mejerije aaj mij joem mejnie sijhti gîehtelidh, jîh jaepine 1905-08 stoere jåartaburriem tseegki, ientjh jîh diijhtjh kroehkesovvin vijrijegâetien lihke. Jåartaburrien lissine aaj mejerijem tseegki. Ij gujht Liljevalch oktegimsie dagkerh åssjalommesigumie dej vaeriej bijre Storlien jîh Skalstugan gaskoeh; vaeriemejerijh dovne Visjön lihke, jîh vijremegâetieh gellene lehkesne tseegkesovvin gosse vijrenohke doekelgi. Rensjösåtern, Skalstugan jîh Stalltjærnsstugan Leah muvhtijste dejstie (Järnfeldt – Carlsson 1988).

SAEMIEN HISTORIE

Dej beeli *Undersåkers lappmark* nomme gaajhkide såaknide Undersåker, Åre, Kall jîh Offerdal.

Tjaaleldh soptsesh

Ij man gellie tjaaleldh soptsesh saemiej bijre saemijste vâarhkojne gââvnesh. Dan âvteste

saemiengiele tjaaleldh gieles naan orre, juktie”jijtj” saemien vāarkoeh eah dellie gāāvnesh. Gosse saemide vāarkojne gaavnh lij dellie gosse kraannajujmie ektine noerhtelaantine gaavnesjin gosse skaehtiem maeksedh, gærhkoegærjine jih dāapmoegærjine. Jih dellie saemide dehtie stoereseabradahken āssjalommesistie buerkiestin.

Akte aareh soptese vāarkoste saemiej bijre Skaltugedajveste jāartagærjesne Jiemhtesne jaepien 1649 gaavna, gusnie aktem skaehtievaeriem *Kaal Sochn Sulfjäl* (Sulfjället i Kalls socken) neebneme. Historihkere K.B. Wiklund ussjedi mejtie daate skaehtievaerie lij sijjesne Kall, jallh mejtie lij sijjie Suulstuen Nöörjesne? Aaj ussjede mejtie saemide liegkedimmiegāeteste Jaksesne stirrelgöötin. Wiklund soptese dīhte dajve noerhtelistie Skæhkaristie jih Sāakese-Årevaeride āarjese gohtjesovvi Gaskelaante, laante gaske (Wiklund 1928). Gustaf von Duben jaepien 1873 aaj soptese *lapska sagor omtala äfven öfre delen af Herjedalen och Jämtland samt näralliggande fjällströcker af Throndhjems amt såsom ett käska-ättnam (mellanland), hvilket ödelades på folk genom digerdöden, kokketahk (kräksjukan)* (Zachrisson 1997).

Jeatjah gaaltijh aaj soptese hearra Kallen sāknesne dan rahkan 6. biejjien jaepien 1665 saemien nyisenæjjam Gunill Jonsdotter nāājemistie joejtehti. Gunill lij lahpelientsien Tomas Jonssonon āappa jih āehpies davvoje. Sijhti ālmine pruvredh, gie altese gāalmede maanan aehtjie, jih hearram gihtji mejtie dam sijhti darjodh, men hearra nyōjhki jih ov-geahpan sjīdtigan. Gunillen jih hearra tsāelloen mænngan, hearra skeamtjoeji jih altese baernieh soptestini idtji dan mænngan vopresmehtieh. Dennie digkesne lij akte vāhna, Hans Andersson Blix dehtie Medstugan luvhtie, gieinie govlehtallin mejtie Gunill mij joem utni darjodh gosse hearra skeamtjoeji jih sealadi. Govleme lij Gunill saemide Medstugan dajvesne tjāārveme jih faali jis Mårten Andersson meehti hearram davvodh edtji 2 daalh āadtjodh. (Skielta 2018). Jalhts ij naan tjaaleldh gaaltijh 1500-jaepiej āvtelen gāāvnesh ij dīhte seamma goh ij naan saemieh guhkede aejkeste daennie dajvesne orreme. Arkeologijen mietie goerehtallemh Njaarken sijtesne jillie Jiemhtesne joe 1000-jaepieh Kr.m. vuesiehtieh

bāatsoste daennie dajvesne Skaltugefjäll jealeme. (Ljungdahl 2007). Aerebe saemieh vijremistie, göölemistie jih tjöōnghkemistie jieliejn.

Vykort "Lappkåta vid Middagsfjäll"

Lahtesh/Baakoeh buerkiestidh

Daaroen Avvittringen - staaten laantem jijtje aajhteri laanteste joekehtidh
Lantmåteriförrättning - gosse staate sijhti laantem jijtje aajhteri laanteste joekehtidh jih orre spædtjoe
evtididh dellie laantide mietestin jih goerehtallin jih nænnoestin deitie raastide.

Lappby/sameby - sijte, saemiensijte, båatsoesijte
Gosse voestes båatsoelaakem jaepien 1886 nænnoestin (Jiemhtesne 1889 nænnoesti) dellie dah
skaehtievaerieh orriijn. Destie saemieh edtijn båatsojne barkedh sijere sijtine (jaepeste 1971, saemiensijth).
Akte sijte lea gåatomedajve gusnie saemieh lin ektesne bovtsguijmie, juridihken mietie goh ekonomije siebrle.
(Thomasson 2002).

Skattefjäll- Skaehtievaerieh
Akte skaehtievaerieh lij dajve meitie saemieh gåatoemasse nuhtjin Jiemhten leenesne. Leenesne Lappland dah
skaehtievaerieh lin seamma goh lahpeskaehtievaerieh. Skaehtievaerieh skaehtielæstojne gååvnesieh aareh
1600-jaepijste jih åvtese (åvtelen jaepien 1645 Jiemhte jih Herjedaelie Nöörjese govlesovvin).
Saemieh, "skaehtielahph", skaehtiem meeksin, "lahpereanhtoe", gosse aktem skaehtievaeriem edtijn
nuhtjedh.

Renbetesfjäll/åretruntmark – gåatomevaerieh/gaajhkem jaepiem gåatoehtidh
Naemhtie deitie ovnessie gåatomelaantide Jiemhten leenesne lahtesti, meitie gaajhkem jaepiem
gåatoemasse åadtjoe nuhtjedh, men evtmes bovtsen dan gjire-, giesie-, jih taktjegåatomem vaarelidh. Dah
gåatomevaerieh leah dah båeries skaehtievaerieh meitie joekehtamme, jih mænngan åasteme jih
kråvnoeparhkh maam luhpiedamme. (Thomasson 2002).

Skaehtievaerieh Ååren såaknesne

Ååren såaknesne ij naan skaehtielahph dejnie båeries jåartagærjine tjaalasovveme. Easkah
1777 jaepien jåartagærjesne akte skaehtievaerie tjaalasovveme, Blåskalsfjäll. Gosse staaten
laantem jijtje aajhteri laanteste joekehtamme tjaalasovvi Blåskalsfjäll goh aajne
gåatomevaerie Ååren såaknesne (Larsson 1979).

Lars Torkelsson, gie laahpereanhtoem gåatomevaereste Blåskalsfjäll, jaepien 1851 gånkese
Kungl. Maj:t klååki gosse laantem joekehtamme. Soptsesti idtjin saemieh nuepiem utnieh
meatan årrodh raeriestidh gosse Ååresne jaepien 1841 tjåanghenin jih ij gænnah naan
almetje desnie gien lij luhpie saemiej åvteste soptsestidh. Torkelsson saakesti gåatomedajvh
Ååren såaknesne gååvnesieh, meitie saemieh jih dej maadtoe dovletjistie nuhtjeme jalhts ij
naan jåartagærjine tjaalasovveme. Læjhkan dah gåatomedajvh ij saemide luhpiedamme
gosse laante joekehtovvi. Torkelsson aarvadalli saemieh tjuerieh sijjen gåatomelaantem
bååstede åadtjodh (Larsson 1979).

Enligt vad vid utredningen framkommit bör det vara klarlagt att lappar för renbete nyttjade
marker som inte hade samband med någon lappranta (något skattlagt fjäll). Det bör antas
att i varje fall flertalet av de i överdirektör L.B. Falkmans reseberättelse år 1850 omnämnda
lapparna i Åre socken (10 matlag om 46 personer och 3250 renar) nyttjade dylika marker.
Exempel på sådana områden är Rensjölandets, Skaltugans, Medstugans och Gråsjöliens

område. Det har även utrönt att sådana områden mycket tidigt jämväl nyttjades av bofasta,
Rensjölandets och Häggsjö avradsland av bönder samt Skaltugans, Medstugans och
Stalltjärnsstugans områden av bofasta vid fjäll- eller färdstugar för vägfarande.Det
framgår av samernas uttalande att de ansett sig nyttja renbete på kronans mark (Larsson
1973-75).

Aerebe eannan laante joekehtovvi dam dajvem Storlien jih Skaltugan gaskem gåhtjoeji
kronoavradslaante*

* Kronoavradslaante lea laante meitie staate eeki jih maam båantah leejin jih mestie jaepeste meeksin seamma goh avrad.

Ij mij man nomme Skaltugufjäll skaehtievaerine dejnie jåartagærjine gaavnh. Læjhkan
deejrin (vuartesjh boelhkem daagkoe bijjege) saemieh dajvem gåatoemasse nuhtjin jalhts ij
naan vaerie misse skaehtiem gåatomen åvteste maakseme. (Larsson 1979).

Privaate aajhteri laante

Dan joekehtimmien mænngan vaeriedajve Storlien jih Skaltugan gaskem privaate aajhteri
laante sijdti mearan staate dej Jiemhtievaeriej stööremes lehkine jijtsasse aajhterinie
vuartasjamme. Dellie gosse edtijn nænnoestidh gie laantem eekin jih dam joekehtidh dellie
Ååren såaknesne jaepine 1831 – 1840 stoere privaate aajhterh sijdtin gosse joekeen
vedtidiehks lin. Utnin dassije laante jih naemhtie båantide mahte bijjelen 4 500 tunnland (1
tunnland = ½ hektaare) joekedin man maaje akten vaeriegætien eeke. Gosse båantah jis dan
mænngan laantem vijreme- jih göölemestuaride doekin dah jis meehtin stoere areaalh
ribledh. Gellien aejkien dah bigkemehearrah lin vaaroeh- jallh åesiemaennieh gieh
moerevaaroeguijmie åesiestin. (Thomasson 1986).

Åvtelen 1889

Åvtelen Skæhkere sijte jaepien 1889 sijdti sih saemieh Nöörjen raasten gåabpatjahkh
raedtime göökte båatoedajvine nuhtjeme, Skæhkerevaerieh jih Skaltugufjäll. Vårarkhojne
dah båatsoealmetjh desnie gohtjesovvin "Skäckerfjällslapparna" jih "Skaltugulapparna".

Joekehtimmie/doekeme

Jiemhten leenesne 1800-jaepiej gaskem eelkin laantem joekehtidh jih doekedh. Saemide
goerpedehti gosse stoere dajvh dejstie gåatomelaantjiste laedtien aajhteridie joekedin.
Saemieh jis tjoerin bæjjese bijjievearide dabpanidh gosse bööremes kraesielaantide deitie
båantide jih spædtjojde joekedin. Saemieh gånkese Kungl. Maj:t klååkin gosse dan jeenjem
dej gåatomelaanteste vaalteme, jih sijhtin sijjen aerebe laantereaktide bååstide utnedh.
Daehtie girremistie prieve gånkeste jaepien 1841 bööti gusnie saemide dåajvohti
gåatomelaantem vijriedidh. Dan seamma jaepien laake bööti gusnie laahpelientsie edtji
saemide tjåanghose gohtjedh gusnie laanten joekehtimmien rååresjidh. Men dellie daam
joekehtimmien joe laakine nænnoestamme juktie ij lij nuepie dam jeatjahtehtedh. Staateste
voejhkeli dæriesmoeride loetedh gosse muvthh eekh åestedh mah naan jaepieh aerebe

privaate aajhteridie doekelgamme jñh dejtje bñatsose dñajvoehtidh. Nemhtie dah Jiemhten bñatsoevaerieh sjidtin. (Thomasson 1986).

Åären sñaknesne dam joekehtimmiem jaepine 1831-1840 nñennoestin, jñh daesnie seamma goh jeatjene lehkesne saemide gaaje goerpe sjidti. Sñaknesne 10 saemien fuelhkieh gusnie 46 almetjh jñh man lin 3 250 bovtsh ektesne. Gosse saemieh eah lin meatan dennie tjñanghkosne gusnie nñennoestin guktie laantem joekehtidh dñhte dñapmere barre bñantide golteli jñh jñartagñerjide vuartasji. Joekehtimmesne nñennoesti uktsie spñdtjoeht edtjin meatan ãrrodh dennie *Lappmarkens grñns*, desnie lin Skalstugan, Medstugan, Storrensñjñn jñh Grñsñjñlien. Joekehtimmesne spñdtjoeht Skalstugan 24,584 tunnland ãadtjoeji, gusnie 12,097 tunnland lij daaroen *lappmarksfjñll*, Medstugan 40,154 tunnland gusnie 15,771 tunnland *lappmarks* bñatsoevaerie, Storrensñjñn 27,544 tunnland gusnie 4000 tunnland lij bñatsoevaerie jñh Grñsñjñlien 48,192 tunnland gusnie 18,827 tunnland lij *lappmarksfjñll* (Larsson 1973-75). Nemhtie jeenjem gñatomelaanteste saemijste vaaltasovvi.

Överlantmñtare Ludvig Falkman Åñresne jaepien 1850 minni sjñhti vñåksjedidh guktie laanten joekehtimmiem tjñrrehtamme. Dellie vihtesji idtjin saemieh dellie mñehtieh sijjen reaktide vaarjelidh dannasinie joekehtimmiem gñerhkosne gaskegiesiem voerkelin gosse saemieh dellie bovtsgujmie bijjene vaerine. Falkman aaj soptsesti saemieh aerebe stoere vaeriedajvh nuhtjeme men mahte gaajhkem dassin gosse laante joekehtovvi (Thomasson 1988). Falkman sjñhti jñtje saemide rñakedh gosse desnie lij gosse aarvadalli bñajhtode sjidti gosse ij laake saemiej reaktide krññhkesti. Dannasinie Skalstugan gñajkoe Nññrjen radtan vññlki, jñh Slagavijhken rakte Skalsvattnen jñllenen saemien fuelhkine/*“lappsamhñlle”*, gaavnesji mij Åñren sñaknese govlesovvi. Överlantmñtare Falkman saemide golteli gosse soptsestin man nñake dejtje sjidteme; guktie dñeriesmoerh bñatsose sjñere dñelvege sjidteme gosse spidjtjeburrieh dovne Nññrjesne jñh Sveerjesne heerredoeveme, jñh guktie spidjtjeburrieh dovne dej dah bovtsh jñh bienjh vññtjin jñh spidjtjeburrijste billin seamma goh siejpeste. Seamman aejkien sjñhti överlantmñtare edtji sveerjen gñankese soptsestidh dej dñeriesmoeri bñjre. Överlantmñtare, iermesne saemiej sienteste jñh dñajvoehtie edtji soptsestidh dej klñåkemen (Överdirektñren vid Landtmñteriet ãmbetsresa 1850).

Mñnngan 1889

Jaepeste 1889, gosse dñhte voestes bñatsoelaake jaepeste 1886 Jiemhten leenesne dññjri, jñh lahpesijth (jaepeste 1971 saemiesijth) sjidtin, dellie sveerjen raedtien Skñhkere- jñh Skalstugufjñll akten sjñtese aktanadti dan Skñhkeren saemiensijtese (Kalls sameby). Dah saemieh nññrjesne gñeh dajvem nuhtjeme jis Gaskelaanten- jñh Skñhkeren lahpesijtide (mñnngan bñatsoesijth). Jñh daan biejjien Fñeren bñatsoe sjñte dñhte Gaskelaanten bñatsoesijte.

Raaste gaptjelgi 1905

1800-jaepiej minngiegietjeste saemieh dennie Skalstuge dajvesne dejnie lahpefñvhtavñrkhokjne gññvnesieh. Dellie dñeriesmoerh bovtsi bñjre mah raasten dan “mñste” raedtesne gñatoehtin jallh privaate laantesne. Lñjhkan jis ij lij luhpehts raastem gñatoehtidh destie gellien aejkien tsñelloe sjidti. Unijovngengalhkoven ãvtelen jaepien 1905 ij naan heaptoe raasten gñabpatjahkh raedtime gñatodh. Svienske saemiej reaktam gñatomelaantem Nññrjesne nuhtjedh sveerjen rijhkebiejje jñh nññrjen stoeredigkie gñanka-ññrnegisnie jaepien 1883 nñennoestamme. Dah svienske saemieh reaktam utnin fierhten jaepien raasten bijjelen bovtsgujmie juhtedh jñh dejtje dajvide nuhtjedh bñeries prñvhkoste. Akte bñatsoe-almetje gie altese fuelhkine sjñhti bovtsgujmie dan raasten mubpien radtan juhtedh edtji jñtje nommem jñh fuelhkiem hiejmesijjien leantsan bievnedh jñh aaj man stoere krievvine dahkoe bñata juhtien. Unijovngengalhkovisnie jaepien 1905 Sveerje jñh Nññrje seamadin bñatsoegñatomekonvensjovnen bñjre maam dan mñnngan jaapan 1917 guhkiemdi, jñh destie jis jaepien 1922 minngiegeatjan. Jaepeste 1923 dñhte 1919 jaepien bñatsoegñatome-konvensjovne juhtieji. 1905 konvensjovnesne Jiemhten saemieh reaktam dassin Nññrjesne suehpeden – skieredahken gñatoehtidh, jñh jaepeste 1907 idtjin luhpiem utnieh laantem nññrjesne naan aejkien nuhtjedh jis ij leah laanten aajhtere disse luhpiem vadterne. Skñhkeren saemiesijtese mij aaj dam *jillie Skñhkeren* raedtiem nuhtjeme sagke nñakebe dellie sjidti. Akten prievezne jaepien 1906 saemiesijten ãvtehkasse, Jñns Johansson, lahpefñvhta dovne ãvtehkem jñh dejtje jeatjide saemide mñjhtajhti tjñerin dallah bññstede Nññrjeste juhtedh jis ij leah laanten aajhtere dñajvoehtamme desnie ãadtjoejin bovtside gñatoehtidh. Dah nññrjen ãajvaladtjh eah leah vielie dejtje bñeries raasten gñatoehtimmiem dñhkasjehtin jalhts edtji juhtedh jaapan 1923. Tjaalegh jñh kriebpesijmmieh skaaraj ãvteste mñeksedh lahpefñvhtaj, leeni ãajvaladtji jñh reerenassi gaskemsh Oslohe jñh Stuahkan juhtiejin (Thomasson 1988).

Lahpefñvhta goerehtalli gosse saemieh soptsestin gusnie guktie raasten bijjelen provhkin juhtedh. Daniel Andersson dellie soptsesti Skalstugufjñllesne jaepien 1842 reakadi. Soptsesti saemieh Skalstugufjñllesne giesege provhkin dejnie jolle vaerine nññrjesne ãrrodh jñh dñelvege vññlese Lñevengese juhtiejin. Dñhte rihrehke lij bñeries jñh altese eejtjegidie ãehpies. Saemieh Skalstugesne aaj dejnie seamma juhtiemisnie meatan. Jon Elias Jakobsson soptsesti aehtjebe Jakob Jonsson, gie jaepien 1818 reakadi, noerhtelistie altese eejtjegujmie bñateme juhtien jñh Skalstugefjñllese orrijamme. Men idtji lahpefñvhta dejtje golteli jñh aarvadalli saemieh baepkiestin jeenjebem misse jiermiem utnin.

De taga dagen som den kommer och ãro frñn gammalt vanda att nñstan i allt vika undan frñ sina bñfasta grannar (Thomasson 2002).

Dan nññrjen lahpekommissjovnen mietie jaepeste 1889 dejnie Skñhkeren bñatsoesijtesne lij sannolikt att de svenska lapparna kan ha sñkt över Riksgrñnsen med sina renar under sñ lñng tid att gammal sedvana i sñ hñnseende mñste erkñnnas vara tillstñde. Denna instrñvning av

svenska lappar och renar har föranlett att norska lappar har förträngts från trakterna kring riksgränsen till västligare ägor (Thomasson 1988).

Saemide dâeriesmoere sjïditi gosse raaste gâatoemasse gaptjelgi jïh iemie gâatomelaanten tjïrrh juhtiejï. Jaepien 1914 lahpefâvhta vihtesji dennie Skæhkarisnie ij naan iemie raasth gââvneshie guktie aelhkïe bovtside desnie ryônesjidh. Barkoes sjïditi jïh ij gâaredh krievviem gâatomevaeresne geehtedh, gâhkese tjaangin dej laedtiej dajvide. Gjïren jïh tjaktjen saemïeh dovne sijjen gâetide gâatomelaanten âlkolen privaate laantesne jïh ij lij dejtïe nuepie bâatsoelaaken mietie barkedh. Jïh ij guktie gænnah laedtiejgumïe meaktjalgin. Lahpefâvhta dellie raerïesti aktem stoere laantedajvem byôroe gâatomelaantese lutniestidh jïh raastem Nôörjesje gïertestidh (Lappfogdens arkiv). Læjhkan ij leah naan stoere laantedajve lutniestovvi. Men raaste giertine gaptjelgi. Gellïen aejkien (1897-98, 1910 jïh 1922) leenestâvroe Jïemhtesne goerehti saemïej daarpojde gâatoemistïe Nôörjesne. Minngemes 1919 jaepïen bâatsoegâatomekonvensjovne dam bâeries gâatoehtimmiem raasten gââbpatjahkh raedtime nâhkehti. Barre akte unnebe dajve aajmojne sjïditi gusnie bovtside meehtin raasten gââbpatjahkh raedtime gâatoehtidh dennie Noerhtetrönderlaagen fylhkesne Voernesen saemiensijtese. (Thomasson 1988). *Vidkommande jämtlands lapparna, vilkas renbetning i Norge saknat stöd i 1751 års kodicill, må dessa lappar med vist undantag ej vidare där beta sina renar* Lennart Berglöf tjeeli aktene gietegærjesne bâatsoegâatemekonvensjovnen nænnoestimmïej biïre jaepïen 1919 (Berglöf 1923).

Dejtïe saemide mah Sveerjesne tjaasovveme jïh bovtside dovne Nôörjen jïh Sveerjen raedtime gâatoehtamme tjoeperdimmïe sjïditi. Gallesh lin jeeluveburrine jïh jealamadtjï. Men dejnie unïjovngalhkuvinie gâatome gaertjïedi raasten dan svienske raadtan olles nôörjen âadjvïadtjïgumïe daarpesjh tsællo dh. Gellïe fuelhkieh guhkiem tjoeperdin dovne juvrigumïe jïh lahpefâvtajgumïe, men minngemes tjoerin skööpmedh gosse svienske âajvaladtjï nænnoestïn tjoerin muvthem krievveste leekedidh. Naaken dejtïe saemïjste Strâdaalan Skaehkeren saemiesijtese rakte raasten lihke orriji. Jïeliemasse vijrin, göölin jïh naan djyrh utnin. (Elnes).

Stoere ealoeh

Tjaaleldh bievnesh, dovne lahpefâvhtavâarhkojne, væhnede saemïeh Skalstugeffjällesne lin jeeluveburrine. Vuesiehtimmiem gaavhtan gosse gånka Carl XIV Johan bööti edtji geajnoem Carl-Johanvägen dan mietsken jaepïen 1835 rihpestidh dellie altese sielskine Hansmyran lihke tjöôdtjesti raakte raasten nôörjen raedtesne. Desnie gånka âadtjoeji daejredh juhtïe saemïeh låavthgâetïeh jïh medtie 1800 tsïehkien stoere ealoem dan geajnoen noertelen utnin. (Fjellheim 1987). Dïhte saemïe Anders Kröyts lij dellie akte dejtïe gie gånkese hâalojei gosse geajnoe Karl-Johanvägen Skalstugan lihke jaepïe 1835 rihpesovvi. Dan mænngan

Anders fierhte jaapetje pensjovnem gånkan privaatekasseste âadtjoeji dan guhkiem veasoeji.

Tsælløe bääntajgumïe gâatomen biïre

1800/1900 tjuetie jaepïejâakosne jeenjh kluhterh Medstugan/Mestun dajven biïre. Dah spædtjoe mah tseegelgin Medstugesne jïh Skalstugesne jïh dovne Liljevalchs jâartaburrieh soptseste sih jeenjh kluhterh desnie orreme jïh aaj sirvh jïh gaajhtsh mah vaerieraedtime jïh plueviej mietie gâatoehtin. Jïh gosse seamman aejkien aaj jeenjh bovts desnie gâatoehtin tsælloeh dajven biïre sjïditi. Staarraslaajoe lij bääntide daerpïes jis dan stoere buvviem edtjin utnedh. Staarrasuejniem tjaktjegiesien sleejin, staahkadin jïh pluevide leehpin gossege jâvli âvtelen gosse laante galmeme suejnide hierkine jïh slærrine veedtjin. Bovts jis gâtkjoejin staarrasuejniïste gâatodh jïh lahpefâvhtavâarhkojne gellïe bievnesh gââvnesh tsælløej biïre bâatsoealmetji jïh bääntaj gaskemsh staarrastaehkiej biïre.

Akten tjâanghkosne lahpefâvhtan jïh bääntaj gaskemsh Åaren jïh Sâakan sâaknine jaepïen 1896 laante-aajhterh bagkehtin bovts dej suejniestaehkide eerjin. Digkiedin gie edtji laaroej jïh gierti âvteste staehkiej biïre maeksedh, idtji lahpefâvhta vienht staaten diedte dejtïe maeksedh. Laante-aajhterh, aaj C.F. Liljevalch sæjjasadtje, vienhti saemïeh aalkeme freksiedidh gosse bovtside ryônesjin mænngan bâatsoelaakem nænnoesti. Aaj jeehtin buerie maahteme ârrodh jis nænnoestamme gieh dah saemïeh daamtsreaktam dennie dajvesne edtjin utnedh. Saemïeh dennie Skæhkeren saemiensijtesne, Skæhkarisnie, lin dah gieh goerpedehtin. Men jis dah daamtsreaktam Åaren sâaknesne utnin jueresne lin. Daamtsreaktam desnie edtji barre dejtïe saemide ârrodh gieh Skalstugedajvesne ârroejin, jïh gusnie meehtin gaajhkene jaepesne ârrodh. Daelie dah lin Nôörjesne gïesege, jïh ij man guhkede aejkeste dejtïe vaeride Storlien jïh Skalstugan gaskoeh gïesiegâatoemasse nuhtjeme. Jïh gosse eah dah naan gâatomevaerïeh utnieh kanne dejtïe meehtin dehtie dajveste raajedh juhtedh. Lissine daase dah kæhkeren saemïeh byôroeh daelvege bovtside gâatoehtidh Anjan jïh Kallsjön voenine. (Lappfogdens arkiv).

Sagke vierrebe sjïditi gosse rijhkeraste jaepïen 1905 gaptjelgi jïh ij vielie luhpie bovtside Nôörjen raedtesne gâatoehtidh. Lahpefâvhtan soptsesistie jaepeste 1905 lâhka:

Svåra betesförhållanden under vintern. Lappbyn önskade att staten skulle köpa in Medstugan och Stalljärnsstugan "hvilkas marker voro högst behöflige för vinterlandens utbredning". I lappbyn bodde Jakob Laurentius Andersson med hushåll samt Lars Larsson med hushåll. Tillsammans hade de 780 renar. Samerna klagade över för höga avgifter för foderskador på böndernas hässjor. Problem med foderskador var återkommande. Bofasta och lappar kallade till sammanträde med lappfogden för att söka nå överenskommelse åslyftande skadegörelse på utestående hästackar och höhässjor. Årligt bidrag från lapparna

samt att de själva skulle låta inhägna hässjorna. 25-26/3 1911. Deltagande Per Andersson, Jakob Andersson, Torkel Persson, Jöns Johansson, Lars Larsson och fastighetsägarna, dock ej från Gräsjölen (Lappfogdens arkiv).

Daan biejjie båtsoe

Dehtie voestes båtsoelaakeste jaepeste 1889 Medstugan/Gaskelaante Skæhkeren saemiensijten gåatomedajve. Rijkese dajve båtsoe vihkeles. Göökte jåhtadahkh mah rijkese vihkeles dennie Gaskelaantesne; akte dehtie Storflon Luvlie Gaskelaantesne jåhta jih mubpie dehtie Jillie Gaskelaanteste jih jaarjese Rensjøn vaartose. Bovtsh Gaskelaante flavaskieh jih desnie aaj tjåanghenieh gosse juhtedh. Gaskelaante stoere dajve nörjren raasteste jih loksesse mejtie dælviegåatoemasse nuhtjesávva, hn evtêmes jávli ávtelen (sametinget.se).

MAGKERH MOJHTESH GAAVNIN 2018

Goerehtallemisnie dehtie pilotdajveste Gaskelaantesne joekoen buerie lij. Jalhts pilotdajve barre nijeljie kvadratkilomeeterh stoere, nijeljieluhkie kultuvremojhtesh vihtesjovvin. Dejtie mojhtesidie mejtie gaavnin lin:

Jan Persson dan låavthgætien aernien lihke. Guvvie Malin Ståhl

- ☐ Aernieh, gusnie jeenjemes dejstie Leah låavthgætien aernieh jih muvthh jis soevedállijste dej giedt-aevjiej lihke.

Aernie gusnie låavthgætie tjådtjeme. Aernie goh onne kraasijes belnie. Guvvie Ewa Ljungdahl.

- ☐ Giedt-aevjiej

Giedt-aevjiej hårsosne. Guvvie Malin Ståhl.

- Boernh, Vårhkoeh, jeenjemes boernh.

Kroehkeldh krogke gusnie aaltoenmielhkien daelwege boernedin. Guvvie Ewa Ljungdahl

- Gåetiesijjeh

Gåetiesijjeh derhviegæeste. Guvvie Ewa Ljungdahl.

- Giesiegaelmie

Daennie guvvesne dam oktem raedtiem giesiegaelmeste vâdjnoe. Gaelmie dennie derhvien nuelesne jih ij leah man gâvva guvviedidh. Guvvie Malin Ståhl.

Daah mojhtesh vuesiehtieh daate bâeries bâatsoedajve jaepesne orreme. Dah boernh soptsestieh dajvem nuhtjeme tjaktjegiesien tjaktjen, dan tîijen gosse aaltojde buhtjiejin. Dah gellie giedt-aevjeh sih aaj giesege nuhtjin, seamma goh dihte giesiegaelmie mejtie aktene vilhtesne gaavnin. Gâetieh, dovne låavth- jih derhviegâetine, sih jaepieboelhkine orreme. Men ij sâs gaskedaelvien gosse daate lopmijis dajve. Gosse dan gellie giedt-aevjeh jih boernh daennie onne dajvesne vuesiehtieh saemieh daesnie stoere ealojne gâatoehtamme. Ij naan daejstie mojhtesistie vihtesjamme mehtie aejkeste juktie ij gâaredh jiehtedh gâessie nuhtjesovvin, men dejtie giedt-aevijjste sih gâarede vuejnede mehtie aejkeste gosse vuartsje guktie desnie vosnjeme. Gosse barre bâatsoe daam dajvem nuhtjeme jih mestie jeatjabistie dellie dah dovletje mojhtesh aaj aajmojne, mij ij man siejhme Jiemhten vaeriedajvine. Dellie aaj buerie orreme daam dajvem vielie arkeologijen mietie goerehtalledh.

Samisk närvaro på fastigheten
Medstugan, Åre kommun,
Jämtlands län
Ewa Ljungdahl
På uppdrag av Malin Ståhl

SAMISK NÄRVARO PÅ FASTIGHETEN MEDSTUGAN, Åre kommun, Jämtlands län

Ewa Ljungdahl 2018-10-28

BAKGRUND

Konstnären Malin Ståhl tilldelades i maj 2018 det första av Hushållningssällskapet Jämtlands vistelsestipendier i Medstugan för konstnärer. Under en vecka i maj bodde och arbetade Malin på Medstugans egendom i västra Jämtland. Hennes konstnärliga arbete i samband med stipendiet fokuserar på platsbegreppet liksom på termer som kulturarv, kulturarvs-hållbarhet, värdehierarkier och monument. Kroppens minnen och kroppens relation till en plats blev viktigt, liksom vad det innebär att säga *mitt land*, fantasin om det orörda landskapet och spåren av det samiska kulturlandskapet.

Fastigheten Medstugan ligger i Åre socken i ett samiskt kulturlandskap präglad av många hundra års renbete. Trots att det är väl känt att området har använts för renskötsel sedan urminnes tider så finns inga samiska kulturlämningar registrerade i fornminnesregistret (FMS), och samiska namn eller andra uttryck för samisk verksamhet saknas på alla kända kartor. Därför blev inventering och dokumentation av samiska kulturlämningar i ett utvalt pilotområde inom Medstugan en viktig del i Malins projekt. Inventering och dokumentation har gjorts av Jan Persson från Njaarke sameby, som genom familj och nära släktingar har god lokalkännedom om trakten samt arkeolog Ewa Ljungdahl som har lång erfarenhet av dokumentation av samiskt kulturlandskap. Inventeringen har finansierats genom Länsstyrelsen Jämtlands treåriga satsning på dokumentation av det samiska kulturarvet.

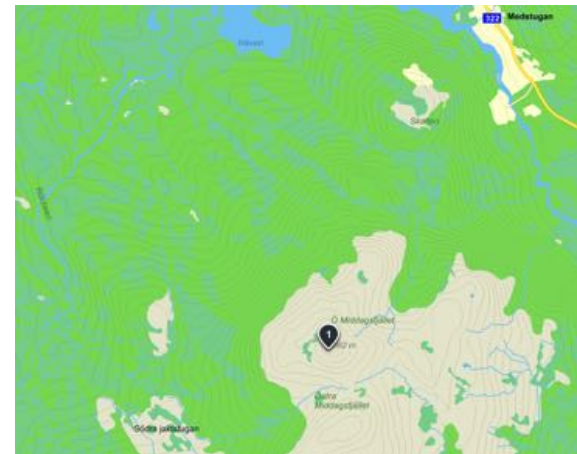

Utsikt från undersökningsområdet på Östra Middagsfjället mot Kälähögen i Norge. Foto Malin Ståhl.

UNDERSÖKNINGSOMRÅDE OCH FÄLTARBETE

Som lämpligt undersökningsområde valdes ett område på Östra Middagsfjället nordvästra sluttningar, från Södra Jaktstugan mot Rölåns dalgång. Anledning till att just det området valdes ut var att det finns muntliga uppgifter om förekomst av renvallar och kåtaplatser. Området utgörs av lågfjäll med omväxlande backar med fjällbjörkskog och myrar.

Fältarbetet gjordes under två dagar, 30 juli och 18 september 2018. Deltog gjorde Malin Ståhl, Jan Persson, Ewa Ljungdahl samt den 18 september även Anna Skielta från Kalls sameby. Fältarbetet utfördes som en fornminnesinventering med jordsond som hjälpmedel. De påträffade anläggningarna registrerades med hjälp av GPS. Resultaten finns redovisade i bilaga.

Undersökningsområde från Södra jaktstugan mot Röldalen

RENSKÖTSEL

I renskötelsammanhang kan man inte betrakta Middagsfjället / Medstugan som en separat enhet, utan måste sätta in området i ett större sammanhang utifrån renarnas rörelsemönster. Middagsfjället är en del av ett stort sammanhängande betesområde som sträcker sig från Faeren reinbetedistrikt i Norge över Middagsfjäll / Skaltugesfjäll och vidare österut mot Renfjället i Sverige och har använts för renskötsel av både norska och svenska samer så länge någon kan minnas. Det finns inga naturliga gränser mellan länderna, så renar och renskötare har rört sig fritt över gränsen utifrån tillgång till bete. Av samerna har den svenska delen av området oftast kallats för Skaltugefjäll, men även namnen Middagsfjäll och Gaskelaante, som betyder ungefär landet mitt emellan, förekommer. För enkelhetens skull kallas området fortsättningsvis för Skaltugefjäll i rapporten.

ALLMÄN HISTORIA

Norgevägen

En gammal färdväg mellan Duved och Verdal, kallad Norgevägen, passerade de nordvästra delarna av Skaltugefjäll. Vägen är beskriven av Olaus Magnus 1555, men var förmodligen gammal redan då. Längs Norgevägen fanns tre färd- eller vilstugor på den svenska sidan; Staltjärnsstugan, Medstugan och Skaltugan med ungefär en och en halv mils avstånd emellan och på norska sidan låg Suulstugan. I varje vilstuga fanns en person som ansvarade för att de resande hade husrum, vatten och värme. *Skaltugan, Medstugan och Staltjärnsstugan äro gårdar utan åkerbruk, inrättade till hviloställen för resande till och från Norige. De hafva tillsammans en Kanna Korn af varje Bonde i Jemteland; för att holla stugor och stallrum, ved och vatten är de, som resa denna vägen skrev Fale Burman i sin rese-*

berättelse 1793-1802. Vilostugorna blev 1835 ombildade till gästgiverier med plikt att hålla hästar till resande. Medstugan var det största gästgiveriet med plats för flera hundra hästar, och var förmodligen även den äldsta av vilostugorna, kanske med medeltida anor. 1835 invigdes den "nya" Norgevägen som kallades Karl-Johansvägen efter kung Karl XIV Johan. Karl-Johansvägen miste delvis sin betydelse sedan järnvägen till Norge drogs via Storlien 1882 och ännu mer när landsvägen över Storlien byggdes på 1950-talet (Järnfeldt - Carlsson 1988).

Nybygget Medstugan

I 1777 års jordebok finns Olof Jonsson på nybygget Medstugan antecknad (Larsson 1973-75). Till fastigheten tillhörde två fåbodvallar strax söder om Medstugesjön; Lillbondvallen och Storbondvallen (Karta Medstugenybyggets inägor 1796).

Mönsterjordbruk och mejeri Medstugan

När gästgiveriet i Medstugan lades ned köpte grosshandlaren Carl Fredrik Liljevalch (1837-1909) från Stockholm hela fastigheten Medstugan som förutom gästgiveriet omfattade stora markarealer där bland annat delar av Middagsfjället ingick. 1896-97 lät han bygga en exklusiv jaktvillan intill gästgiveriet. Förutom jakt och fiske var Liljevalch intresserad av boskapsskötsel och mejerihantering, och 1905-08 anlade han ett mönsterjordbruk med nyodlingar och dikningar intill jaktvillan. Jordbruket kompletterades med ett mejeri. Liljevalch var inte ensam om att hysa intressen för fjällen mellan Storlien och Skaltugan; fjällmejerier anlades samtidigt vid bland annat vid Visjön, och jaktvillor byggdes på flera ställen i samband med att privatpersoner köpte upp stora markområden. Exempel är Rensjösättern, Skaltugan och Staltjärnsstugan (Järnfeldt - Carlsson 1988).

SAMISK HISTORIA

Sedan gammalt var *Undersåkers lappmark* det gemensamma namnet för lappmarkerna inom Undersåkers, Åre, Kalls och Offerdals socknar.

Skrivna uppgifter

Generellt finns det inte så många skrivna uppgifter om samer av samer i arkiven. En anledning är att samiskan inte blev skriftspråk förrän ganska nyligen, så "egna" samiska arkiv saknas av naturliga orsaker. När samer återfinns i arkiven är det när de kom i kontakt med sina nordiska grannar som vid skattläggning, i kyrkoböcker och domböcker. Samerna beskrivs där alltid ur storsamhällets perspektiv.

En tidig arkivuppgift om samer i Skaltugeområdet finns i jordebok över Jämtland 1649, där ett skattefjäll *Kaal Sochn Sulfjäl* (Sulfjället i Kalls socken) omnämns. Historiken K.B. Wiklund funderade om skattefjället verkligen låg i Kall, eller hade det med Sulstuen i Norge att göra? Vidare undrar han om vilstugan vid Skaltugan

var störande för samerna. Wiklund uppger att området mellan Skäckerfjällen i norr och Undersåker - Årefjällen i söder kallades för Gaaskelante, mellanlandet (Wiklund 1928). Enligt en uppgift av Gustaf von Duben 1873 skulle *lapska sagor omtala äfven öfre delen af Herjedalen och Jämtland samt näraliggande fjällströcker af Throndhjems amt såsom ett käska-ättnam (mellanland), hvilket ödelades på folk genom digerdöden, kokketahk (kräksjukan) (Zachrisson 1997).*

En annan källa berättar att samekvinnan Gunill Jonsdotter anklagades för trolldom den 6 november 1665 av kyrkoherden i Kall. Gunill var syster till lapplänsmannen Tomas Jonsson och en erkänd helbrägdagörare. Hon ville att prästen skulle viga henne och mannen som var far till hennes tredje barn, men prästen nekade och det hela slutade i ovänskap. Efter grälet med Gunill blev prästen sjuk och sängliggande och enligt hans söner aldrig riktigt frisk. Ett av de vittnen som förhöordes vid tinget angående Gunills inblandning i prästens sjukdom och senare död var Hans Andersson Blix i Medstugan. Han hade hört att Gunill hade samman-kallat samerna kring Medstugan och erbjudit Mårten Andersson 2 riksdaler för att denne skulle bota prästen (Skielta 2018).

Även om det inte finns några skrivna källor före 1500-talet behöver det inte betyda att det inte fanns samer i området mycket tidigare. Arkeologiska undersökningar i Njaarke sameby i västra Jämtland inte långt ifrån Skaltugefjäll visar att renskötsel har bedrivits åtminstone sedan 1000-talet e. Kr. (Ljungdahl 2007). Dessförinnan livnärde sig samerna av jakt, fiske och insamling.

Vykort "Lappkäta vid Middagsfjäll"

Skattefjäll i Åre socken

Ordförklaringar

Avvittringen

Avvittringen var en lantmäteriförrättning som hade som främsta syfte att skilja statens mark och enskildas marker åt och samtidigt främja nybyggen.

Lappby / sameby

Systemet med skattefjäll avskaffades när första renbeteslagen instiftades 1886 (i Jämtland kom lagen att gälla från 1889). Därefter skulle samerna bedriva gemensam renskötsel i av staten bestämda lappbyar (från 1971 samebyar). En sameby är ett geografiskt renbetesområde och samfällighet de samer som bedriver renskötsel där utgör, som juridisk person ett slags ekonomisk förening (Thomasson 2002).

Skattefjäll

Ett skattefjäll var ett geografiskt avgränsat område som nyttjades för renbete av samer i Jämtlands län. I Lappland motsvarades skattefjällen av lapps katteland. Skattefjäll finns namngivna i skattelängder från tidigt 1600-tal och framåt (före 1645 tillhörde Jämtland och Härjedalen Norge). Enskilda samer, "skattelappar", betalade skatt, "lappränta", för att bruka ett skattefjäll.

Renbetesfjäll / åretruntmark

Gemensam benämning på de olika renbetesland som i Jämtlands län får nyttjas året om, men som i första hand ska tillgodose renarnas vår-, sommar- och höstbeten. Renbetesfjällen består av de gamla avvittrade skattefjällen, senare förvärvade fastigheter samt upplåtna kronoparker

I Åre socken finns inga skattelappar upptagna i de äldre jordeböckerna. Först i 1777 års jordebok finns ett skattefjäll, Blåskalsfjäll, antecknat. Efter avvittringen redovisas Blåskalsfjäll som det enda renbetesfjället i Åre socken (Larsson 1979).

Lars Torkelsson, som betalade lappränta för Blåskalsfjäll, anförde 1851 besvär hos Kungl. Maj:t beträffande avvittringen. Han berättade att samerna inte hade haft möjlighet att infinna sig vid avvittringsrättens sammanträde i Åre 1841 och att de inte heller hade någon person med fullmakt som kunnat bevaka deras intressen. Torkelsson anförde att det fanns betesmarker inom Åre socken som, trots att de inte var upptagna i senare tiders jordeböcker, hade använts av samerna och deras förfäder sedan urminnes tider. Trots detta hade betesmarkerna inte tillfallit samerna vid avvittringen. Torkelsson ansåg att samerna måste få tillbaka sina gamla betesmarker (Larsson 1979).

Enligt vad vid utredningen framkommit bär det vara klarlagt att lappar för renbete nyttjade marker som inte hade samband med någon lappränta (något skattlagt fjäll). Det bör antas att i varje fall flertalet av de i överdirektör L.B. Falkmans reseberättelse år 1850 omnämnda lapparna i Åre socken (10 matlag om 46 personer och 3250 renar) nyttjade dylika marker. Exempel på sådana områden är Rensjölandets, Skaltugans, Medstugans och Gråsjöliens område. Det har även utrönt att sådana områden mycket tidigt jämväl nyttjades av bofasta, Rensjölandets och Häggsjö avradsland av bönder samt Skaltugans, Medstugans och Stalltjärnsstugans områden av bofasta vid fjäll- eller färdstugor för vägfarande.

.....*Det framgår av samernas uttalande att de ansett sig nyttja renbete på kronans mark (Larsson 1973-75).*). Före avvittringen utgjordes området mellan Storlien och Skaltugan av kronoavradsländ.

Något Skaltugufjäll finns inte upptaget som skattefjäll i jordeböckerna. Men det var uppenbarligen väl känt (se stycket ovan) att samer nyttjade även marker som inte tillhörde något skattlagt fjäll för renbete (Larsson 1979).

Privatägd mark

Fjällområdet mellan Storlien och Skaltugan är sedan avvittringen privatägt till skillnad mot större delen av jämtlandsfjällen där staten betraktar sig som markägare. Bakgrunden till de stora privata markinnehaven var att avvittringen och ägograderingen i Åre socken 1831 - 1840 förrättades efter mycket generösa normer. Eftersom marken klassades som impediment och ansågs värdelös tilldelades bönderna ofta mer än de 4 500 tunnland som egentligen skulle tillhöra ett fjällhemman. När bönderna sedan sålde marken till jakt- och fisketurister kunde dessa på så sätt komma över enorma arealer. Byggherrarna var i de flesta fall grosshandlare eller affärsmän i trävarubranschen (Thomasson 1986).

Före 1889

Före tillkomsten av Kalls lappby 1889 tycks samerna på ömse sidor om gränsen till Norge ha brukat gränsfjällen gemensamt i två olika driftsområden, Skäckerfjäll och Skaltugufjäll. Renskötarna kallades i arkiven för "Skäckerfjällslapparna" respektive "Skaltugulapparna".

Avvittringen

I Jämtlands län skedde avvittringen i mitten av 1800-talet. Avvittringen blev förödande för samerna eftersom stora delar av deras marker avvittrades till fördel för markägarna. Konsekvensen blev att samerna hänvisades till högfjällen då bönder och nybyggare hade tilldelades de bästa gräsbärande markerna. Samerna protesterade hos Kungl. Maj:t mot att så mycket betesmark hade tagits ifrån dem, och begärde att få tillbaka sina tidigare markrättigheter. Protesterna ledde till ett kungligt brev 1841 där samerna garanterades att renbetesmarkerna skulle utökas. Samma år lagstodades att lapplänsmanen skulle kalla samerna till avvittringssammanträden. Men avvittringen hade då redan vunnit laga kraft och besluten gick inte att revidera. Staten försökte lösa problemen genom att lösa in ett antal fastigheter som några år tidigare hade upplåtits som privat mark och upplåta dem för renskötsel. På så vis skapades de jämtländska renbetesfjällen (Thomasson 1986).

I Åre socken verkställdes avvittringen åren 1831-1840, och här liksom på andra ställen blev konsekvenserna katastrofala för samerna. Till socknen hörde 10 samiska hushåll om 46 personer som tillsammans hade 3 250 renar. Eftersom

samerna inte var närvarande vid avvittringssammanträdet hörde avvittringsdomaren endast bönderna och studerade jordeböckerna. Vid avvittringen fastställdes att nio nybyggen skulle få tas upp *inom Lappmarkens gräns*, däribland Skaltugan, Medstugan, Storrensjön och Gråsjölien. Vid avvittringen tilldelades nybygget Skaltugan 24,584 tunnland mark, däribland 12,097 tunnland lappmarksfjäll, Medstugan 40,154 tunnland varav 15,771 tunnland lappmarks renbetesfjäll, Storrensjön 27,544 tunnland varav 4000 tunnland renbetesfjäll samt Gråsjölien 48,192 tunnland varav 18,827 tunnland lappmarksfjäll (Larsson 1973-75). Det var alltså avsevärda betesarealer som togs ifrån samerna.

Överlantmätare Ludvig Falkman besökte Åre 1850 för att se hur avvittringen hade genomförts. Han konstaterade att samerna inte hade kunnat bevaka sina rättigheter vid avvittringen eftersom kungörelsen skedde i kyrkan mitt i sommaren när samerna var till fjälls med sina renar. Falkman berättade även att samerna tidigare hade haft stora fjällområden men att de hade fråntagits nästan all mark vid avvittringen (Thomasson 1988). Falkman ville själv träffa samer vid sitt besök eftersom han ansåg att de hade behandlats fel utifrån bristande lagstiftning. Han reste därför från Skaltugan mot Norge, och vid Slagaviken strax väster om Skalsvattnet mötte han ett "lappsamhälle", en samefamilj som tillhörde Åre socken. Överlantmätaren lyssnade när samerna berättade om sina försämrade villkor; hur nybyggare både i Norge och Sverige försvårade renskötelsen speciellt vintertid, hur nybyggarna sköt både renar och samernas hundar och att de fruktade nybyggarna lika mycket som de fruktade vargen. Samtidigt bad de överlantmätaren att han skulle berätta om deras besvärliga situation för den svenske kungen. Överlantmätaren, som upprördes över samerna situation, lovade att framföra deras klagan (Överdirektören vid Landtmäteriet ämbetsresa 1850).

Efter 1889

Från 1889, då den första renbeteslagen från 1886 trädde i kraft i Jämtlands län, och lappbyarna (från 1971 samebyarna) bildades, slogs de svenska delarna av Skäcker- och Skaltugufjäll slogs ihop till Kalls sameby. De norska samer som nyttjade området kom att höra till Faeren och Skjaekkerfelds lappedistrikt (senare reinbetesdistrikt). Idag heter Faeren reinbetedistrikt Gaskelaanten sijte.

Gränsstämningen 1905

Från slutet av 1800-talet återfinns Skaltugesamerna ofta i lappfogdearkiven. Anledningen var problem med renar som betade på "fel" sida av gränsen eller betade på privat mark. Även om gränsbetning inte var olaglig så var den inte populär och orsakade ofta konflikter. Före unionsupplösningen 1905 fanns det inga formella hinder för renarnas bete på ömse sidor gränsen. Rätten för svenska samer att nyttja renbetesmarker i Norge

grundades på beslut av svenska riksdagen, norska stortinget och en kunglig förordning från 1883. De svenska samerna hade rätt att årligen flytta med renarna från det ena landet in i det andra och uppehålla sig i de trakter som de brukade enligt gammal sedvana. En renskötare som ville flytta med sina renar till det andra landet skulle uppge sitt och sitt hushålls namn för länsmannen i hemorten och även uppge hur många renar han ville medföra. I samband med unionsupplösningen 1905 kom Sverige och Norge överens om en renbeteskonvention som sedan förlängdes till utgången av 1917, och ännu senare utsträckt till utgången av 1922. Från 1923 trädde 1919 års renbeteskonvention i kraft. Konventionen 1905 innebar för Jämtlandssamerna att rätten att vara i Norge under månaderna maj - september togs bort, och efter utgången av 1907 fick de inte nyttja norsk mark under någon längre tid utan markägarens samtycke. För Kalls sameby, som hade använt mark inom *Skaekkerfelds Distrikt* innebar det betydligt försämrade förhållanden. I ett brev till ordningsmannen i samebyn, Jöns Johansson, 1906 påminde lappfogden om att både ordningsmannen och övriga samer genast måste flytta tillbaka från Norge om de inte hade tillstånd av markägarna att vistas där. De norska myndigheterna accepterade inte längre den gamla gränsbetningen fast den skulle gälla fram till 1923. Skrivelser och skadeståndskrav skickades mellan lappfogdar, landshövdingar och regeringar i Oslo och Stockholm (Thomasson 1988).

Lappfogden förhörde ibland samerna där de själva fick berätta hur de brukade flytta över riksgränsen. Vid ett förhör berättade Daniel Andersson att han var född på Skaltugufjället 1842. Han uppgav att skalstugelapparna om sommaren brukade uppehålla sig på högfjällen på norska sidan och om vintern flytta ända ner till Levanger. Flyttningvägarna var gamla och välkända för hans föräldrar. Även andra skalstugelappar brukade delta i samma flyttningar. Jon Elias Jakobsson berättade att hans far Jakob Jonsson, född 1818, hade kommit norrifrån med sina föräldrar och slagit sig ner på Skaltugefjället. Men lappfogden lyssnade inte och ansåg att samerna pratade mer än de hade förstånd till. *De taga dagen som den kommer och äro från gammalt vanda att nästan i allt vika undan för sina bofasta grannar* (Thomasson 2002). I Skaekkerfjells renbetesdistrikt var det enligt norska lappkommissionen 1889 sannolikt att de svenska lapparna kan ha sökt över Riksgränsen med sina renar under så lång tid att gammal sedvana i så hänseende måste erkännas vara tillståde. Denna inströvning av svenska lappar och renar har föranlett att norska lappar har förträngts från trakterna kring riksgränsen till västligare ägor (Thomasson 1988).

Situationen blev besvärlig för samerna när riksgränsen stängdes för renbete och gränsen drogs rätt igenom naturligt betesområden. Lappfogden konstaterade 1914 att Kalls lappbys renbetesfjäll helt saknade naturliga gränser och att effektiv bevakning var otänkbart. Det gick inte att hålla renarna inom renbetesfjällen utan

de ströövade långt utanför och in på böndernas område. Under vår och höst hade samerna till och med sina kåtor utanför renbeteslandet på privat mark och det tycktes omöjligt att följa renbeteslagen. Sämjan med bönderna var dålig. Lappfogdens förslag var att ett stort markområde borde inlösas till renbete och att stängsel borde byggas mot Norge (Lappfogdens arkiv). Inlösning av något stort markområde för renbete gjordes aldrig. Däremot stängdes riksgränsen med stängsel. Flera gånger (1897-98, 1910 och 1922) företog länsstyrelsen i Jämtlands län utredningar om samernas behov och bruk av renbete i Norge. 1919 års renbeteskonvention raderade slutligen ut den gamla gränsbetningen. Kvar blev bara ett mindre så kallat gränsbetnings-område i Nordtrøndelags fylke i anslutning till Frostvikens norra sameby (Thomasson 1988). *Vidkommande jämtlandslapparna, vilkas renbetning i Norge saknat stöd i 1751 års kodicill, må dessa lappar med visst undantag ej vidare där beta sina renar* skrev Lennart Berglöf i en handbok som rörde bestämmelserna i renbeteskonventionen 1919 (Berglöf 1923).

Situationen för de samer som var skrivna i Sverige och hade betat sina renar i omväxlande i Norge och Sverige blev ohållbar. Flera av dem hade haft stora renhjordar, varit förmögna och levit i välstånd. Men i och med unionsupplösningen inskränktes betet till den svenska delen av området för att undvika konflikter med norska myndigheter. Flera familjer kämpade länge både mot rovdjur och lappfogdar, men måste till slut ge upp när de svenska myndigheterna bestämde att delar av renhjordarna skulle slaktas ut. Några av dessa samer bosatte sig permanent i Strådalen i Kalls sameby strax innanför gränsen. De levde av jakt och fiske och hade några djur (Elnes).

Stora renhjordar

Skrivna uppgifter, bland annat i lappfogdearkiven, vittnar om att samerna i Skaltugefjäll hade stora renhjordar. Ett exempel: När kung Carl XIV Johan kom för att inviga Carl-Johanvägen i augusti 1835 stannade han och hans följe vid Hansmyra strax innanför norska gränsen. Där fick kungen veta att nomadiserande samer med sina tältkåtor och en renhjord med mer än 1800 renar hade sitt läger på norra sidan av vägen (Fjellheim 1987). För övrigt var samer Anders Kröyts en av de personer som höll tal till kungen vid invigningen av Karl-Johanvägen vid Skaltugan 1835. Därefter fick Anders en årlig pension av kungens privat- kassa så länge han levde.

Konflikter med bönderna om betet

Runt sekelskiftet 1800/1900 var det mycket boskap runt Medstugan. De nybyggen som etablerades bland annat i Medstugan och Skaltugan samt Liljevalchs mönsterjordbruk innebar att det sammanlagt måste ha varit åtskilliga nötkreatur samt får och getter som betade på lågfjäll och myrar. Eftersom det samtidigt var mycket renar i området blev det konflikter om betet. Starrslätter var en

föresättning för att bönderna skulle kunna hålla så mycket boskap. Starrhöet skördades på sensommaren, lades upp på stackar och lämnades ute på myrarna till förjulsvintern då marken var frusen och det gick att köra hem höet med häst och släde. Renarna var naturligtvis lockade att beta av höstackarna och i lappfogdens arkiv finns många uppgifter om tvister mellan renskötare och bönder om starrstackarna.

Vid ett sammanträde med lappfogden och de bofasta i Åre och Underåkers socknar 1896 hävdade markägarna att renarna förstörde deras höstackar. Det diskuterades vem som skulle bekosta lador och stängsel runt höstackarna, lappfogden ansåg inte att det var statens uppgift. Markägarna, däribland C.F. Liljevalch genom ombud, ansåg att samerna visade större vårdslöshet vid renarnas bevakning efter renbeteslagens införande. Vidare sades att det vore av vikt att det blev bestämt vilka samer som skulle ha sedvanerätt i trakten. Samerna i Kalls lappby, som omfattade Skäckerfjäll, var de som förorsakade den huvudsakliga skadan. Men om dessa hade sedvanerätt inom Åre socken var tvivelaktigt. Sedvanerätt där torde tillkomma enbart de så kallade Skaltugelapparna, som inte hade någon trakt inom Sverige där de kunde vistas hela året. De var numera i Norge under sommaren, och hade för inte så länge sedan begagnat fjällen mellan Storlien och Skaltugan till sommarbete. Eftersom de inte hade något renbetsfjäll kunde de möjligtvis åläggas att flytta från orten. Dessutom borde Skäckerfjällets samer hålla sig till vinterbetena i Anjans och Kallsjön dalgångar (Lappfogdens arkiv).

Ännu mer besvärligt blev det när riksgränsen stängdes 1905 och renarna inte längre kunde söka bete i Norge. Från lappfogdens berättelse 1905: *Svåra betesförhållanden under vintern. Lappbyn önskade att staten skulle köpa in Medstugan och Stalltjärnsstugan "hvilkas marker voro högst behöflige för vinterlandens utbredning". I lappbyn bodde Jakob Laurentius Andersson med hushåll samt Lars Larsson med hushåll. Tillsammans hade de 780 renar. Samerna klagade över för höga avgifter för foderskador på böndernas hässjor. Problem med foderskador var återkommande. Bofasta och lappar kallade till sammanträde med lappfogden för att söka nå överenskommelse åsyftande skadegörelse på utestående höstackar och höhässjor. Årligt bidrag från lapparna samt att de själva skulle låta inhägna hässjorna. 25-26/3 1911. Deltagande Per Andersson, Jakob Andersson, Torkel Persson, Jöns Johansson, Lars Larsson och fastighetsägarna, dock ej från Gråsjölien* (Lappfogdens arkiv).

Renskötsel idag

Sedan första renbeteslagen 1889 tillhör Medstugan / Middagsfjället Kalls sameby. Området ligger inom riksintresseområde för renskötsel. Två flyttleder av

riksintresse berör Middags-fjället; en led som går från Storflon till Östra Middagsfjället och en som går från Västra Middagsfjället söderut mot Rensjövalen. Middagsfjället utgör trivselland för renarna och är även uppsamlingsområde inför flyttning. Middagsfjället och ett stort område från norska gränsen och vidare österut används för vinterbete, främst under förjulsvintern (sametinget.se).

RESULTAT AV INVENTERINGEN 2018

Inventeringen av pilotområdet på Middagsfjället gav mycket gott resultat. Trots att pilotområdet inte utgör mer än ungefär fyra kvadratkilometer så registrerades fyrtio samiska kulturlämningar. De lämningar som påträffades var:

- Härd, (aernie), varav de flesta från tältkåtor samt någon från rökeldar intill renvallar

Härd (aernie) från tältkåta. Härden syns som en "tuss" med frodig växtlighet. Foto Ewa Ljungdahl.

Jan Persson vid en härd (aernie) från tältkåta. Foto Malin Ståhl.

- Renvallar / gärdesplatser (giethie)

Renvall / gärdesplats (giethie) med uppväxande bjärksly. Foto Malin Ståhl.

- Förvaringsanläggningar, övervägande mjölkgropar (boernh)

Grävd grop för förvaring av renmjölk under vintern (boerne). Foto Ewa Ljungdahl

- Kåtatomt (gåetiesijjie)

Kåtatomt efter torvkåta (derhviægäetie). Foto Ewa Ljungdahl.

- Sommargrav

På bilden syns ena kanten av sommargraven. Graven är delvis igenväxt och mycket svår att fotografera. Foto Malin Ståhl.

Resultatet visar på utbredd renskötsel under olika tider av året. Mjölkgroparna visar att området användes under sensommar och höst, under den period när renarna mjölkades. De många renvallarna användes förstås också sommartid, liksom den sommargrav som påträffades i en backsluttnig. Kåtor, både tält- och torvkåtor, kan ha använts under olika årstider. Men man har knappast varit i det här området mitt under vintern eftersom det är ett väldigt snörikt område. Mängden renvallar och mjölkgropar på det lilla området visar att samerna hade stora renhjordar. Inga lämningar är daterade, så det går inte att avgöra när de var i användning, men speciellt renvallar tycks vara från mycket olika tider utifrån graden av igenväxning.

Eftersom detta område i princip är orört av annan verksamhet än renskötsel och inte exploaterat i övrigt så har det samiska kulturlandskapet fått ligga orört och lämningarna är oskadda, något som är ovanligt i fjälltrakterna i Jämtlands län. Området är därför mycket lämpligt för ytterligare inventeringar och arkeologiska undersökningar.

REFERENSER

Berglöf, L. 1923. *Om den rätt till renbetning i Norge som tillkommer lappar i Jämtlands och Västerbottens län samt Norrbottes län söder om Torneträsk.*

Handbok rörande bestämmelserna i renbeteskonventionen den 5 februari 1919 och därå grundade svenska författningar.

Burman, F. *Anteckningar om Jämtland 1793-1803.*

Elnes, H. *Strådalslappene. I Vera kirke - fjellbygdas midtpunkt i 100 år.*

Fjellheim, S. 1987. *Sørsamiske kulturminner. Faeren, Merdker, Verdøl, Stjørdal, Levanger. Saemien Sijte.*

Hagström, J. O. 1751. *Jemtlands oeconoiska beskrifning efter känning, lakttagen på en resa om sommaren 1749.*

Järnfeldt - Carlsson, M. 1988. *Landskap, jaktvillor och kurhotell. Arkitektur och turism i Västjämtland 1880-1915. Umeå.*

Karta över Mestugenybyggets inägor vid skatteläggning 1796. Lantmäteriet.

Larsson, V. 1973-75. *Renbetestrakter, avradsland, kronoallmänningar, kronofisken, nybyggen och fäbodetrakter samt avvittring och skatteläggning inom Åre socken i Jämtlands län. Utredning verkställd åren 1973-1975 av Valfrid Larsson, f.d. överlantmätare.*

Larsson, V. 1979. *Samernas helårsmarker i Jämtlands och Kopparbergs län. Länsstyrelsen i Jämtlands län.*

Lappfogdens arkiv. Landsarkivet Östersund.

Ljungdahl, E. 2007. *Njaarke - renskötsel i tre årtusenden. Gaaltije.*

Sametinget.se. Kalls sameby.

Skielta, A. 2017. Artikel om Gunhild Jonsdotter.

Strådalsamene. Helgådalsnytt argang 1980.

Thomasson, L. Om samer i Åre. En översikt och några reflektioner. I *Gammalt och nytt i Åre socken 1985-1986.*

Thomasson, L. 1988. Jämtlandssamerna och den tidigare "gränsbetningen" i Norge. I *Åarjel-saemieh. Samer i sør. Årsbok 3 1988.*

Thomasson, L. 2002. *Ur Jämtlandssamernas nutidshistoria - en mer än hundraårig kulturkamp. Gaaltije.*

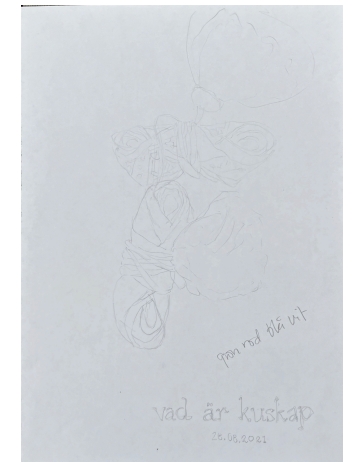
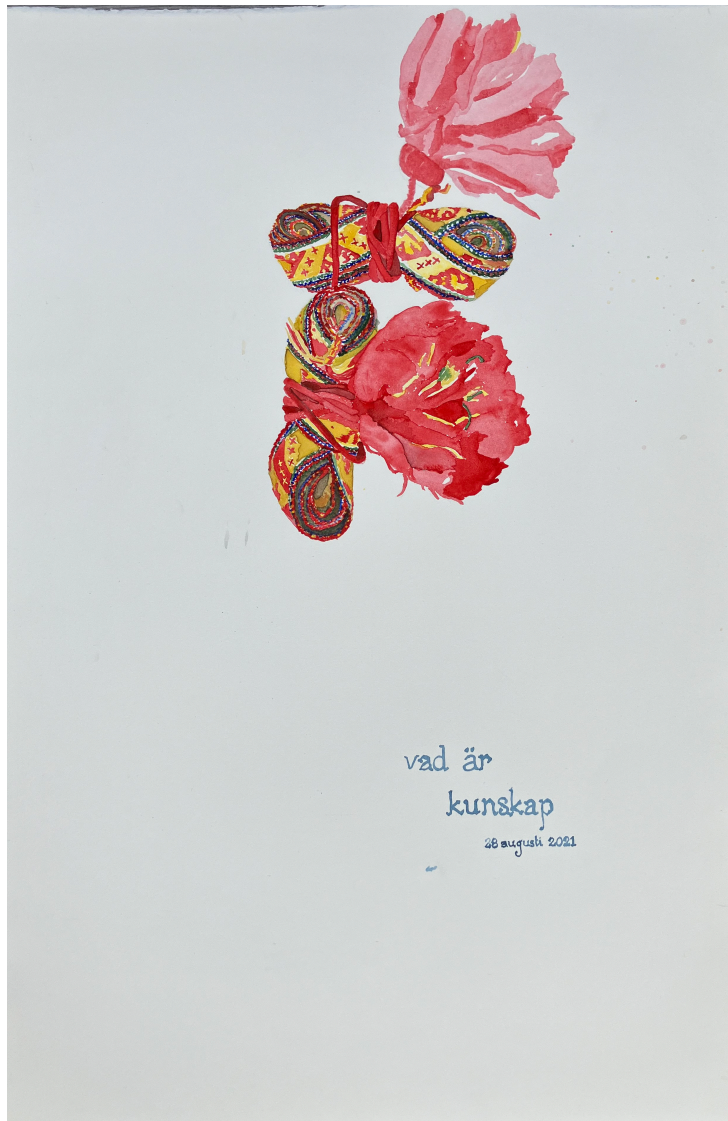
Wiklund, K.B. 1928. Hur länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen? *Fornvårdaren III 1928.*

Zachrisson, I. (red). 1997. *Möten i gränsland. Samer och germaner i mellanskandinavien.*

Överdirektören vid Landtmäteriet ämbetsresa 1850. *Underdånig berättelse om en af över-direktören vid Landtmäteriet genom Rikets norra del och Gotland.*

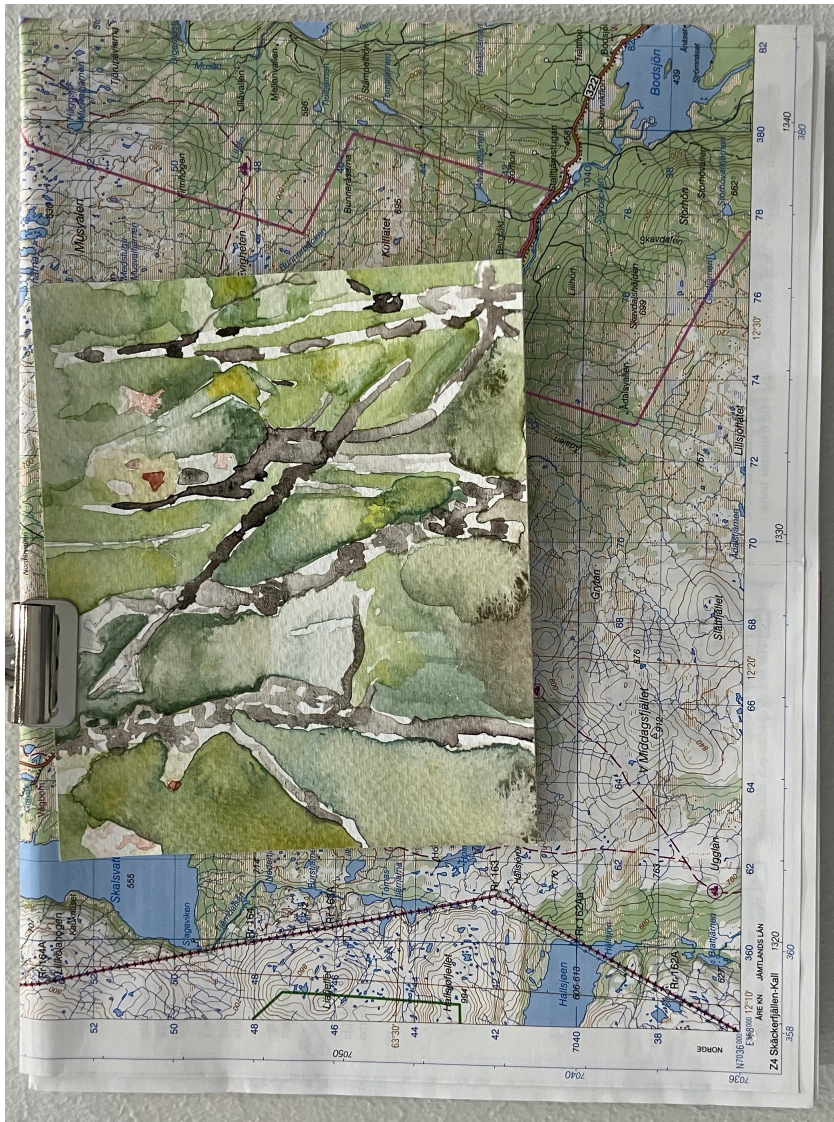
Med stöd från Länsstyrelsen Jämtlands län

Notation:

Frågetecknet som följeslagare. Betrakta kunskapssystem från håll. Särskilt premisser.
Vems kunskap?

PERFORMANCE-FÖRELÄSNING NYA

• kartorna - bakhannen

vindkraft utr - J + E utr - blicken

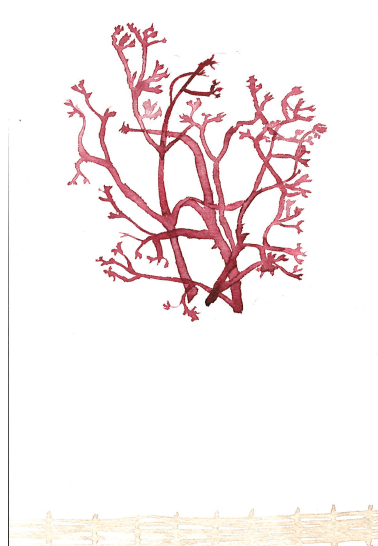
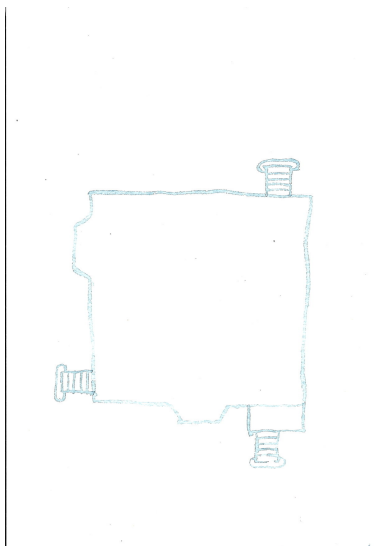
• jakttrilorna - momenten
 ↑ avvittringen rigingar
 lagadiffet

böta för bete

BLICKEN
 - viktigt hur kttar

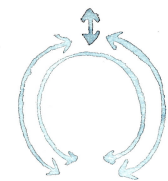
• trängsförhålln
 • nomad skolorna

videon - kolonial praktik: reproducing

blick

ansvar

Lärarutbildningen 17...

Skatteförlägg (Lagstiftareland) - enskild lagstiftare

1886 En rentstötterlag - i samarbete

1889 i Jämtland - kollektiv

avvithringen - reducerade rentstötter
hittar på 1800-talet

1908 En rentstötterlag - ejord skulld på renägande
sames och

Arbetsförflyttningen 1900-talets första decennier

1905 unionsupplösningen - stället

1852 ej ännu mellan nyttia Finland och Norge
Strängden - flyttningen påverkades

Rentstötterkonventionen 1919 - förflyttningar

Normadskolorna spec. 1910-19150

historiologi

historielektion

avvithringen kronan - bönor
laga skiftet bayer - o ursprådet
Gjälkannen - luftgädder / jakt villor

monumentet - konstnärerna
arkitekturer - det inestetiska

bliden

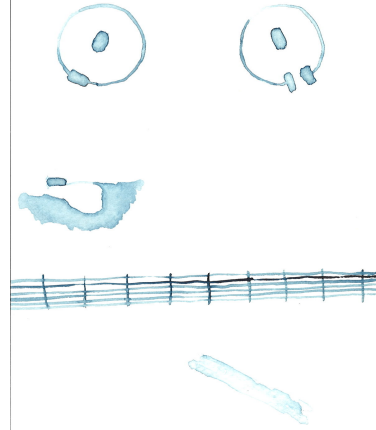
teatern - backarna

ansvaret
ösynliggörande

hiden - minnet

Kroppen

monument

rkt

kmä

Kulturmiljölagen
(1988:950)

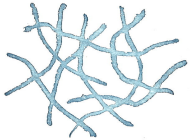
kulturvärde (Q)

skyddsbestämning

varnshetsbestämning

31 (k)

TIDEN

Historieskrivning vilken historia berättas?

Hur tänker vi/
Hur jag?

Vari från tänker
vi/jag?

Vari från

frågelecken

Avvittringen i korta drag | SkogsSverige

Skog Papper Trä Bioenergi Klimat & Miljö Forsk & Utb Politik & Ekonomi Friluftsliv & Jakt Jämställdhet

HEM / SKOG / FAKTA OM SKOG / SKOGSHISTORIA / AVVITTRINGEN I KORTA DRAG

Avvittringen i korta drag

Avvittringen var en lastmottaröverlåtelse som tillkom för att skapa gränser mellan Kronans och byalagens skogar. Den här processen pågick från 1600-talet till tidigt 1900-tal. Genom avvittringen erhölet många hemman i Norrland stora skogsarealer.

Skogsmarken i Syd- och Mellan Sverige på ett tidigt stadium uppdelad. Detta påskyndades av den ökade folkmängden. Klara avgränsningar var ett måste för att undvika stridigheter.

De stora norrländska ödenmarkerna betraktades länge som ingenmansland, där den som ville kunde slå sig ner utan att i praktiken vålla olägenhet för andra. Sitt näringsfång kunde man bedriva mycket extensivt, det vill säga jaga och friska, låta djuren beta samt bedriva slakter många mil åt alla håll från boplatsen. ("I Norrland hafva vi ett nytt indian..." - Axel Osenstam.)

Under 1600- och 1700-talen blev skogstillgången med kolvad för liten för att försörja den ökande järnhanteringen i Bergslagen. Nyetableringar av bruk styrdes därför mer och mer av skogliga orsaker. Bland annat lades de norrländska kustområdena etablerades en mängd hytter och bruk som fick malen och tackjärn sjövidgen från Mellan Sverige. Till en början fanns ingen bryt på kol och från centralt håll hoppades man och försökte även styra så att järnhanteringen fortsatte att utvecklas norrut längs kusten.

Ganska snart klagade man dock från järnhanteringen över konkurrensen om skogen, främst från trävaruhanteringen och allmogens svedjebruk. Kronan fick upprepa gånger ta itu med detta för att lokalt lösa kolbehovet för den gynnade järnhanteringen.

Gränsdragningar mellan Kronans skogar och böndernas skogar har i Sverige gjorts i etapper från sent 1600-tal till tidigt 1900-tal. Mark som inte kunde påvisas vara ägd av andra tillföll staten. Konocverloppemarken nyttjades till att tillgodose järnbrukens växande behov av skogsråvara eller till att främja anläggande av nybyggen. Sedermera kom även tankarna på att främja kolonisationen av Norrland och skapa biskopliga fastigheter som staten kunde uppbära skatt ifrån.

Förordningarna påbörjades under andra halvan av 1600-talet och avslutades i stort först på 1920-talet. (Det finns dock idag, år 2003, områden i Dalarna som ej är färdigavvittrade.) Avvittringens genomförande reglerades genom förordningar som ändrades och ersattes med nya allt eftersom tiden gick och förhållandena ändrades. Idéerna om skapa enhetliga brukningsenheter inom jordbruket, laga skifte och storskifte som kom igång under mitten av 1700-talet påverkade också avvittringsprocessen.

Statens syn på skogen varierade över tiden från litet kontrollbehov till stort (dito). Utmarksskogens nyttjande varierade mellan statligt kontrollerad skog och lokalt kontrollerad mark avsedd för livsmedelsproduktion (se Händelser under tre sekel).

Genom avvittringen erhölet många hemman i Norrland stora skogsarealer, som då inte kunde användas för annat än kreaturarbete, vedbrand och husbehovsvirke. För den enskilde bonden var skogen mer eller mindre värdefull. Skog var billig att köpa och därför begärlig för den som i mitten 1800-talet började med trävaruförädlning samt ägde kunskap och hade ekonomiska resurser.

Uppdaterad: onsdag, 15 april, 2020

<https://www.skogssverige.se/skog/skogshistoria/skogshistoriskt-forum/avvittringen>

16Jul2021, 21:04

Kontakt Om oss Press Nyhetsarkiv Följor & Svar Logga in

SKOGSENCYKLOPEDIEN

SÖK

SKOGLIGA UTBILDNINGSVÄGAR

Skogssektorn är en naturlig framtidsbransch som behöver kompetens inom en mängd olika typer av yrken. Här får du en översiktlig bild av gymnasie-, Vh-, och utbildningar på högskola över hela landet som inbjuder till ett jobb i skogsbranschen.

Läs mer

FRÅGOR & SVAR

Hos vilka fågelarter är det hanarna som ruvar?

Här hittar du svaret på tusentals frågor om skogen.

Läs svaret här

Gå till Frågor & Svar

Meast lästa frågan:
Hur stor är en hektar och ett tunnland?

HITTA NYTT SKOGSJOB

Virkesadministratör
Skogsallskapet
Publicerad, juni 29, 2021
11:47

Festighetskonsult
Skogsallskapet
Publicerad, juni 29,
2021 - 11:35

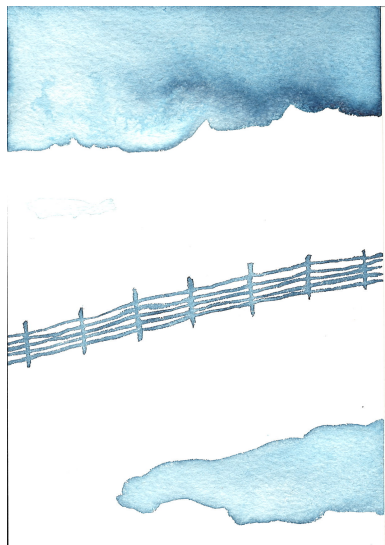
Skogsmaskiner

Virkesadministratör

Page 1 of 2

Arkitektur

monument

Samtal 1:

Middagsfjället, på andra sidan älven.
Skalstugefjället, in mot Norge.
Nu bara det som finns på barfläckarna, ett och annat stenröse.
Sen vad som är på norsk sida
boplatser, rengården, mjölkgrupar.
det finns grejer efter vägen vid skalstugan.

västsidan om Middagsfjället, på nästa vattendrag.
mitten på juli, tidigt i augusti hela augusti, ser vegetationsförändringen.
bäckarna sjunker och trevligare att vara ute.
tvungen att påvisa. närvaro som skett under lång

sulefjäll
skalstugan, medstugan, stalletjärnstugan, 1700-tal
privatiserat från skattefjäll, lades ut på avvittring, drivna därifrån,
bodde på norsk sida bortom gränsen, sommarboplatser väster om skalsvattnet, 1-1,5 km från gränsen.
fann drygt 50 boplatshärdar, kojhärdar, 10-tal rengårdesplatser, mjölkgrupar,
västerut från Skalsvattnet, Middagsfjället.
Orört från slutet av 1800-talet. Vällbevarat.

Finns gamla fotografier,
Det samiska kulturarvet, har ej gjorts en rejäl inventering på Medstugans område. Finns ej dokumenterat
Medstugusjön, dalgång, går syd-sydväst.
boplatser. Helt ner mot sjön.

Leden går i dalgången, söder om, du far ju upp på toppen på fjället, innan du kommer till södra jaktstugan, ner till,
funnit rösen på några backar på Middagsfjället. 2 som var påbyggda, 2 som inte påbyggda. Kan ha varit nån funktion, hittat 20-30 stycken.
så mycket snö, ha det på toppen, annars snöar ner.
vegetationsförändring, annars några decimeter ner i backen.

nord-öst
Skalstugufjället.
och det andra....

Finns i gammalt dokument som heter 'skattefjällsmålet'.

Det är en annan sak med skogen, nu är det björkskog och igenväxt
lilla istiden, 1900 skogsgränsen som lägst
boplatser, rengårdesplatser, betesplatser; virke till gården, ved, kajor. Flyttade.

brände milsvida områden i fjällandet för att få bete.

Kjölaviken, Slaggaviken, väster om Skalsvattnet. 1,5-2km upp på norsk sida.

Rensjösåtern; dasset 6x6meter.

Samtal 2:

Väldigt levande bygd, det var hus överallt (titta på gamla foton), vad hade hänt om inte Liljevalch kommit och köpt upp 7 hemman?
Nu är det samma sak som händer igen med Brummer, Glommen etc. jakt, recreation, inget kommer tillbaka till bygden. Det står tomt utom under jaktider. Ro upp i
Rölan, bära ripor, Bybor med häst och vagn körde upp jaksällskapet på fjället. Jaktstugu-eran har fått fart igen.

Storskifte och laga skifte | SkogsSverige

16Juli2021, 21:03

KontaktOm ossPressNyhetsarkivFrågor & SvarLogga in

SkogsSverige

PREMIUM

SkogPapperTräBioenergiKlimat & MiljöForsk & UtbPolitik & EkonomiFriluftsliv & JaktJämfästlshet

HEM / SKOG / FAKTA OM SKOG / SKOGSHISTORIA / STORSKIFTE OCH LAGA SKIFTE

Storskifte och laga skifte

Under skiftenas epok på 1700-talet drevs storskiften och laga skifte igenom. Storskiftet kännetecknades av färre tegar per gård än tidigare och kan också sannolikt betraktas som en första ansats mot ett bättre förhållande mellan arbete och transporttid. I laga skiftesförordningen kunde det bland annat tillåtas att man hade mer än ett markområde per gård.

Storskifte och laga skifte

En av de största förändringar som det svenska landskapet underkastats torde utan tvekan ha skett under vad som kallas skiftenas epok. Denna epok inleddes med förordningen om storskifte 1749 vilken därefter reviderades 1757 och 1783. Något senare kom förordningen om enskifte vilken trädde i kraft först i Skåne 1803, 1804 för Skaraborgs län och 1807 för hela riket utom Dalarna och landet norr därom. Detta drevs fram av Gustav den tredje som Gustav IV Adolf (1779-1837) som dock avstöttes som kung 1809.

Läs mer om skiftesformer här Alla dessa reformer ersattes 1827 med laga skiftesförordningen.

Orsakerna till dessa reformer är ännu ej helt klarlagda, men faktorer som påverkade utvecklingen var den allt snabbare ökande befolkningen och därpå följande försörjningssvårigheter samt de nackdelar som fanns med uppodlingen av utmark. Framför allt invecklade tillgången det stora inbördes beroendet byarnas jordbrukare emellan då de alla fick ett stycke sammanhängande mark, vilket på sikt antogs väsentligt öka jordbrukets avkastning. Storskiftet, som beslutats 1757, hade genomförts i stora delar av landet, men fortfarande hade de flesta byarna flera åtskilda brukningsdelar. Detta kännetecknades av färre tegar per gård än tidigare, kan sannolikt också betraktas som en första ansats mot ett bättre förhållande mellan arbets- och transporttid. Storskiftet kom dock att få ett tilläggslångsamt genomslag. Den minskning av antalet tegar som från början var målet uppnåddes inte alla i den utsträckning man avsåg och efterom byarnas försättning förlöber oförändrad kom transportsvårigheterna att bli marginella. Det var dock i stort sett endast i Skåne som skiftesverksamheten genomfördes med någon större energi. Detta förändrades 1827 i och med att förordningen om laga skifte luckrade upp de bärvis hårda kraven i enskiftesförordningen. I laga skiftesförordningen kunde det bland annat tillåtas att man hade mer än ett markområde per gård. Ökat då detta drog processen ut på tiden och laga skiftet var inte fullbordat förrän fram mot år 1900. Skiftesförordningarna utgör en tydlig skiljelinje mellan gammalt och nytt i det svenska kulturlandskapet.

Om vi undantar Dalarna genomfördes dock skiftet till slut i princip i hela Sverige. Skiftenas effekter blev också omvälvande. De bebyggelse- och markstrukturer som uppstod genom skiftena har bestått fram till våra dagar. Även det lokala vägnätet omformades, framför allt i renodlade odlingsbygd. Skiftena skapade viktiga betingelser för omformning och modernisering av jordbruket.

Uppdaterad: måndag, 30 mars, 2020

SKOGSENCYKLOPEDIEN

SÖK

SKOGLIGA UTBILDNINGSVÄGAR

Skogssektorn är en naturlig framtidsbransch som behöver kompetens inom en mängd olika typer av yrken. Här får du en översiktlig bild av gymnasie-, YH- och utbildningar på högskola över hela landet som inriktar sig mot jobb i skogsbranschen.

Läs mer

FRÅGOR & SVAR

Hos vilka fågelarter är det hanarna som ruvar?

Här hittar du svaret på tusentals frågor om skogen.

Läs svaret här

Gå till Frågor & Svar

Mer lästa frågan: Hur stor är en hektar och ett tunnland?

HITTA NYTT SKOGSJOB

Virkesadministratör Skogsallskapet Publicerad: juni 29, 2021 11:47

Färdighetskonsult Skogsallskapet Publicerad: juni 29, 2021 - 11:35

Skogsam söker

Virkesadministratör

https://www.skogssverige.se/skog/skogshistoria/agande-och-nyttjande-av-skogsmarken/storskifte-och-laga-skifte

Page 1 of 2

BERÄTTELSE

Genom BERÄTTELSE, en serie möten och samtal, utvecklas utställningen. I varje del av BERÄTTELSE deltar konstnären, en inbjuden gäst och en nedtecknare. Nedtecknarens roll fungerar som en utökad dokumentation, där nedtecknaren i valfri form noterar det som sägs, det som händer, stämningar i rummet, associationer sett genom den egna erfarenheten. Dokumentationen ges agens och för in samtalets händelse i utställningen.

29 november 2022 kl 18, vernissage.

Malin Ståhl
‘Rörelsens orörighet’
nedtecknare Annica Wennström

28 februari 2023 kl 18.

Inger-Helen Gråk
‘tänkar om att lära mig hur landskapet ser ut ur renens perspektiv, och svårigheterna med att implementera den kunskapen i ett modernt samhälle’
nedtecknare Tomas Collbergsson

14 mars 2023 kl 18.

Jan Persson
‘Inventering och dokumentation i Gaskelaante’
nedtecknare Ewa Ljungdahl

9 maj 2023 kl 18.

Patricia Fjellgren
‘görande och drömmar, motstånd genom stilla närvaro’
nedtecknare Malin Nord

Gaskelaante
utställning på Gaaltje saemien museume 29/11/22-24/05/23.

Det är den tjugonionde november 2022 och kväll på Gaaltje, sydsamiskt centrum i Stuaare/Östersund. Jag är där som en nedtecknare. Jag är ofta en nedtecknare. Någon som minns, någon som försöker minnas, någon som vill sätta ord på det som verkar skenbart, fiktivt eller till och med medvetet dolt. Någon som letar det oskrivna. Eller det tystade. Oavsett vilket så brukar det finnas en sanning värd att bevara. Kanske inte erkänd men ändå där. Det beror på vilken blick man använder. Jag nedtecknar Malin Ståhls vernissage Gaskelante. Hennes blick. Den är betydelsefull. Den ser mångdimensionellt. Ifrågasätter. Vågar. Ställer krav. Är nyfiken. Den vänder sig inåt och utåt. Den vågar gå vilse, och i vilsenheten ger hon möjlighet till nya insikter.

Jag ser en karta.
Jag ser andra sorters kartor.
Jag ser blicken hon fångat. Eller blickarna.
Lantmäteriets. Den kartan är platt.
Markens däremot, i Malins tolkning är kartorna björkar, seijtar, boplatser och mjölkningsvallar. Där finns en snärskog för vissa, ett hemma för andra.
På båda finns stigar.
På lantmäteriets som prickar.
I de målade kartorna rymms kropparnas historia, de som är sammankopplade med marken. Ömsesidigheten. Närheten.
Det finns de som kan berätta vilka som gått där och vart de var på väg.

På en träd genom rummet hänger ifrågasättandet.
Små ark med blickar. Vad ser vi? Vad har vi lärt oss att se? Vilken makt äger blickarna?
Vilken blick äger tolkningsföretäret?
I vilken blick blir vi till?
Gaske – mellanrum
Gaskemsh – mellan varandra
Gaske – betyder också där världarna möts (visst borde vi kunna mötas).
Gaskelante är fjället där den samiska närvaron är självklar men inte inmutad.
Gaskelante är också platsen för en jaktvillan. Ett vandrarhem för turister. Det sägs att besökarna har möjligheten att vistas i orörd fjällnatur. Att uppleva ett kulturlandskap.
Men vems?
Fjället är inte orört, det är vidrört, bosatt, omhändertaget och smekt av samer i generationer. Om det sägs ingenting alls.
Malin Ståhl såg det.
Undersökte det.
Letade sig till en annan sanning.
Vägledades av det oskrivna, inte berättade, tillät sig gå vilse för att hitta andra stigar.

Jag nedtecknade aldrig kartans skala men färgerna är gråblå. Rätt beige. Där finns tecken för registrerad närvaro. Som röda utropstecken lyser de. Se oss! Jag noterar besökare som lägger fingertopparna mot de samiska fyndplatserna. Ett viste, en eldstad, kalkällor, förråd, i fingertopparna rymms berättade historier om just de platserna. Men kartan var tyst kring den kunskapen tills någon krävde att fler ska lyssna till markens berättelser. Som om det är först då närvaron blev till. Det är viktigt – det osynliggjorda ska tvingas synliggöras, erkännas, för det krävs en viss sorts karta. Lantmäteriets, den platta.

De små arken Malin hängt på linan blir en tankeväckande träd att följa. Jaktvillan avbildad som en planritning. Även om den står där i fjällskapet som en påminnelse över att bygga för evigheten det är inte att uppföra en katedral, ett slott eller en jaktvillan, det är att ingå i ett kretslopp. Det går att vandra i det av kärlek berörda landskapet och se växligheten som ger de svaga nyanserna av en mjölkningsvall, eller en härd. Kåtan som en gång stått där. I utställningen är det avbildat som cirklar på ett vitt papper. Boplatsen har återgått. Marken är återlämnad. Inte inmutad. Eller ägd.

I rummet står också en hög stenar. Ett röse. Ett monument. Jag ser många som går omvägen kring installationen. Det kanske är obehaget. Stenarna är inte från Gaskelante utan från Storsjöns strand. Malin Ståhl tar stadslandskapet i anspråk. Hon koloniserar Östersund för sina egna syften. Stenarna är inte dokumenterade, fyndplatsen finns inte markerad på någon karta. Närvaron därför inte registrerad. Kanske har inga människor verkat här, kanske är allt orört. Men Malin Ståhl was here.
Hon vänder blicken och perspektiven.
Jag nedtecknar det.
Bevarar. Också i min kropp och mitt minne.
Det är viktigt.
Sedan följer jag markens karta hem. Den är inte platt.

Annica Wennström
Författare

48x45
55

BETALNINGSBEKRÄFTELSE

Din betalning har nu registrerats i Bussgods system.
Skriv ut och ta med betalningsbekräftelsen, lämna sedan in ditt paket hos ditt ombud.

Benämning:	Internetfraktsedel
Fraktsedelsnummer:	BG9917927866
Datum:	2023-03-23 13:09:30
Netto:	337,20 kr
Moms:	73,80 kr
Totalt:	411,00 kr
Org.nummer:	556036-3284

Hej Malin
Hoppas verken kommer fram helt
Jag tänker mig att de ska placeras
liggande på podiet eller bord
Tänker därför bta om "Säparse"
att ligger rätt enl väderstrecken
Väst
Norr
Syd
Kän du lägga en liten
platta eller liknande
Så glasskivan kommer upp
En bit ovanför podiet
Så det blir små "pluppar" ca 2-3cm

Kram Tomas

Nedteckning av Jan Perssons föredrag på Gaaltje 2023-03-14

Det är en vinterkväll i mitten av mars 2023. I kväll ska Jan Persson, renägare och lokalhistoriker från Njaarke sameby, berätta om sitt dokumentationsarbete i Gaskelante i västra Jämtland. Föredraget ingår i en samtalserie i samband med Malin Ståhls utställning Gaskelante. Platsen är Gaaltje, saemien museum, i Staare / Östersund och kvällens nedtecknare är arkeolog Ewa Ljungdahl, som har jobbat tillsammans med Jan under många år.

Några lyssnare kommer i god tid innan föredraget för att hinna hälsa på Jan och byta några ord med honom. Sammanlagt är det ett femtontal personer som har letat sig hit. Några av dem är gamla bekanta till Jan, men inte alla. Undrar hur de fick kännedom om föredraget?

Jan kommer tidigt för att kolla så att tekniken fungerar. Det gör den till en början, men när det är dags att börja och publiken har hittat sina stolar händer det som inte ska hända. Bilderna kommer inte upp på filmduken. Det blir jobbigt för Jan, han blir stressad och vet inte hur han ska lösa problemet. Som tur är kommer Ann Kristin Solsten, som jobbar på Gaaltje, som en räddande ängel. Jan får låna hennes dator, och efter lite strul kommer bilderna upp på duken. Det blir femton minuters fördröjning, men publiken väntar tålmodigt. De sitter och småpratar med varandra och ingen verkar stressad eller irriterad. Ingen erbjuder sig att hjälpa till, skönt, för det brukar sällan bli bra.

Jan kastar sig själv och publiken rätt in i händelserna utan så mycket inledande lull-lull. Först får vi höra att namnet Gaskelante lär vara ett av de äldsta kvarvarande namnen på ett samiskt område i Jämtland.

Så berättar han kort om projektet, eller projekten. Gaskelante är inte det enda projekt som Jan arbetar med i området mellan Storlien och Skilstugan, sammanlagt är det nog fyra

stycken. Varför är det här området så intressant? Jo, marken är privatägd och därför har den legat så gott som orörd sedan 1890-talet (större delen av Jämtlandsfjällen ligger på statlig mark).

Här visar Jan prov på sin diskreta humor. För att vi ska förstå vart Gaskelante ligger använder han sig av TV:s väderkarta som han har fotat av (inklusive meteorolog). Publiken småskrattar.

Jan berättar om sin familjs anknytning till området och visar bilder på familjen och sig själv som barn. Det blir väldigt personligt och vi förstår att det här området betyder mycket för honom, att han känner varje sten och vet precis hur renarna rör sig. Sen gör han ett smart pedagogiskt grepp: För att vi ska förstå hur naturen tar tillbaka markerna när renar och människor inte längre brukar en plats, visar han några bilder från exakt samma ställe: först när han var barn, sen efter 40 år och slutligen efter 50 år. Förändringarna på vegetationen är tydliga!

Enligt traditionen bygger samer inte sina kåtor på samma ställen där förfäderna hade sina kåtor, men den uppgiften tar Jan kål på. Femtiotre härdar (eldstäder) från kåtor på ett ganska avgränsat område berättar annat, här har många generationers renskötare återkommit till samma backar gång på gång. Kanske hade området vuxit igen så mycket att det inte syntes att det stått kåtor här tidigare, eller också hade man glömt bort vart förfäderna bodde när man letade efter en lämplig plats att bosätta sig på.

Jan leder oss in i en värld full av härdar, renvallar och mjölkgröpar. För några i publiken tycks det vara en ny och okänd värld, för andra är det välbekant. Bilder av olika fornlämningar avlöser varandra i snabbt tempo och för publiken kanske härdarna ser ganska likadana ut. Men de många berättelserna om människorna som bodde här ger liv åt övergivna kåtaplatser och renvallar, vi tycker oss nästan se både folk och renar. En berättelse som speciellt grep tag i oss var traditionen om en ung kvinna som blivit gravid och inte ville leva längre. Hon gick fram till kanten på en brant ravin och gjorde sig beredd att hoppa. Då kom en kastvind och förde henne i säkerhet bort från ravinen. Platsen har ett samiskt namn efter händelsen.

En metod som Jan ofta använder är att studera gamla foton och utifrån dem leta reda på kåtaplatser ute på fjället. Vi får höra en härlig berättelse om när Jan tog med sig en tavla med ett gammalt foto av renskötaren Anders Larsson vid sin kåta ut på en helikoptertur. Utifrån fjälltoppar i bakgrunden på fotot lyckades Jan med sin lokalkännedom hitta platsen för kåtan. Han visar också konstnären Nils Månsson Mandelgrens blyertsteckningar från 1868 på ett par kåtor i Gaskelante. Samma här, kåtatomterna hittades utifrån fjällkonturer i bakgrunden på teckningarna. Skickligt!

Jan återkommer ofta till mängden lämningar han har dokumenterat, och det går inte att ta fel på hur glad och tillfreds han är. Vi får se många bilder av härdar där det växer fullt med frodigt gräs och gula blommor, och att det här är Jans favoritfornlämning råder det inga tvivel om! Han skulle gärna vilja att det gjordes en eller flera pollenanalyser i området. Vad är en pollenanalys? Ingen frågar. Samma sak med C 14-dateringar. Vet publiken vad det är? Tydligt spelar det ingen roll för berättelsen som helhet. Det gör det inte heller att Jan

hoppas mellan sina olika projekt i området, det är svårt att skilja dem åt, men ingen undrar. Det är helt tyst i rummet, alla ser ut att lyssna spänt och bilderna studeras med intresse. Jan är ganska lågmäld, inga stora åthävor eller gester. Med glimten i ögat blandat med stort allvar och kunnighet berättar han om sitt livsintresse. Att han har lyft den sydsamiska historien och fått andra med sig, både arkeologer och allmänhet, är lätt att förstå.

Efter en knapp timme börjar några skruva på sig, gaspa lite diskret och snegla på klockan. När det har gått exakt en timme slutar Jan prata. Han slutord är att tiderna förändras, bruket av markerna förändras, men renen förändras inte.

Så tackar Malin Jan för ett intressant föredrag och mig för att jag nedtecknar kvällen. Hon frågar publiken om det är något de funderar på, men Jan får bara ett par korta frågor. Flera stannar kvar efteråt, pratar med Jan och varandra och tittar på utställningen. En man visar en liten tygpåse och undrade om någon vet vad det är. Sylvia Sparrock från Jijnjevaerie sameby vet. En skedpung som ska hänga i bältet. En annan man visar ett par bilder för Jan och mig och undrar om det kanske är en renvall. Det är tydligt att det finns ett intresse för samisk historia i Staare / Östersund!

Kvällen präglas av en varm och trevlig stämning.

Ewa Ljungdahl

Tala om natten

Av Malin Nord

Ibland står det inte ett enda ord om saken

Ingen säger det som är

Det är bara tyst

En tystnad

eller ett tiggande

En tomhet i kartan

Men när det finns nedtecknat

Denna närvaro

När den är uttalad och delad med någon

som en handling

Då kan ingen säga

att den inte existerar

Man kan inte längre låtsas

att ingenting finns

Eftersom arkivet blir lagrat i oss

Någon fick marken

Men vem fick älven

Älvar, så som vi minns dem,

är ovanliga som juveler

Jag vill hem till älven

Och kanske flimrar huset förbi

som en barndom

Kanske syns huset i bilden

Men jag vill bara vara vid älven

Och om sorgearbete är läkning

Och läkning är utrymme

Och om utrymme är att hitta hem

Då vill jag hem

Hon sa: Tala till oss på vårt språk

Ta vårt språk i era munnar

Blås vårt språk genom era bostäder

Och gå med oss hem

För att skapa en ny värld,

måste vi skapa ett nytt samhälle

Vi måste prova nya vägar

Vi måste bryta mot invanda mönster,

så som clownen gör hela tiden

Det är där, i de mellanrummen,

som det går att drömma

Där finns de poetiska fröna till en ny tid

Hon sa: Hoppet låter som gröna löv i vinden

Hon sa: Träden känner allt, de står i förbindelse

med både jorden och himlen

Hon sa: Sörj dig själv, om och om igen

Hon sa: Lär känna platsen där hoppet finns

leta där du vanligtvis inte rör dig

spela in ljudet av det

som inte har ett ljud

sök inte det förväntade ljudet

Hon sa: Men det finns där

Hon sa: Besök min grav

Hon sa: Det finns andra berättelser om motståndet

Lyssna till din hastighet, den som du har i dig

Det finns en stilla kraft

Sedan sa hon:

Uttala en formel framför mitt namn,

så att jag kan vara hos dig,

nu när jag inte längre kan vara hos dig

Hitta det som är ömt och levande

medan du kan

–

Jag tänker

Du är så mycket, kära vän

Vad kan jag möjligtvis säga om dig

nedteckna

och dela med dig

av allt det som jag helt själviskt vill ha av dig

Det här vill jag säga

Att av det som jag förmår ge till dig

vill jag att du ska ha allt

Nu gör vi en lika stor förändring som den som vi drömmer om

Nu mobiliserar vi vårt mod

Vi underskattar inte motståndet som finns i oss,

i vår stillhet, i vår kraft

För vi vet

att de byggde ett torn mitt på vägen

ett litet skrangligt torn

och när lastbilarna kom stod tornet där

Och vi vet

att tornet är en del av motståndets retorik

My dream is my nation

Eller

My nation is my imagination

Kanske menar vi allt som vi kan drömma om tillsammans

Det finns en idé om allt det där

Nationen

Gränserna

Flaggan

Folket

Men vi vet

Att drömmarna är fria

Att fantasin är fri

My nation is my imagination

Bara en sak måste sägas, sa hon

Ni har missförstått ordet nation

Nation betyder också folk

Det är därför vi heter first nations i Amerika

Det första folket

Eller

Först här

Där bor jag, sa hon

Hon sa: En dag talar en informationsfolder

från hälsocentralen

till mig

med min mosters röst

Fortsätt fråga efter språket

Lyssna efter rösterna

Ett frö ger nya plantor

Gör en grön målning
Sätt fler frön
Ta emot ett löv
Om du ritar ett blad
så ritar jag rötter på det bladet
Och om jag ritar rötter på det bladet
tecknar du en rörelse
Och din älv ska möta min älv
eftersom alla älvar
förr eller senare
flyter samman
långt ute i havet

–

Så här skulle det kunna vara
Hör på mig
men fråga ingenting efteråt
Säg ingenting
Det gör ingenting om jag inte hittar rätt ord
Vi hittar flera
Vi kan vara i orden
Förbered er på att någon faller ner i dem
Det gör inget
Det är någonting bra
För när vi väl talar
kommer andra också att göra det

Jag ville säga: Möt din sorg
Men vem kan säga något sådant
till någon annan

Så jag sade: Fortsätt att tala om det
som över huvud taget går att säga
Egentligen ville jag fråga:
När blir drömmen så verklig
att den är något annat än regn
på mina fingrar?
Men jag vågade inte, så jag sa:
Berätta om drömmen
för om drömmen är fri,
om vi själva kan bestämma
hur vi ska ha det,
och samtidigt leva fria tillsammans –
Måste vi då inte ta det på allvar
när vi imiterar andra
vad de gör, hur de rör sig
och vad de säger
när vi säger det

Det kan vara så
Att bara några få förstår vad vi säger
De som är vana vid att alltid förstå,
kommer att skruva på sig för att de inte vet vad som sägs
Medan de som är vana vid att inte förstå
kommer att sitta stilla och lyssna
så som de är vana vid att göra
Men efter ett tag förstår några fler, utan att de förstår varför
Eller så förstår alla egentligen, de måste bara förstå det

Man kan tänka på
Att våra rotsystem är sammankopplade
Och att vi behöver varandra för att överleva

Tar man bort den ena så dör den andra
 Det är därför som du måste låta den gamla jorden följa med
 när du planterar om en planta
 Det är ett samspel
 Man kan också tänka på
 att tranor har väldigt långt mellan vingspetsarna
 De kommer
 Och sedan försvinner de
 Och så kommer de tillbaka
 Och så samlas de och gör sig redo att förvinna igen
 Och ändå
 De fortsätter att komma tillbaka

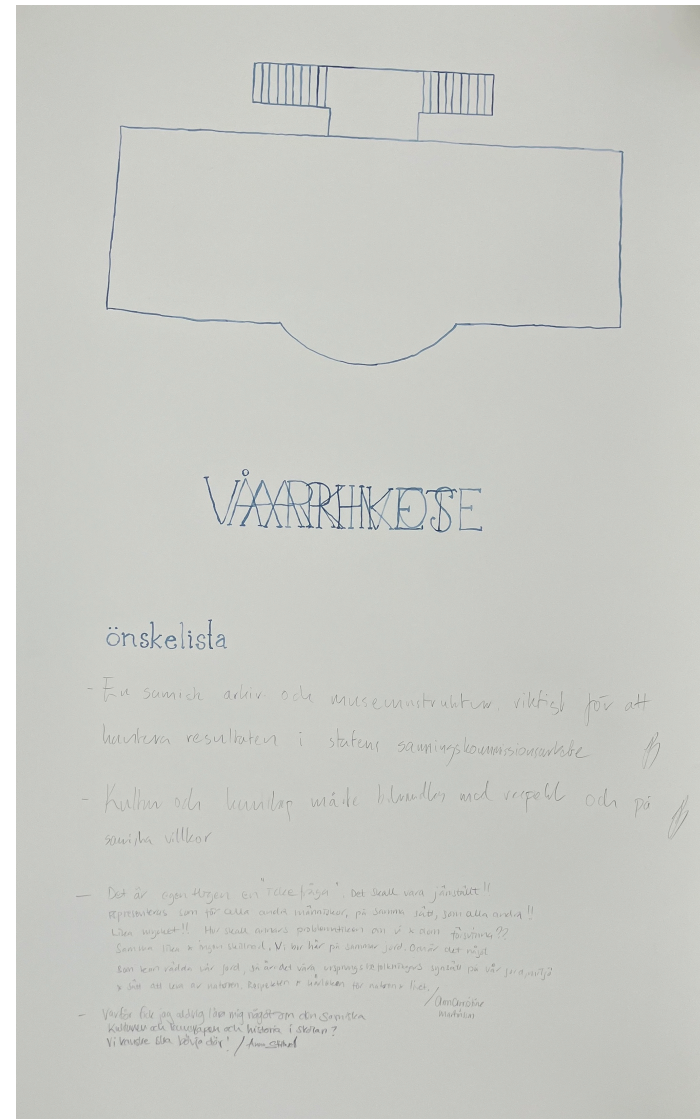
 Platser betyder något
 Det har vi gemensamt
 Vi återvänder, vi som kan
 Så säg det högt:
 Se, nu kommer de här som alltid kommer tillbaka
 Så är det, ända ner till den allra minsta mikroorganism
 Även våra ljud är angelägna
 Det finns ett uråldrigt läte som vi delar med varandra
 Om man verkligen lyssnar så hör man det

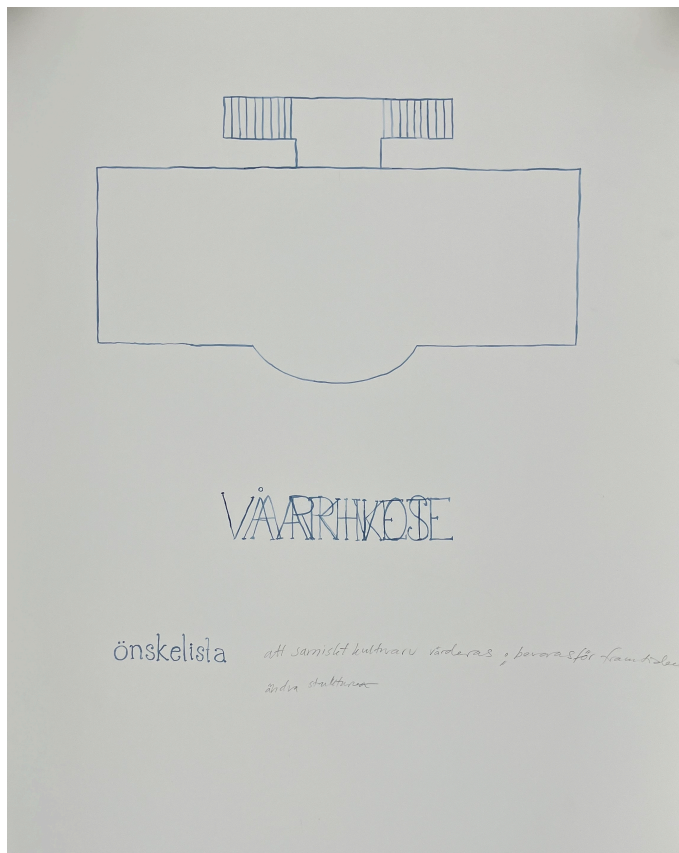
 Gå dit och plocka hjortronen
 Säg det på ditt språk:
 Gå inte förbi hjortronen
 Lär en präst att göra upp eld
 Eller förresten
 Lär en präst att göra upp eld när det är blötsnö
 Lär prästen något mer än att tänka
 Eldstaden är i mitten, oavsett var i rummet du befinner dig

Lyssna på det som sägs
 Och glöm inte
 Stenarna finns i mitten
 Det är elden
 En samling stenar från någons vatten
 Någons botten
 som är allas botten

 Rita något
 vad som helst
 en stund i sängen innan du somnar
 Se världen upp och ner
 Se vad det öppnar upp i dig som människa
 Passa på att tala när det är natt
 Tala om natten
 Låt natten tala till dig
 Vänd dig om och se alla dem som gått före
 och som nu står på rad bakom dig
 Se dem som ser dig

samling 2	blick 2	makt 2
kontext 2	ansvar 2	forskning 2
ursprung 2	jämlikhet = alla är lika	imperialism 2
fragmentalisering 2	rangordning 2	sanning 2
klassificering 2	hegemoni 2	upptäckt 2
abstrahering 2	dominans 2	(gör) anspråk
objektivitet 2	ras	rasism 2
(vit) universalitet 2	kultur	privilegier 2
empirism 2	etnicitet	resurser 2
vithet 2	plats	överordning 2
äkt 2	klass	underordning
vi 2	kön	vit/het/normativitet
dom 2	normativ 2	vit
den andre 2	andregörande 2	strukturell makt
hjälpa 2	maktbalans	hierarkisk 2
position 2	osynlighetsgränse 2	
perspektiv 2	rasifiering	
värderingar 2		
normaliserande 2		

HUR vill du att samisk kultur och kunskap representeras i Riksarkivet

- Bibliotek och monter eller utställning
- Fotografier
- Digitalisering

HUR vill du att samisk kultur och kunskap representeras i Riksarkivet

Bra fråga!

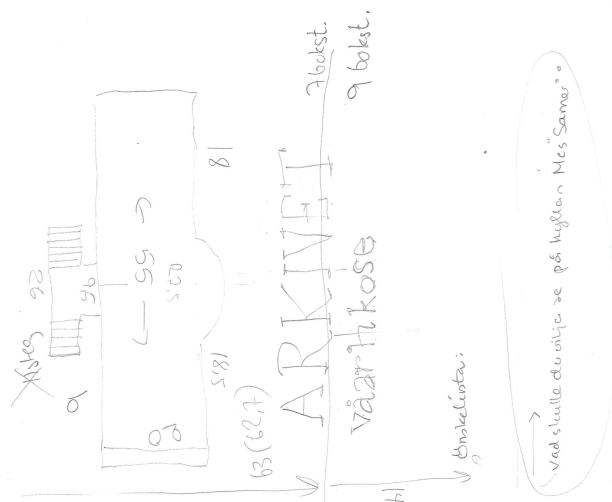
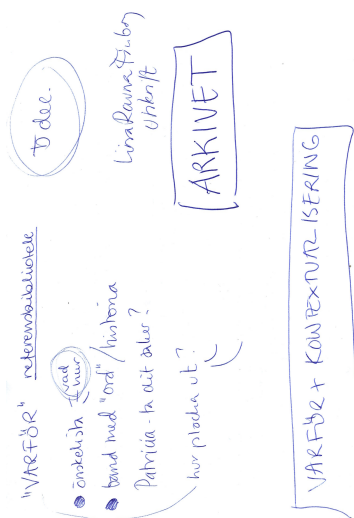
SÄNNINGSBENLIGT 2 ÅRLIGT

TRANSPARENT

AV SAMER:

Notation:

Avtäckandet av det koloniala arkivet: de officiella myndigheternas arkiv som mätt och samlat in urfolkskunskap. Viktigt att de koloniala arkiven finns, men hur läses och arkodas de? Vi behöver ju arkivet, alla joik-arkiv har ju varit jätteviktiga.

Ämnesord

I ämnesordsregistret, utgåva 1995, som används på Riksarkivet i Östersund är ämnesorden under "Mos" följande:

Lappsåder
Renbetesfrågan
Renmärkning - etnografi
Rensköttsel - etnografi
Samer
Sameslöjd
Samisk etnografi
Skogssamer
Skolisamer
Stallotomier
Trollirumörer

I *Omjörthandling* understryker vi att de koloniala premisserna för ämnesordsregistret vilar på ett gammaldags synsätt på samer som bottnar i Descartes kartesiska uppdelning mellan natur/kultur, kvinnligt/mänligt, mänskligt/icke-mänskligt i vilken bor en hierarki av högre och lägre stående. Ämnesordsregistret är ett sätt att bringa.

ordning i världen, att sortera - i det här
fallet - oss samer / samiskt liv på ett sätt
som inte är en återspeglning av verkligheten.

Från ett icke-koloniserande perspektiv föreslår vi:

Tvångskristnandets byggnader

Dimridå / kolonialt markövertagande

Mierhkesjiddh

— samer är människor med agens och
subjektivitet - oklart vad som avses med 'samer'-
samiskt samhällsliv, samiskt rättssystem,
konst, mat?

Vätnoe

Saemieh soptstestieh

Saemieh soptstestieh / samiskt landskap med
relationer i dåtid, nutid, och framtid

—||—

Gievrie

1995	SÄTTER ORD PÅ VAD DET EGENTLIGEN ÄR
SABIS	Ämnesordsregister
	systematisk del
	alfabetsisk del
2000	
	Svenska ämnesord SFO
	frمولeringar
	Mes (11 undertitlar)
	Lappstöder
	Renbetesfrågan
	Renmärkning-etnografi
	Renkotbet - "
	Samer
	Samestöld
	Samiskt etnografi
	Stogssamer
	Stollssamer
	Stallotomier - samiskt etnografi
	Trolltimmer - samiskt
	nya titlar
	den goda viljan
	den vita räddaren
	jag är snäll
	det är dom andra
	indigenous fraud pretender
	"bli same" för att få bidrag
	kristen kolonialism
	heteropatriarkat
	Artikel
	inga frågor - ingen dialog
	korrespondens
	diariskaanteckningar
	hur böcker kommit till uttryck

SYNLIGT:

kategorier; av samer, om samer, gubbar som blivit rika och berömda om samer

objekt / saker, samisk kunskapsöverföring genom slöjd / göra saker

Ijudinspelningar, samiska röster i rummet

Läsedag; med samtal

duoalli; hitta samisk information i andra arkiv

Harald Lindmark

Notation:
Vi flyttar om. Vi lyssnar om.
En lagerhylla, en ny hylla.
ALLA nummer av Samefolket packar vi upp ur arkivlådorna och ligger i en trave bredvid den nya hyllan, traven blir meterhög, tidskrift på tidskrift på tidskrift.

En betraktelse över Mcs Samer

Från mitt perspektiv så framstår bokhyllan och kategorin "Mcs Samer", samt den slumpmässigt utvalda litteraturen om random samiskt som ett annorlundagörande och främmandegörande av samer och i förlängningen blir det ett utestängande av sådana som mig – såmit/samer. Att skapa kategorier är att ha makt att skapa världar. Genom det kan annorlunda göra sådana som mig. Kategorin stämmer inte med min verklighetsförståelse.

Tänkarna leder ofrånkomligt till vad är ett arkiv och bibliotek? Arkiv samlar, bevarar, sorterar och kategoriserar vårt kollektiva minne. Walter Mignolo, en känd latinamerikansk tänkare och kulturteoretiker, han kallar museer, arkiv och akademier för koloniala matriser av makt. Här samlas nationers kollektiva minne och kunskap och en kolonisering av urfolk kan vidmakthållas. Riksarkivet är Sveriges rikets arkiv och ska samla in och sortera Sveriges kollektiva minne.

Men det är inte allas minne och kunskap som samlas. Det samiska folkets minne har i stället insamlats och definierats av andra. Det har varit ett kolonialt insamlande. Vårt kollektiva minne och vår samiska kunskap/ måhttu är svår att finna på de nationella museerna, arkiven eller inom akademier. Eller förresten, det finns på ett sätt i överflöd, det finns så mycket att nästan ingenting finns kvar åt oss. Så mycket av våra föremål; av våra heliga trummor, våra sleddit, vår kunskap, våra berättelser, juoiggit, har tagits eller mer eller mindre stulits ifrån oss.

Så vi får vara med, samtidigt som vi inte får vara med. Det är alltid ett villkorat deltagande. Vi har inte tillträde till de här platserna; museer och arkiv som de samiska kunskapsbärare vi är, med levda erfarenheter av andra liv levda. Vår existens är villkorad, vi får existera på Riksarkivet som "Mcs Samer". På andra platser får vi existera som den primitiva, den barnsliga vilden, den rasmässigt underlägsne, den exotiska färgklicken, den arge aktivisten, som informanten, som brobyggaren men inte som den likvärdige, starka kunskapsbäraren. Om detta berättar "Mcs Samer" också för mig.

Hur gör man om och omförhandlar detta utrymme, denna bokhylla till att skapa ett samiskt subjekt? För mig handlar det omförhandlande om att fylla bokhyllan, och i förlängningen arkivet med andra tankar och idéer. I stället kan bokhyllan rymma idéer och tankar som avtäckar och avslöjar det koloniala arkivet. Det kan också innehålla tankar om hur en annan värld skulle kunna se ut, där istället en samisk verklighetsförståelse och ett samiskt minne befinner sig centrum. Det är litteratur som handlar om hur relationer mellan människor, marker, icke-mänskliga varelser och med tidigare generationer är det centrala. Med det så skapar vi genom bokhyllan ett dekolonialt utrymme som intervenserar och stör den koloniala och rasistiska berättelsen om Sverige, där samer inte fått plats annat än som ett exotiskt objekt, en etnografisk kuriositet eller rasmässigt intressant.

Kaisa Huuva

CLARION HOTEL®

~~Stöbanden~~
~~fasad~~

Arkivet ←
värktho ←

Anders Löb - kartotek

Jon-Paul Persson
br = broschyr

kort kommentar!

1906
1932

livets stig

- en till klocke ^{egna} ^{kyrkor}
- fand i boken
- binda om
- TEJP till reiman (förråd)

oas

samlad
biblioteket

om samer - av samer

FLER UNDERRUBRIKER

- gubbar som blev rikas
kända på samer

LITTERATURLISTA

KAISA HUUVA

- Smith, Linda Tuhiwai, 1950-. - Decolonizing methodologies : research and indigenous peoples / Linda Tuhiwai Smith.. - 2012 - 2nd ed.. - ISBN: 9781848139503
- Coulthard, Glen Sean, 1974-. - Red skin, white masks : rejecting the colonial politics of recognition / Glen Sean Coulthard ; foreword by Taiaiake Alfred.. - 2014. - ISBN: 9780816679652
- Deloria, Vine, jr. - Custer died for your sins : an Indian manifesto. - 1988[1969]. - ISBN: 0806121297
- Simpson, Leanne Betasamosake, 1971-. - As we have always done : indigenous freedom through radical resistance / Leanne Betasamosake Simpson.. - 2017. - ISBN: 9781517903862
- Stoler, Ann Laura. - Along the archival grain : epistemic anxieties and colonial common sense / Ann Laura Stoler.. - 2009. - ISBN: 9780691146362
- Rifkin, Mark, 1974-. - Beyond settler time : temporal sovereignty and indigenous self-determination / Mark Rifkin.. - 2017. - ISBN: 9780822362852

PATRICIA FJELLGREN

- Laula, Elsa, *Inför lif eller död?: sanningsord i de lappska förhållandena*, Faks. av orig.-utg. 1904, Gaaltje, Östersund, 2003
- (Karin Stenberg) Lindholm, Valdemar (1920). *Dat läh mijen situd !: Det är vår vilja : en vädjan till den svenska nationen från samefolket*. Stockholm: Svenska förlaget
- Mattsson Magga, Lajla, *Mojhtesh*, Iðut, 2016
- Holmberg, Niillas, *Juolgevuoddu*, DAT, 2018
- Deajv.: Gaski, Harald & Kappfjell Lena, *Ávtese jáhta, šarjelsaemien tjaalegh jih tjaalegh šarjelsaemien*, DAT o.s., 2004

MALIN STÅHL

- Jonsson, Mats, *När vi var samer*, Ordfront förlag, 2021
- Labba, Elin Anna, *Herrarna satte oss hit*, Norstedts, 2020

Notation:

Att säga som det är, som det faktiskt är, blir till KLARTEXT. Ett nytt hyllsystem.

Omläsning 28 mars 2023 med Karin och Patricia
Introduktion:

Införhandling
Omläsning

MCS samer
Människor

Lava om - perspektiv
avsändare
röster ta plats
fylla rummet/byggraden

PRESENTERA SIB: 3 generationer + en gäst

Karin: bordsutrustning

Patricia: nord + syd samiska

Ceremoni

Karin: Gudens väg
bygga

Gåbna

Tackar människorna: samelagssam
(och de som gått före oss)

Patricia: ringer Immanina/Gottfrida - Ellemilda

Karin: Israel Ruong; Samerna i husboken och huden ur referensbibt.
Paulus Utai; snart släkte (poesi) vägen av det
Etterjagat

B Sänstat sättnä i = Beskrivande beskrivelse = Ordlogram
red. Hansson & Sandberg McGuire

1 Nillas Holmberg Märket antyder 2 Juvet Pitya Kolonisering

As we have always done Leanne Betzamosale Simpson
cree poet Billy-Ray Belcourt; sacred (poem) (blog makrisahwin)

Patricia: Inifran Sapien

Revisionskoreografi

Konklusion: ~~ingen~~

inga frågor/ingen dialog

Leanne Betzamosale Simpson
"ceremony is not for instagram"

Notation 28 mars 2023:
"Idag, en omläsning av samiskt material på Riksarkivet i Östersund utifrån perspektiv och röst. Kaisa Huuvas och Patricia Fjellgrens röster fyllde byggnaden och förändrade den för alltid".

- Omläsning - läsa om
- perspektiv
 - avsändare
 - röster ta plats
 - fylla rummet / byggnaden

/ att vara / att finnas / närvaro / tystnad /
plats för rösterna /

RE-POSITIONERING i det vita rummet
inga frågor - ingen dialog, som ett provande av dekoloniserande strategier.
Tankar och rum ska inte spädas ut med vänliga förklaringar utan hållas till de frågor avsändaren har för avsikt att tala om.

(tidigare planeringsmöte: vem får prata under dagen - det sker genom direkt inbjudan att delta i samtalet - inte att veta gubbar/untar får ta över)

DISSONANSEN I RUMMET
det som hände, ledsna vita tanter
- berättigandet, ta sig rätten att ta - ta plats i rummet, ta luften och tiden -

STRATEGIN
inga vänliga förklaringar
inga frågor - ingen dialog

DRÖMMARNA
samtidigt tänker vi oss i utgångspunkten att drömmen är fri och har kraft att förändra

VAD ÄR ATT DEKOLONISERA ARKIV, HUR GÖRS DET?
det är svårt / det är problematiskt: vi har absolut inga lösningar eller svar.
det förändrade ingenting, men samtidigt har vi gjort det

Vi har ett undrande.

Makt och Minne – perspektiv på källor till samisk historia
Power and Memory – perspectives on sources to Sami history

8 – 9 november 2023 i Östersund

9 november

Repatriation in practice

9.00 – 9.05 Introduction, Anna Kråik Åström

9.05 – 9.25 The repatriation processes of the Sámi Museum Siida in the light of the archives. Eija Ojanlatva, Siida museum, Finland.

9.25 – 9.45 Government assignment. Conditions for returning Sami objects and Sami human remains. Obstacles and possibilities, Kicki Eldh, Adviser at the Swedish national heritage board (Riksantikvarieämbetet).

9.45 – 10.05 Repatriation process from the majority museum to the Sámi museum/community is one important step, but the next step - to deal with the returned heritage - is very essential for the Sámi themselves.
Veli-Pekka Lehtola, Professor emeritus of Sámi cultural studies at the Giellagas Institute, University of Oulu.

10.05 – 10.20 Questions and discussion.

10.20 - 10.45 Fikapaus – coffe break

10.45 – 11.05 Nuohhti – an European search portal for Sami archives. An attempt to digital repatriation. Maria Press, head of Riksarkivet i Östersund, and coordinator for Sami archives matters within the National Archives, Sweden.

11.05 – 11.25 Omförhandling / Re-negotiation. As part of the ‘Gaskelante’ art project, aiming to dismantle the Swedish settler-colonial formations of the Southern Sámi landscape in Jämtland, we entered into a collaborative process of re-negotiation and intervention into the colonial space of the National archive in Östersund. We approached the archive building and its systems and categories using the tools of ‘plain speaking’ and ‘presence in the room’ with the intention to re-center Sámi memories, histories, ontologies and epistemologies. Malin Ståhl, visual artist, Kaisa Huuva PhD student and researcher and Patricia Fjellgren, member of the Truth Commission in Sweden.

11.25 – 11.40 Questions and discussion

9 november 2023 kl 11:05

PATRICIA

Vi tänker oss att vi sitter i en låvthgäetie, en tältkåta. Kanske är det här i närheten, på Frösön?

Det är gryning, och kåtadörren är vänd mot öster. Där var solen går upp.

Dörren öppnas och ljuset fyller låvthgäetien och letar sig in i våra kroppar.

Det är ett sånt där lovande ljus som morgonen bär. Och vår plats på jorden är självklar och vi kan allt som vi behöver kunna. Vi är kompetenta och vackra. Det är en vacker morgon i Åarjelsaepmie och allt är möjligt och alla får plats.

MALIN

In 2018, as an artist I undertook a residency stay at the Medstugan property in the West Jämtland region, situated in Gaskelaante. Medstugan is one of Sweden's largest private properties and was created in 1896. That was the time the railway through Jämtland was constructed and the tourism era of "taking air" was begun. Through the land legislations of the 18th and 19th century (avvittringen och laga skiftet) where settler farmers were allocated vast areas of land in the West Jämtland mountain region, based on the land being deemed of no value (ie. for farming or forestry). In turn, this made it possible for wealthy Stockholmers and also one or two Englishmen to purchase the farm lands and establish large properties for hunting and recreation purposes, and the first wave of luxurious "hunting villas", jaktvillor, was established.

When I prepared for my stay at Medstugan I wanted to figure out how the lines were drawn through the landscape between the villages, and so I visited the National Archive in Östersund to study old maps and the boundaries - the so called "rågängar" mellan Medstugan, Skaltugan, Gräsjölen, Savahln, Hägesjö, Handöl. I observed the library section Mäs Samer under Ethnography & ethnology and that the book "The Race Biology of the Swedish Lapps" published by the State Institute of Race Biology was lying there on the shelf as well as the book "Lapparnes sång och poesi" by the same K.B Wiklund. That presence of those two titles has been with me since that visit in spring 2018.

Staying at the Medstugan property I explored the buildings on site and visited the land on skis. In the extensive records and archives of the property I could find no mention of the Sámi people of the area.

I proceeded to secure funding from the Jämtland County Board, Länsstyrelsen, and with Sámi researcher Jan Persson of Njaarke Sámi village and archeologist Ewa Ljungdahl we made two one day inventories of Sámi traces on Middagsfjället, an area of the property. I would like to acknowledge the kind permission of the Medstugan property owner to undertake research in the area. The results are now recorded in the Swedish Relics of Antiquity Register, Fornminnesregistret, and it is no longer possible to deny the long term Sámi presence in the area on basis of an absence in the Swedish register and archive.

Identifying a lack, and an absence, preceded by long processes of making invisible I came to the decision to use the methods of plain speech and speaking the truth and collaborative processes to address and disrupt settler activity and the colonialism perpetuated by whiteness, within the archive building. I want to acknowledge the unconditioned welcome extended by Maria Press at Riksarkivet i Östersund for this tentative exploration of applying the artist's methods, and models of research, onto the material at hand.

PATRICIA

Hur ser vi på oss själva?

Med vems blick ser jag på mig själv?

Ser jag mig själv?

Jag tillhör en kultur som blivit osynliggjord, som blivit härvisad till avtagsvägen som leder till en återvändsgränd. Lapp ska vara lapp och någon sorts märklig assimilation.

Späda ut oss som blandsaft. 1 dl samisk kultur 9 dl svensk kultur?

Hur har det gått?

Vi är kvar men vi är förändrade och vårt samhälle är förändrat och vi söker våra minnen.

Det här osynliggörandet tror jag har gjort att jag ibland har svårt att se vad som finns. Jag kan behöva att någon annan bekräftar det jag ser för så kan det bli när du lever i en vardag där din verklighet alltför sällan syns och hörs så börjar man tvivla.

Vad är det jag kan?

Vad är det jag vet?

Vad är det jag minns?

Vad är sam?

Vems sanning?

Vad är liv?

Vad är kultur?

Vad är språk?

Vems blick?

Vems kropp?

Vad är ett arkiv?

Jag kör mellan Bienjedaetie och Staare. Bredvid mig sitter min laevie Irene, hon är född 1943. Vi pratar och så säger hon plötsligt till mig.

- Jag har blivit bestulen på mitt liv. Allt som jag skulle ha lärt mig och kunnat har de stulit från mig.

Vi stannar där.

Det är så oerhört snillrikt att ta barnen från sina föräldrar och lära dem att deras kultur och språk är värdefullt. Jag hade tidigare inte förstått vidden av stölden för det kändes som om Irene kunde allt som jag inte kunde.

Vi fick inte bli det vi skulle vara?

Vad är det som vi har förlorat?

Vad har hänt med vår självkänsla?

NU. 2023?

Den kunskap som jag söker finns kanske i de svenska arkiven. Jag känner att kunskapen finns i min kropp, inbäddade minnen och i markerna.

Kanske är en del som såna ovanliga frön som väcks till liv efter en skogsbrand, vart hundra år. När förutsättningarna för just den växten just då är perfekta. Är det då våra minnen väcks till liv?

Hur arkiverar man vandringstigen upp till det gamla mjölgårdet?

Hur arkiverar man min mors händer som visar hur klädet ska dras?

Hur arkiverar man minnena som finns i min kropp?

Jag tror vi är i en tid när vi börjar minnas men ibland tvivlar på vad vi minns. För våra arkiv finns i våra av kolonialismen tilltygade kroppar och nervsystem. Vi har enorma arkiv hemma utan att vi ens förstår det, för vår värld speglas inte i vardagen.

Men våra blickar har börjat ändras. Min blick har börjat ändras.

Det har varit befriande att delta i det här projektet. Vi har tillsammans sökt och experimenterat och reflekterat. Hur skulle ett samiskt arkivrum kunna se ut?

Och det testade vi!

Hur kan de samiska kunskapssystemen ta plats? Vad stärker oss?

Vet ni att det var oerhört befriande att kalla vita privilegierade män för just det. Det händer något i våra kroppar när vi förändrar rummen vi vistas i och jag tycker att vi redan nu ska börja experimentera och inte copy paste.

Och jag vill avsluta med den fantastiska svensk/österrikiska Dragshow artisten och skådespelaren Robert Fux ord.

"Det handlar om klackskornas estetik och filosofi. Det handlar om att skapa en vinglighet som förskjuter tyngdpunkten snarare än till varje pris behålla kontrollen.

Jag behöver att vi förskjuter tyngdpunkten för jag vill att vi hamnar på en helt ny plats."

KASA

When artist Malin Ståhl kindly invited me to collaborate with her in her art project Gaskelaante together with Patricia Fjellgren in order to address, disrupt, and intervene the Swedish Settler-coloniality of the National Archive in Östersund, at first, I got very enthusiastic!

But, Malin's invitation also made me reflect upon the Archive (with capital A), especially National Archives. Keepers of Nations' collective memory, without the Archive and the stored documents, Nations would forget their past, some people would claim.

It also made me think of Swedish, collective forgetting and the almost pathological memory loss of Sámi history and the extensive epistemic ignorance and its relation to the Archive.

Her invitation forced me also to delve into, what are the deeper layers of the archive and what does it signify? I have been visiting some archives myself during my own PhD-research, reading through official documents by authorities, like the Lapp Administration, lappväsendet. Finding racist and derogatory descriptions of my grandparents and other close family members. Of course, that was troubling to read.

Indeed, it is a contested and troubled space, and it has to do with the normalised workings of settler colonialism in Sweden, where Sámis have been made invisible, silent or objectified not only in the archive, but also in other colonial institutions such as the library, academy and the museum. All of them collecting and organising knowledge and memories.

How then, could we; Malin, Patricia and me, intervene the Archive?

When we entered the Archive in Östersund in order to disrupt through a re-negotiation of one of the spaces, the library, first we intervened the classification system of the library. The library category for naming publications relating to everything of the Sámi society, both in the past and present, is called McS Samer/Sámis, in plural, and grammatically indeterminate form. This is the standard, classification system libraries are using in Sweden. In this case from 1995, so the system is not ancient. The subject words were among others; in Swedish: "Renbetesfrågan, renmärkning-etnografi, samer, sameslöjd, samisk etnografi, skogssamer, and trolltrummor". We believed they were very objectifying and not at all reflecting a Sámi ontology. Instead, we disrupted the classification system, intervened, and changed them to terms better reflecting a Sámi life world, both in the past and present.

This was very important to us since we believed classification systems inform our way of thinking and comprehending and ultimately organising our reality and the world.

The literature was mostly written by Swedish ethnographers and researchers describing Sámis and Sámi realities in the past, but there was also some, written by Sámi authors, such as the southern Sámi Kristoffer Sjölsson.

One publication stood out, this was a publication from 1932, about the race biology of the Swedish Laps by the well-known lappologist KB Wiklund and the racial biologist Herman Lundborg, standing side by side, without contextualisation, with the other books. We marked this publication with a sticker.

We also believed it was not enough to change the names of the categories. We therefore continued to re-negotiate the space and we were also given by the staff of the archive a bookshelf, sided with the book shelf of the archive, dedicated to fill it with literature made by Sámi authors and pioneers such as Karin Stenberg and Elsa Laula Rhenberg. We put almost all the publications of the Sámi Journal of Samefolket in the room, as well as literature by indigenous philosophers and decolonial thinkers from other parts of the indigenous world. All of them critically engaged with issues of decolonization.

Our aim was to fill the space with Sámi and other indigenous thinkers' voices and ideas, to break the colonial and racist narrative of Sweden where Sámis have been made into objects or invisible and silent.

MALIN

White people.

I do not carry the weight of my privilege. In the National Archive we can add yet another book by the Swedish Institute of Race Biology to the shelf named 'Samer' - it is not our burden, it is not our pain, shame, or grief.

My duty is to see my privileges. To acknowledge the fact that I am raised and educated in a system of white, non-indigenous, Swedish coding and norm and that those structures are inherently racist. It is my duty to question, then question again and not to stop questioning. Myself that is.

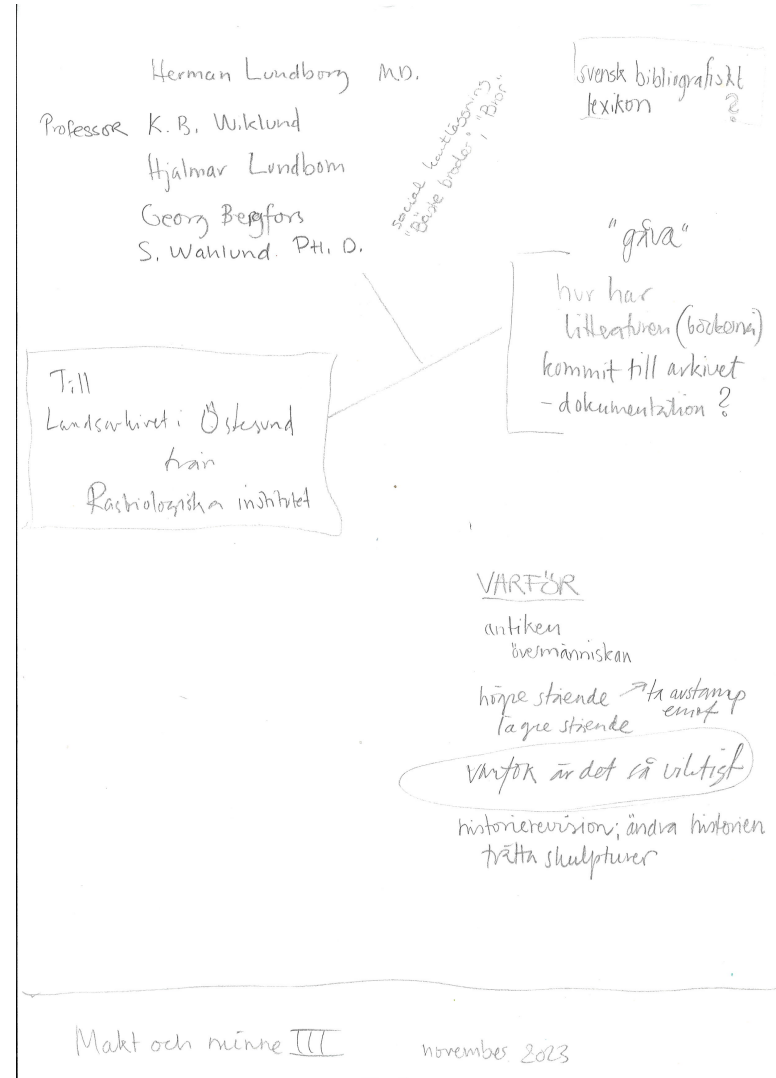
In "Re-reading", the day-long event where we aimed for Sámi voices to fill the air and space of the archive building in an attempt to counter this main trajectory, I witnessed Swedish visitors occupying the dedicated space with their own stories. Talking rather than listening to the Sámi stories, with no apparent interest in what they could hear or learn. We decided to try the method of "No questions - no dialogue" - a trial and testing of de-colonising strategies where thoughts and space would not be diluted by kind explanations but kept to the questions that the speaker wished to address. Because this is the colonial entitlement white Swedish people practise on a day to day basis and these are the privileges we maintain.

Sámi culture should belong to Sámi people, in Sámi archives, where categories and classifications stem from Sámi knowledge and Sámi needs.

How do you classify the feeling of belonging to the land? How do you classify the soul of a river? How do you classify the guidance of an elder in an oral culture?

About the organizers

The National Archives in Sweden, Norway and Finland that has a formalized cooperation on Sami archives matters took the initiative to the conference. The conference is arranged together with local partners in Östersund; Gaskneiversteete/Mid University, Gaaltje saemien museume and Föreningsarkivet i Jämtlands län. The Nordic Ministry of Culture supports the conference.

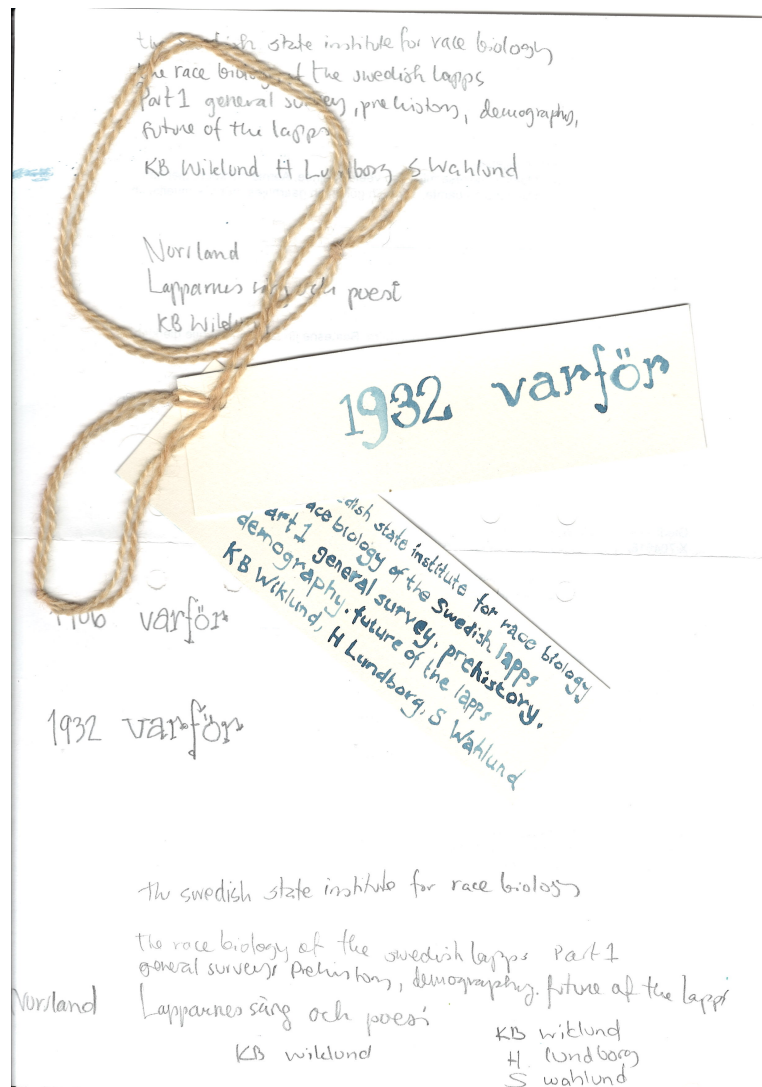

1906 titel
VARFÖR?

1932 titel
VARFÖR?

håblag
beige-
brunt garn

1906 varför

1932 varför

The Swedish state institute for race biology
The race biology of the Swedish Lapps
Part 1 general survey, prehistory, demography,
future of the Lapps
KB Wiklund H. Lundborg S. Wahlund

Norrländ
Lapparnes sång och poesi
KB Wiklund

1932 varför

The Swedish state institute for race biology
The race biology of the Swedish Lapps
Part 1 general survey, prehistory,
demography, future of the Lapps
KB Wiklund, H. Lundborg, S. Wahlund

The Swedish state institute for race biology

The race biology of the Swedish Lapps Part 1
general survey, prehistory, demography, future of the Lapps

Norrländ

Lapparnes sång och poesi

KB Wiklund

KB Wiklund
H. Lundborg
S. Wahlund

* genealogi

Workshop Arkivet
7/6-23 3 deltagare

① runda: näst efter morgonen

② reflektion: papperpenna 202?

Arbeta icke-kolonialt 20 min
kolonialisera arkiv → 45 min

③ återgivande
hur går det att ta en sådan här process vidare

④

Kaisa Huuva kommer från Stockholm och Gagnef i Kiruna kommun. Hon har länge arbetat med frågor rörande rätten till samiskt kulturarv, att stärka samisk kultur och läkande av minnen. Hon skriver just nu en avhandling i samiska duktan/samiska studier vid Umeå universitet där hon bland annat utforskar sprickor i bosittarkoloniala formeringar i samiska landskap.

Malin Ståhl är bildkonstnär och arbetar med plats, natur och landskap som utgångspunkter för konstnärligt undersökande genom performativa praktiker. Ståhl bor och verkar på Frösön i Jämtland.

Patricia Fjellgren född 1976 i Stockholm och är nord- och sydsame. Hon bodde sina första år i Saudarabien och därefter i Stockholm. Hon är numera bosatt i Stare/Östersund och har arbetat med revitalisering av de samiska språken i olika roller. 2017 mottog hon Språkrådets Minoritetsspråkpris. Hon är en av initiativtagarna till den språkpedagogiska föreställningen Giellačirku/Språkcirkus på Giron Sámi Teatret och är en av ledamöterna i Sanningskommissionen.

GASKELAANTE ÄR ETT flerårigt konstnärligt projekt som inleddes 2018 av Malin Ståhl när hon genomförde en stipendievistelse på Medstugans egendom i västra Jämtlands fjällvärld, beläget i det samiska området Gaskelaante. Ståhl studerade äldre kartor på Riksarkivet i Östersund för att se hur linjerna, de s. k. rågångarna mellan byarna drog genom landskapet. I koloniseringen av Jämtland tilldelades nybyggare mark i fjällvärlden. Genom avvittring och laga skifte befästes ägandefördelningen av den koloniserade marken och på 1800-talets markkartor ses tydligt hur samiska bruksmarker styckats mellan de svenska byarna med raka linjer. På arkivet uppmärksammade hon referensbibliotekets hylla med klassifikation *Mos Samer* där Statens rasbiologiska institut utgav *The Race Biology of the Swedish Lapps* (1932) låg, liksom *Lapparnes säng och poesi* (1906) av K-B Wiklund. I samband med vistelsen på Medstugan påbörjades ett flerårigt projekt om avsaknad och osynliggörande i en förvisning om att konstnärligt arbete kan belysa dessa processer och synliggöra förtigandets strukturer.

Gaskelaante har visats som en konstutställning på Gaaltje saemien museume och innefattar videoverk, akvareller, en performance, texter och objekt, samt *Berättelserna*. Dessa utgjordes av fyra tillfällen med inbjudna gäster; en berättare som delade kunskap och en nedtecknare som sedan återinförde kunskapen i utställningen i form av ljudverk, glaskonst, rapportrande text och poesi. Annica Wennström nedtecknade

Malin Ståhls performance *Rörelsens orörighet*, Tomas Colbengtsson nedtecknade Inger-Helens Gråiks berättelse om renens kunskap, Ewa Ljungdahl nedtecknade Jan Perssons berättelse om Gaskelaante, Malin Nord nedtecknade Patricia Fjellgrens berättelse om drömmar och frihet.

Som en del av projektet har Malin Ståhl samarbetat med Patricia Fjellgren och Kaisa Huuva i vad de kallar *Omförhandling*. Den är en dekonstruktion av material och kunskap där de har tänkt om och flyttat om, med avsikt att i realtid nalkas arkivets koloniala struktur på Riksarkivet i Östersund. I arbetet ingår *Omläsning* – en dag då rösterna vänds från den stora institutionen till den materialet handlar om. Från Suorssås bibliotek fick de ta del av arbetet med att skapa ett nytt system av klartext för hyllorna med samiskt material i folkbiblioteken. I arbetet på arkivet praktiserar de att tala sant och säga som det är utan koloniala omskrivningar. I Bibliotekstjänsts Ämnesordsregister är *Mos* en underkategori till *M Etnografi/etnologi* och de har påbörjat ett system med klartext för hyllan *Mos Samer* som strävar mot rättvisande representationer, motsatt de koloniala påskriftsbrukas idag. Textverket *Tala i tystnad*, som du hittar på nästa sida, är ett fortsatt beaktande av den svenska kolonialismens mekanismer och strukturer.

TALA I TYSTNAD

Vi viker ihop våra flaggor och glömmmer bort att de funnits.
och sen

Att söka vägar till det icke-koloniala. Vi kallar det *Omförhandling*. Vi funderar på ett annat språk som inte väjer för det som lägger skulden och skammen tillbaka på Sveriges vita nybyggar-kolonialism.

Tystnaden ger ro. Arvsträderna bakåt, relationerna med varandra, med icke-mänskliga varelser, med berättelser, med minnen, landskap. Här behöver ingenting sägas. Man vet när man ska ta av på stigen. I tystnaden finns ett samförstånd. Det räcker med en utandning, en suck, en blick. Omsorgen behöver inte kläs i ord. Man känner värmen och omaluts av den. Det finns också annat som inte kan lagas och som förstörs om tystnaden bryts. Det viktiga måste värnas. Tystnaden ger vila.

I referensbibliotekets sektion *M Etnografi/etnologi* finns underkategorin *McSamer*. I ämnesordsregistret, utgåva 1996 som är den som används, kategoriseras under *McS; Lappstäder, Renbetesfågeln, Renmärkning-etnografi, Ren-skötsel-etnografi, Samer, Samesläd, Samisk etnografi, Skogs-samer, Skolsamer, Stallotmer, Trolltrummor*. Vi bestämmer oss för; *Vita gubbar som blir rika och berömda på samer, Vita akademiker som forskat på samer, Renbeteslagen = svensk lag, Ännu en svensk heteropatriarkal man som gör karriär på samer, Splittringen, Vita forskare/antropolog/etnografi, gör sig rik och berömd på samer, Svenska lagar som hindrar samiskt liv.*

16

PROVINS 1/24

tänjer vi gränserna, som heller aldrig funnits.
vi lämnar våra utgångspunkter.
du är inte van att behöva lämna något.
jag har förlorat allt.

Det finns andra tystnader. Rädslan och skammens tystnad.

Lakta tystnaden. Jag räknar tre tystnader; tystnaden i att det inte omnäms, tystnaden i att det inte sägs, tystnaden i att inte kunna tala. Vilka fler tystnader vill ni lägga till listan?

vi sätter ögonbindlar på riksarkivets personal och ledning och snurrar dem i minst tusen varv och när vi tar av ögonbindlarna är de aldeles vimmelkantiga och befinner sig på en helt ny plats, desorienterade, lika desorienterade som vi blev när ni tog allt ifrån barnen som var till brädden fulla av berättelser, kunskap och lek när de steg in era byggnader. när de steg ut var de förändrade för det är vad som sker när man blir bestulen på sitt liv och all sin kunskap och sina språk.

Sedan den koloniala tystnaden. Vad gör det med vår uppfattning av verkligheten att det allra heligaste; gievrie prydligt sorteras under kategorin trolltrummor på ett bibliotek? Med den till synes omärkbare, språkliga förvrängningen blir det plötsligt en legitim sanning om vad det som är heligt för oss handlar om. Man förleds att tro att det rör sig om trolleri och något som man därför inte behöver ta på allvar. Vem har makt att kategorisera vems verklighet? Det får oss också att fundera över den öronbedövande koloniala tystnaden om samer i Sverige.

Är det kanske detta som kolonisering handlar om? Att förvrängningen av samiska verkligheter och tystnaden om samiskt liv, samisk närvaro i nutid och dåtid är tagen för given, är det kanske detta som är själva kärnan i det koloniala projektet? Det är här det blir som mest verkningsfullt. Men lär man sig någonsin som same att förhålla sig till det kollektiva förtigandet och glömskan om det som är ett samiskt sätt att uppfatta världen, i Sverige?

då tar jag dem i handen och vi börjar gå längs stigen upp till de gamla mjölkningsgårdet, och sen går vi till min mor och hon visar med sin hand precis hur klädet ska dras.

och jag är en björn, som sover om vintern och drömmar fram levande arkiv, såna arkiv som bygger på levd kunskap och inte vetenskap, kunskap som förändras, som vädrat och årstiderna.

i de arkiven är språket frön som är nedstoppade i jord och varje morgon kommer barn och vattnar orden med släpbulbollar. På kvällen kommer de äldre och läser högt bladen på de plantor som börjat växa. De är godnattsagor till våra slitna själar.

Trötta, utmattade, efter en dag när ingen lyssnar till de samiska rösterna som fyller Riksarkivets byggnad då vi genomför *Omläsningar* på Arkivvägen i Östersund bestämmer vi oss för metoden *Inga frågor – ingen dialog*. En genomgripande de-kolonial strategi formuleras i ett direkt gensvar. Vi tillåter inte att tankar och rum spås ut av vänliga tillmötesgående förklaringar, utan hålls till de frågeställningar som talaren vill anvisa. Vi bestämmer att vi håller fast – de samiska rösterna får höras, fylla byggnaden. Vi väljer denna strategi för att valat att tala och inte lyssna är det koloniala rättighets-tagande vita svenska människor utövar på en daglig basis och det är de privilegier vi vidmakthåller.

Slutligen tystnaden som motstånd. Alla dessa tomma, meningslösa ord, helt utan betydelse, som bara maler ned en. Det svenska narrativet om »okunskapen om samer». Frågorna och begreppet tar aldrig slut. »Hur många samer finns det egentligen?», »Berätta om din samiska andlighet?», »Berätta om din smärta, och ditt ärvda lidande». Vi blir konsumerade, tömda. Tystnaden och icke-dialogen ger tillflykt. Det är inte vårt ansvar att ta hand om de ledna, vita tanterna och farbröderna.

och på morgonen läser vi kaffesumpen och där finns vårt arkivs handlingsplan och de osynliga är med som en rytm

PROVINS 1/24

som håller oss jordade och under trapporna finns det kotor var barnen kan vila, mitt i steget.

På riksarkivet i Östersund ligger en av de bruna volymerna ur *The Race Biology of the Swedish Lapps*, utgiven av Statens institut för rasbiologi, på hyllan *McSamer*, sida vid sida med tidningen Samefolket. Under vårt arbete på arkivet dyker ytterligare en kopia av volymen upp, och det läggs två bruna böcker innehållande ingående kartläggning samt fantasier förklädda till fakta i vad de kallar »Generell översikt, förhistoria, demografi och lapparnas framtid» över det som är samers liv och verklighet, sida vid sida med Samefolket. Volym två har en dedikation på omslaget – »Till Landsarkivet i Östersund från Rasbiologiska institutet». Vita majoritetssvenskar kan med lätta händer lägga ännu en bok utgiven av Statens institut för rasbiologi på riksarkivets hylla *Samer* – bördan är inte vår, smärtan är inte vår, inte heller skammen eller sorgen.

Monologen, förklädd till okunskap får oss att tappa fokus från det viktiga och får oss att förlora kontakten med våra egna tankar och med oss själva. Vi står inte ut med den koloniala tystnaden och de språkliga förvrängningarna. Det måste finnas andra sätt att organisera världen på. Det måste finnas en annan värld.

och vi älskar våra språk, förbehållslöst som man älskar små barn.
och vi benämner saker och ting för deras rätta namn och blir befriade. den hårda knutna näven i bröstet som jag levt med blir vårloden. Orden blir ett mantra som förändrar rummet och vi bjuder in och väljer bort och vi söker.

Vi behöver gräva djupare.

Jag bär inte vikten av mitt privilegium. Min plikt är att erkänna det faktum att jag är uppfostrad och utbildad i ett system av vit svensk kodning och norm och att dessa strukturer är inneboende rasistiska. Det är min plikt att ifrågasätta, sedan ifrågasätta igen och inte sluta

granska
ifrågasätta
mig själv.
Min plats.
Min position.

en blick som ändras, en kropp som för en kort stund slappnar av och en verklighet som träder fram.

17

HANDEN UTAN ÖGON
HANDEN UTAN ÖRON

Stenar som väcker känslor

**Nedskräpning, harmoniskt tidsfördriv
eller rentav en kolonial handling?
Asikterna går isär om staplade
stenar på hög.**

TEXT: ANNA FRÖSTER

DÄN STRÄNDERNA OCH FJÄLLVIDDERNA är som vackrast växer stenrösen upp, somliga i knähöjd och andra högt över huvudet på sina skapare. Särskilt ilskade platser kan välsignas med hela stenkogar. Även på bilder i sociala medier flockas stentornen, men deras historia är betydligt äldre än så.

Minst tusen år tillbaka i tiden har människor gjort stenhögar för att markera något, ofta ett dödsfall, enligt Institutet för språk och folkminnen. En gammal tradition är att lägga ytterligare en sten på befintliga högar för att inte bli gästkramad av den dödes välnad.

Om vi sedan hoppar fram till Svenska Turistföreningens tidiga årsböcker från 1800-talets slut har det dykt ut för att bestiga berg och satte upp rösen på strategiska krön för att hitta vägen tillbaka. De var också noga med att bygga ett stenkummel på den högsta toppen, där de gärna lade en ask med ett visitkort för att visa vem som hade erövrat denna topp.

I årsboken från 1896 kan man exempelvis läsa om den franske bergsbestigare Charles Rabot som ansåg att toppen på Sarek fjällhåll var alltför litet och otydligt, och där-

för vägrade att tro på sin samiske vägvisares försäkran om att en annan alpinist nått toppen två år tidigare. Rabot byggde själv ett gediget röse och stack in en bleckask mellan stenarna. I asken låg hans visitkort där det står att han bestigit toppen på vetenskapligt uppdrag i franska myndigheters tjänst.

ÄVEN FOTOGRAFEN OCH FÖRFATTAREN Claes Grundsten byggde på 1960-talet ett röse på en topp i Sarek och stack in en filmburk med sitt namn på en papperslapp. Dagens massrösande kan han däremot inte förstå, och han tar fjället Stadjän i norra Dalarna som avskräckande exempel.

På lättillgängliga toppar är det som en kyrkogård av rösen. Det kan vara lite kul men samtidigt är det en släkt med att rista i träid.

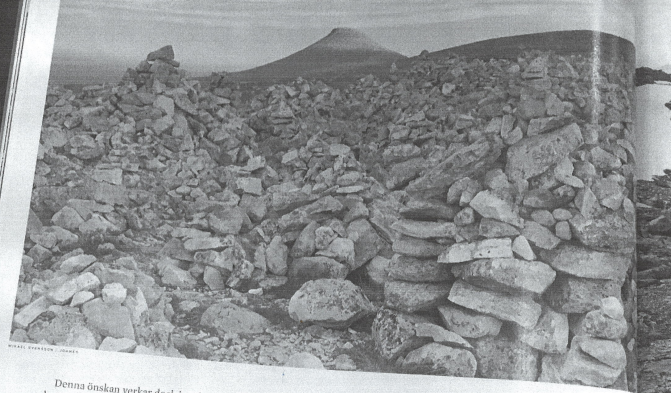
Sitt eget röse i Sarek ser han som någonting annat.

När jag verkligen har varit först på plats så känns det motiverat. Som information till andra som kommer efter. Varför andra behöver denna information kan man fråga sig. Claes Grundsten förklarar att det är ett ursprungligt mänskligt beteende att vilja lämna något spår efter sig.

Bygg ej stentorn!

Ondskaturade stentorn vid leden upp mot fjället Stadjän i norra Dalarna. Lästnyttan är en av möjligheterna till ett förbud i naturreservaten.

Denna önskan verkar dock inte ha varit lika stark hos fjällets samiska befolkning, enligt Ingela Bergman på Silver-samiska förhållanden.

Rösen var sällsynta i det gamla samiska landskapet och de hade alltid en funktion. De kan markera ett förråd eller en topp längs en färdled men de är aldrig övertydliga.

Hon förklarar att traditionella samiska markeringar inte brukar vara mer framträdande än att ett hemvitt öga kan urskilja något avvikelande, som en vit sten i kanten av ett mörkt block. Med vissa undantag för leder där folk färdades riktigt långt.

Samiska gravar smälter ofta in i landskapet för att inte upptäckas av utomstående. Ingela Bergman liknar det vid att tala med små bokstaver och tycker att turister som bygger rösen i dag använder onödigt stora bokstaver.

Varför väljer man som tillfälliga besökare att göra ett monument över att "jag var här", frågar hon sig.

MEH HUR STOR SKADA gör egentligen en hög med sten? "Låt oss glädjas åt ofärliga tecken på att människor varit ute och tagit del av naturen i stället för att fjärma sig från den", skriver en av hundratals deltagare i en eldlig facebooktråd om rösenas vara eller icke vara. I dag nyttjas fjällen av många vandrare, kan de inte få lämna sina spår i landskapet?

Visst, man ska inte betrakta det samiska landskapet som något förflutet som alltid ska bevaras likadant, men jag tycker att det ska förändras av dem som brukar det, säger Ingela Bergman.

Kan man inte säga att vandrarna också brukar landskapet?

Fjällvärlden blir jagarnas, fiskarnas och renskötarnas kulturarv med djupa rötter i förhistorisk tid. Som gäst i ett mycket gammalt kulturlandskap bör man, tycker jag, visa respekt för de människor som verkat här och för dem som i dag för traditionerna vidare, säger Ingela Bergman. Rösen kan dessutom störa hennes arbete som arkeolog eftersom hon inte alltid kan vara helt säker på vad som är

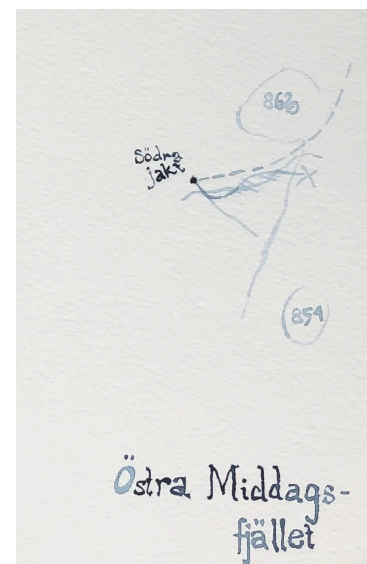
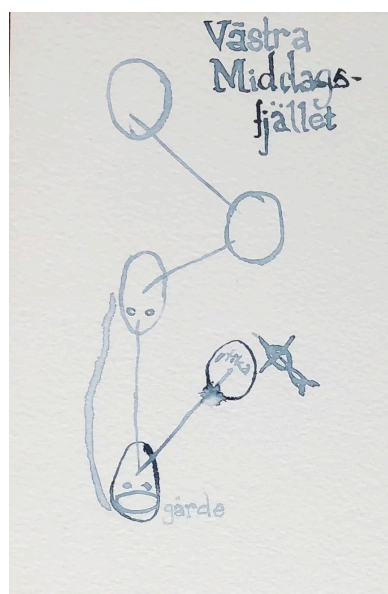
Spana in spektakulära stenbyggen på konstnären Pontus Janssons Instagram: @PJ.85.

Fråga:
Vem talar till vem, vad finns att höra mellan ord, meningar och skiljetecken?

Notation:
Konsnären berättar en historia, den är sanningsenlig tillförlitlig och indränkt i en kolonial tankevärld.

Berättelse:
Där det ligger ett rosa slott på fjället.

Det berättades om det rosa slottet. Det var svårt som barn att föreställa sig hur det såg ut med ett rosa slott på fjället. En platslig anakronism. I alla fall något som inte hörde dit. När jag många år senare letade efter en plats för ett konstnärligt projekt läste jag på om jaktvillorna i Jämtland. Jag lärde mig då också om stängslet som rests längs riksgränsen när unionen mellan Sverige och Norge upplöstes 1905. Stängslets ändamål var att hindra rensens naturliga flyttningar eftersom det skapade oordning i nationsbyggena med rörelse över gränsen. Det var svårt att föreställa sig hur ett staket på en gränsdragning över fjäll och genom skog såg ut. En platslig anakronism. Något som inte hörde dit. När jag läste om hur den svenska statens agerande i det nybyggarkoloniala projektet senare även gjorde det möjligt att köpa upp enorma markarealer för att skapa jaktvillorna visste jag vad jag inte ville. Konstprojektet avstannade men hade titeln 'stealing time, stealing ground' och handlade om att tillskansa sig land. Genom att yttra 'fjället är vårt' skulle konstnärerna tillskansa sig fjället för att undersöka fysiskt, intellektuellt och spirituellt ägande och dess territorier. Projektet glömde icke-ägandet.

Tre anekdoter:

Där jag skidade till Södra jaktstugan för att övernatta och vaknade till tjock dimma.
Kroppslig upplevelse. Disorientering. Hur jag kände mig rädd i ett obekant landskapet.

Jag går på skidor. Det är i början av maj och snön smälter snabbt. Jag har bestämt mig för att följa leden till Södra jaktstugan på Middagsfjället. Jag är lite orolig då det finns risk att smältvatten kommer fylla bäcken och översvämma broarna så att jag inte kommer tillbaka ner följande dag. Jag går ändå, det är nu eller aldrig, eftersom jag bara är här en vecka. På myrarna har snötäcket smält bort men det går ändå bra att åka skidor eftersom marken är så blöt. Det är soligt och varmt och jag kommer fram till jaktstugan tidig kväll. Jag åter sittande vid stugväggen medan jag ser solen gå ner. När jag börjar bli kall går jag in, tänder upp en brasa och kryper ner i sängen. Alla fönster har luckor och det är helt mörkt inomhus. Nästa morgon öppnar jag dörren och möts av ett grått landskap. Modet sjunker. Fjället är insvept i dimma och jag kan se dimridåerna röra sig över marken. Jag hade tänkt skida tillbaka ner efter frukost men känner mig osäker på om dimman tjocknar och jag vill inte vänta. Leden är förfallen och flera ledmarkeringar har fallit ned och jag blir kall inombords när jag tittar på dimman. Om jag inte har sikten från ett ledkryss till nästa vet jag inte vad jag ska göra. Det är första gången jag vistas på det här fjället, ingenting är mig bekant. Jag är beroende av sikten från ett kryss till nästa och jag fylls av tanken på hur pinsamt det skulle vara att behöva ringa fjällräddningen. Det är ändå ingen täckning i området och jag trampar på. När jag kommer till en öppen fjällsida gör jag några telemarkssvingar. Lite längre ner är inte broarna översvämmade och jag kommer tillbaka till byn. Precis innan jag kommer till vägen möter jag en padda, den har vaknat ur sitt ide och kan knappt röra sig på den kalla snön. Våren kommer övergå i sommar.

Där alla björkar såg ut som andra björkar och backarna var till förväxling lika.
Kroppslig upplevelse. Disorientering. Hur jag kände mig vilse i Gaskelaantes landskap.

Vi bokar in en inventering av samiska lämningar i Gaskelaante i Åarjelsacpmie. Det som sedan nu är Medstugan egendom och nybyggarkolonialt land. Med mig är Jan Persson, samisk forskare från Njaarke sameby och Ewa Ljungdahl, arkeolog specialiserad på samisk historia. Vi flygs upp med helikopter. Resan går i krokarna då det är mycket Jan behöver ta en närmare titt på och helikoptern cirklar runt de olika områdena av intresse. Jag blir väldigt illamående av alla svängar och höjdförändringar. Vi sänts ner på en höjd och jag lägger mig ner på marken för att låta vinden blåsa mig tillbaka i en sorts balans igen. Vi börjar gå nedåt och vi rör oss fram och tillbaka längs fjällsidan. Det finns många spår av ett levande landskap med rengården, förvaringsgropar och härdar. Vi når det platta, lägre området där ingenting finns förutom Södra jaktstugan, en gammal timmermannsstuga som frakts upp på fjället. Helikoptern plockar upp oss vid jaktstugan och flyttar oss till andra sidan av Rölán. På den här sidan ser landskapet annorlunda ut och utgörs av många små backar beväxta med fjällbjörk. Jan är entusiastisk och pratar om hur vi ska titta på de och de backarna och vi går hit och dit. Han pekar på en backe en bit bort och säger att dit går vi inte, där har det inte varit någonting. Där och då, och förstärkt av det uttalandet, förlorade jag orienteringen. Jag förstod inte vad som gjorde backen annorlunda mot de andra och jag var inte heller längre säker på vilken backe som avsågs. I en annan persons entusiasm och känsla av relation till markerna förlorade jag all känsla för landskapet. Det var inte min plats, och jag hörde inte hemma i sammanhanget. Jag var övervuldad, men ändå lycklig och trygg med människor som visste var vi var, och vad vi letade efter. Vi nådde en stig. Kanske hade den en gång gått från ett rengårde till ett annat. Nu användes den av vilda djur, en riktning genom landskapet från en plats till en annan. Från i landskapet till i landskapet. Eftersom en stig tar dig någonstans, följde vi den.

Där de uppstoppande djuren togs från fjället.
Kroppslig upplevelse. (Undvikandet av möjligheten till disorientering). Nöjesjakt, den vilda naturen och skjutandets överflöd.

I Medstugans egendoms arkiv finns en berättelse om en jaktur som gjordes av gäster vid jaktvillan år 1906. Berättelsen har titeln 'Ripjagt vid Medstugan år 1906' och löper över fem sidor. På sista sidan återges "Där uppe i fjällen är allt vildt. Naturen är ännu oberörd av människohand, och man jagar verkligt vilda djur [...]". Berättelsen avslutas med en förteckning över de djur som fälldes vid jakten. Förteckningen omfattar 17 fågelarter, en däggdjursart och ett sammanlagt antal fällda djur om 1027 stycken. Inne på Medstugans jaktvillan finns ett urval av dessa djur uppstoppade och uppställda. Jag minns särskilt en stormfalk och en av rovfågeln. När jag läser listan över överflödet av dödade blir jag liksom ställd och tanken som ligger närmast är varför - hur mycket behöver man, och hur mycket tar man. Och om man inte behöver det, varför då ta det?

- Listan som avslutar texten är:
- 887 dalripor.
 - 7 fjällripor.
 - 2 tjäderar.
 - 28 orrar.
 - 49 dubbelbeckansiner.
 - 9 enkelbeckansiner.
 - 5 brockfåglar.
 - 20 änder.
 - 2 lommar.
 - 1 jagtfalk.
 - 2 stenfalkar.
 - 6 snäppor.
 - 1 sparrhök.
 - 4 harar.
 - 1 småspof.
 - 1 fjällvråk.
 - 1 brushane och
 - 1027 skott.

Cristina Agdler - Re: Medstugans jaktvillan

Från: Malin Ståhl <malin@malinstahl.se>
Till: Cristina Agdler <Cristina.Agdler@riksarkivet.se>
Datum: 2018-04-26 18:25
Ärende: Re: Medstugans jaktvillan

Hej!

Jag skulle vilja se planritningar över jaktvillan och rättarbostaden samt badhuset. Planritningar av jaktstugorna om det finns. Även fasadritningarna av jaktvillan vore intressant att se. Sen vill jag gärna se kartor över markerna och var jaktstugorna och eventuell annan bebyggelse eller verksamhet är belägen, hur byggnaderna är belägna i förhållande till varandra.

Finns det en förteckning över de 42 ritningar/kartorna? Det kanske skulle göra det lättare att göra ett urval?

Tack för hjälpen!

Vänliga hälsningar,
Malin

Malin Ståhl
www.malinstahl.se

On tors 26 apr. 2018, at 15:18, Cristina Agdler <Cristina.Agdler@riksarkivet.se> wrote:

Arkivet som innehåller ritningar på Medstugans jaktvillan är Medstugans, Åre gårdsarkiv.
Arkivet innehåller 42 st ritningar/kartor. Vad är du mest intresserad av?
Vi tar fram planritningar.
Välkommen till arkivet onsdag 2 maj 2018, öppet 9-16.
Återkom med mera information om vad du vill se.

Malin Ståhl, telefon 0702-571559

Med vänlig hälsning
Riksarkivet Landsarkivet i Östersund
Cristina Agdler

Ritningspraktiken E. 10138: ✓
E 10149
A 10762 ✓

må stenslutsbror / rengörade / bygghederna
 fastboerna på vinden / bygghederna
 Jänten 2018 / andra teater
 måla fraskorna / tota av / måla
 skida upp till södra jaktstugan i kalla
 väd + kalla villan?
 läsa + (skida till norra?)
 söra i södra

fr
 lö
 sö

Rödalen
 dalgården

måla svart
 källare

Kärr: skräva ut
 sammanlaga
 2 m. det är intressant

0018
 100200

Mattias privat

7 km.

ta med pulken

0/2

Samman / Bydalen / buterin
 Tiren + ... teknisk
 i villan / korin i mejerikonstent?

rengörade Grossmurr boken Kalls samby

Södra / västra Nidlagsfallet

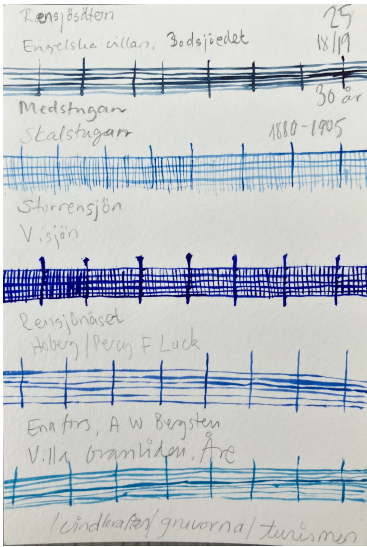
fasten i Rättarbostraden

Nadun Mattsson / Kalls samby

äldre i byn: berättar

hona jäst?

des vandrings

Notation:
Att försöka tänka sig ett staket som går rakt över kalfjället.

BIOGRAFIER

Malin Ståhl
Jag arbetar med relationen till natur och landskap, både den personliga relationen men även den ideologiska historieskrivningen kring en plats. Jag använder mig av performance och akvarellmaleri som metoder för att ta mig an frågor om makt och ansvar. Den kroppsliga upplevelsen och det performativa bildar utgångspunkter för arbetsprocesser som ofta sträcker sig över flera år. Jag är intresserad av hur platser och företeelser beskrivs, ses och upplevs. Vilka stereotyper är vi skolade in i, och vad händer om vi nalkas från ett annat perspektiv än det invanda? Att vända blicken och titta från ett annat håll kan öppna upp för andra röster och narrativ. Samarbeten och utbyten är viktiga komponenter för att kunna finna dessa berättelser.

Annica Wenström
Född i Örnsköldsvik 1966, bosatt i Solna. Författare, lärare i kreativt skrivande vid Skrivarakademin i Stockholm och samiska författarcentrum Tjällegoäthe, samt anlitats som redaktör för manusbearbetningar. Hon är från de södra delarna av Sápmi. Med samiskt tema har hon skrivit romanen Lappskafteland - en familjesaga (Wahlström och Widstrand 2006), Skugggräddla (Bonnier Carlsen 2009), medverkat i antologin Inifrån Sápmi (Verbal 2021, red. Patricia Fjellgren och Malin Nord). Utöver det ett tjugotal andra utgåvor som spänner över krim, relationsromaner och barn- och ungdomsböcker.

Inger-Helen Gråik
Inger-Helene Gråik är 36 år och född och uppvuxen i Vinklumpen. Har från spädbarnstiden följt i renens spår och livet är präglad av att följa renen genom betesmarkerna från fjäll till skog. Det är ett arv jag bär med stolthet men också tidvis ett tungt ok att bära. I 'Berättelserna' delar jag mina tankar om att lära mig hur landskapet ser ut ur renens perspektiv, och svårigheterna med att implementera den kunskapen i ett modernt samhälle.

Tomas Col Bengtsson
Född 1957, uppväxt i en liten by nära Björkvattnet i Tärna, nedanför polarcirkeln i Sverige. I sina konstverk frågan han hur det koloniala arvet har förändrat urfolks liv och landskap, både saemie och andra urfolk. I kampen för att re-vitalisera sitt modersmål sydsamiska arbetar han med bildkonst där han använder saemie (sydsamisk) historia och kollektivt minne som som källa för sin konst. Han experimenterar kontinuerligt med nya former för media och material, från överfångsglas till helt digitalt. I detta söker han att sammanställa ett språk för att formulera förlusten men också en förnyring av samisk identitet. Col Bengtsson är initiativtagare till det första konstnärresidenset för urfolks-konstnärer; Sápmi salasta-Sápmi omfamnar. Han har varit verksam som konstnär sedan 1991 och som urfolks-curator sedan 2016. Han har ställt ut över hela världen och finns representerad på Nationalmuseum i Oslo och på Sametingets parlament i Norge.

Jan Persson
Jan Persson, Njaarke sameby, är privatforskare och renskötare. Han har mångårig erfarenhet av dokumentation av det samiska kulturarvet genom arkivstudier och fältarbete i landskapet. Aktuellt är arbetet 'I Nils Mandelgrens fotspår - dokumentation av samisk närvaro i Tjändaldalen, Kalls sameby' samt det treåriga projektet 'Inventering och dokumentation i Gaskelante', båda drivna av Gaaltje sydsamiskt kulturcentrum.

Ewa Ljungdahl
Ewa Ljungdahl, fil. mag. i arkeologi. Har under många år arbetat med samisk arkeologi och historia på Gaaltje, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund och har publicerat ett antal skrifter om sydsamisk historia / arkeologi. Numera pensionär.

Patricia Fjellgren
Född 1976 i Stockholm och är nord- och sydsame. Hon bodde sina första sex år i Saudiarabien och därefter i Stockholms förorter. Hon är numera bosatt i Ståre/ Östersund där hon jobbar på Östersunds kommun som samisk kurs- och aktivitetssamordnare. Har arbetat med revitalisering av de samiska språken i många olika roller. I 2017 mottog hon Språkrådets Minoritetsspråkpris för sitt arbete. Hon är även en av initiativtagarna till den språkpedagogiska föreställningen Giellačirkus/ Språkcirkus på Giron Sámi Teáhter där hon också medverkar som skådespelare.

Malin Nord
Malin Nord är författare, dramatiker och redaktör. Har skrivit romanerna *Silla Havet* (Bonniers, 2012) och *Barmark* (2017). Hennes pjäs *Elvira. En fantasi om Elvira Madigans verkliga öde* hade upremiär i Östersund 2021. Malin Nord har varit redaktör för den norrländska litteraturtidskriften Provens och för antologin *Inifrån Sápmi. Vätnesmat från stulet land* (Verbal, 2021). Hon är medlem i Rådet för samisk litteratur i Författarförbundet.

Kaisa Huuva
Kaisa Huuva kommer från Stockholm och Rensjön i Cábna sameby i Kiruna kommun. Hon är doktorand i Sámi dutkan/samiska studier vid Umeå universitet där hon i sin avhandling utforskar minnen, relationer och motstånd i det samiska landskapet. Där ställer hon sig bland annat frågan vilka vi blir som samer när landskap inte längre finns. Hon har tidigare arbetat på det samiska museet Sámiid vuorka därvidrat i Karasjok med samiska kulturarvsfrågor. Hon har också arbetat på Sametinget, Kyrkokansliet och Kulturdepartementet med frågor som rör det samiska samhället. Hon har länge intresserat sig för frågor som handlar om läkande av minnen och dekoloniala motståndspraktiker.

TACK TILL

Hushållningssällskapet Jämtland och Medstugans egendom
 Gaaltije saemien museume
 Riksarkivet i Östersund
 IntraGalactic arts collective
 Båskoës Gaskcuniversityteete / Mittuniversitetet

Region Jämtland-Härjedalen
 KonstnärnsCentrum Nord
 Länsstyrelsen Jämtlands län

Läsarröster på åarjelsaemien i videoverket *Samtliga lämningar ligger i fjällbjörkskog* Laula Wilks och Nils-Anders Jonsson

Översättning till åarjelsaemien Sige-Britt Persson

GASKELAANTE
 en utställning av Malin Ståhl

29/11-22 - 31/5-23
 Gaaltije saemien museume
 Riksarkivet i Östersund, med Patricia Fjellgren och Kaisa Huuva

Samtalsserie: 'BERÄTTELSENA'
 29/11-22 Malin Ståhl och Annica Wennström
 20/2-23 Inger-Helen Gråik och Tomas Col Bengtsson
 14/3-23 Jan Persson och Ewa Ljungdahl
 25/4-23 Patricia Fjellgren och Malin Nord

Gaaltije saemien museume i samarbete med IntraGalactic arts collective och Riksarkivet Östersund presenterar Gaskelaante, en utställning av konstnären Malin Ståhl.

Gaskelaante är ett pågående arbete som utgår i ett vistelsestipendium organiserat av Hushållningssällskapet Jämtland på Medstugans egendom i västra Jämtland sommaren 2018. Middagsfjället, en del av egendomens marker, är beläget i det samiska området Gaskelaante, som kan översättas till 'mellanlandet'.

Gaskelaante är en utställning som tar upp samtida frågeställningar kring historieskrivning, blick och ansvar. Utställningen går på djupet i och gestaltar frågeställningar kring marken, fjällvärlden, och synen på den. Hur ser den koloniala historien ut och hur ter sig kolonialismen idag? Vad tas med, vad exkluderas, vad finns i mellanrummen och där orden tystnar? Medstugans jaktvillå är k-märkt vilket betyder att den ska bevaras och stå som ett monument över en specifik tid och företeelse i platsens historia. Det efemära monumentet, eller monumentet som berättelse är en viktig ingångsvinkel i arbetet med utställningen.

IntraGalactic arts collective riktar blicken mot det som tas för givet och främjar ett intersektionellt arbete där företecelser beaktas ur flera perspektiv. I utställningen tittar konstnären på hur dagens berättelser om fjällvärlden förgas av historiska ideologier och politiska skeenden och utställningen tar sig an olika typer av koloniala praktiker som osynliggörande, appropriering och inordning samt drömmen om det orörda fjällandskapet.

I utställningen ingår en omförhandling kring hyllan 'Mes Samer' i Riksarkivet i Östersunds referensbibliotek vilket sker i samarbete mellan konstnären, Patricia Fjellgren och Kaisa Huuva. Omförhandlingen pågår under hela utställningsperioden.

IntraGalactic arts collective

HITTA HIT
 Gaaltije, Köpmangatan 58, Östersund - öppet må-fr 11-17
 Riksarkivet, Arkivvägen 1, Östersund - öppet må, on, to 10-16, ti 10-20, fr 10-12:30

Utställningen genomförs med stöd av Bildkonsten, Region Jämtland-Härjedalen och KC Nord.

VERKSFÖRTECKNING
Gaskelaante - Gaaltije saemien museum

Rörelsens orörlighet
performanceföreläsning

Performance-föreläsningen aktiverar utställningen och tar upp händelser från 1800-talets slut och framåt - luftgister, jaktvillor, k-märkning, lågfjäll, det temporära, idén om det orörda landskapet, osynliggörande, blick, ansvar, kropp, karta, landskap - specifikt på Medstugan egendom och Middagsfjället.

A-B
utdrag ur fornminnesregistret
listor över registreringar: A 1-17 30 juli 2018, B 1-24 18 september 2018

I maj 2018 genomförde jag en stipendievistelse på Medstugans egendom och med tillstånd av Hushållningssällskapet Jämtland och med finansiering från Länsstyrelsen Jämtland-Härjedalen bjöd jag in Ewa Ljungdahl (arkolog med samisk inriktning) och Jan Persson (Njaarke samelby) till två dagslånga inventeringar på Middagsfjället i juli och september samma sommar. Fynden som gjordes registrerades i Fornminnesregistret och är därmed en del av det svenska systemets skrivna arkiv och den samiska närvaron på platsen kan därför inte osynliggöras i den svenska historieskrivningen.

Rapport från Middagsfjäll:
SAMISK NÄRVARO PÅ FASTIGHETEN MEDSTUGAN, Åre kommun, Jämtlands län. Av Ewa Ljungdahl.
GJEJH SAEMIJSTE EEKESNE MESTUN/MEDSTUGAN, Åären tjieltesne, Jiemhten Iecnesne.
Ewa Ljungdahl.

I samband med inventeringarna 2018 skrev Ewa Ljungdahl en arkeologisk rapport som även ger en historisk bild av platsen.

X 7046162, Y 1328036
X 7045098, Y 1324357
X 7045599, Y 1325155
akvareller

De tre akvarellerna behandlar relationen mellan landskapet som karta och Lantmäteriets kartografi. Titlarnas GPS-koordinater anger platserna för registreringarna A2, A9 och B24. Akvarellerna är utsnitt ur de fotografier som dokumenterar platserna.

samtliga lämningar ligger i fjällbjörkskog
video
läsarröster Nils-Anders Jonsson och Laila Wilks

Vid inventeringarna på Middagsfjället 30/7 och 18/9 2018 noterades fyndplatserna med GPS, skriftlig anteckning samt fotografi. Videon visar de 41 fyndplatserna där två samiska röster läser anteckningarna till bilderna. Den svenska texten visas som undertext placerad mitt över bilden i en visualisering av ett system där det skrivna ordet ses som viktigare än att se platsen.

vad är kunskap
akvarell

Jag har tänkt mycket på frågan om kunskap, och vilka typer av kunskap som värderas. I mitt yrke som konstnär spelar den upplevda kunskapen stor roll, den som mediceras och lagras i kroppens arkiv och den kunskap som kallas intuitiv, som inte går att ange en källhänvisning på men som är av avgörande betydelse. Hur skulle vi tala om kunskap, utifrån det västerländska akademiska systemets hegemoni där kunskap existerar genom det skrivna ordet och arkivet och den samiska vägen till kunskap där kroppen och relationerna ses som likvärdiga komponenter i kunskapen?

BERÄTTELSENA
Genom BERÄTTELSENA, en serie möten och samtal, utvecklas utställningen.

I varje del av BERÄTTELSENA deltar konstnären, en inbjuden gäst och en nedtecknare. Nedtecknarens roll fungerar som en utökad dokumentation, där nedtecknaren i valfri form noterar det som sägs, det som händer, stämningar i rummet, associationer sett genom den egna erfarenheten. Dokumentationen ges agens och för in samtalets händelse i utställningen. Medverkande Malin Ståhl, Annica Wennström, Inger-Helen Gräik, Tomas Collbergsson, Jan Persson, Ewa Ljungdahl, Patricia Fjellgren, Malin Nord.

handen utan ögon, handen utan öron
stenar samlade i närheten av Tullhuset i Östersund och staplade till ett röse och Turist 2/19: *Stenar som väcker känslor* - text Anna Froster

Kan turisters och fjällvandrars omflyttande av stenar och staplande av rösen i fjällvärlden ses som koloniala handlingar? I utställningen har konstnären markerat sin närvaro genom att stapla ett röse.

vå universaltet I
akvarell och objekt

Verket *vå universaltet I och II* binder samman utställningen på Gaaltije med *omförhandling* på Riksarkivet i Östersund. Det är ett försök att titta på arkivets och kolonialhistoriens överordning och att öppna för förslag kring alternativa former av arkiv, *vå universaltet* bjuder besökaren att föreslå hur de vill att representationen av samisk kunskap och kultur i Riksarkivet ska se ut.

Riksarkivet i Östersund

vå universaltet II
akvarell och objekt

Verket *vå universaltet I och II* binder samman utställningen på Gaaltije med *omförhandling* på Riksarkivet i Östersund. *Omförhandling* är ett försök att titta på arkivets och kolonialhistoriens överordning och att öppna för förslag kring alternativa former av arkiv, *vå universaltet* bjuder besökaren att föreslå hur de vill att representationen av samisk kunskap och kultur i Riksarkivet ska se ut.

varför 1906 / Norrland. Lapparnes sång och poesi. K. B. Wiklund
varför 1932 / The Swedish state institute for race biology. The race biology of the Swedish lapps. Part I. General survey, prehistory, demography, future of the lapps. K.B. Wiklund, H. Lundborg, S. Wahlund.
Akvareller flästa med garn vid volymerna.

När jag våren 2018 inför vistelsen på Medstugan egendom studerade historiska kartor i Berglundrummet på Riksarkivet i Östersund reflekterade jag över avsaknaden av kontextualisering inom hyllan M Etnografi/etnologi med underhyllan Mes Samer. Djupt rasistiska böcker var placerade bredvid böcker av samiska författare. Två titlar är nu märkta med kommentaren 'varför' samt året för dess utgivningar.

Omförhandling, med Patricia Fjellgren och Kaisa Huuva
bokhylla, böcker, text, objekt mm.

Omförhandling är ett försök att titta på arkivets och kolonialhistoriens överordning och att öppna för förslag kring alternativa former av arkiv ur ett samiskt

KROPPENS KARTOGRAFI

en utställning av Malin Ståhl

2 september till 31 december 2024

Kuben Biblioteket

Gaskenuniversiteete / Mittuniversitetet

Campus Staare / Östersund

Kroppens kartografi är en ny utställning av konstnären Malin Ståhl. Här visas akvareller och ett videoverk i ett undersökande av av blick, ansvar och historieskrivning. Utställningen är en del av ett flerårigt projekt som handlar om ett område mark i västra Jämtlands fjällvärld. Arbetet inleddes 2018 när konstnären genomförde en stipendievistelse på Medstugans egendom, beläget i det samiska området Gaskelaante. I arkiven fanns uttömmande material om egendomens historia som inleddes 1896, men en fullständig tystnad kring den samiska historien på platsen. Projektet behandlar frågor kring kolonial historieskrivning och osynliggörande.

I *Kroppens kartografi* har konstnären tittat djupare på begreppet karta. På Lantmäteriets karta är landskapet översatt till tecken. Där läser vi landskapet sett från ovan. Fjällsidan markeras av linjer som blir tätare när marken blir brantare och glesar ut när marken blir planare. I kartans platta ark finns ingenting av känslan i kroppen när lutningen ökar eller muskelminnet som låter benen röra sig steg för steg i terrängen. Kroppens karta tecknas av erfarenheter, minnen, dofter, i ett mitt-i-perspektiv. Relationen till platsen lever i kroppen och det är denna relation som konstnären velat lyfta fram i *Kroppens kartografi*.

Gaskelaante är sydsamiska och betyder mellanlandet eller landet mitt emellan. Det är namnet på området där Middagsfjället är beläget. Med tillstånd av Hushållningssällskapet Jämtland och med finansiering från Länsstyrelsen Jämtland-Härjedalen bjöd konstnären in Jan Persson, samisk forskare från Njaarke sameby, och Ewa Ljungdahl, arkeolog med samisk inriktning till två dagslånga inventeringar på Middagsfjället i juli och september samma sommar. Fynden som gjordes registrerades i Fornminnesregistret och är därmed en del av det svenska systemets skrivna arkiv och den samiska närvaron på platsen kan inte längre osynliggöras i den svenska historieskrivningen. Projektet Gaskelaante behandlar frågor kring kolonial historieskrivning, blick och ansvar och det rör sig kring ett område mark i västra Jämtland fjälltrakter. Det specifika området är Sveriges största privata egendom och samtidigt samiskt brukningsområde sedan århundraden. I samband med vistelsen på Medstugan påbörjades ett flerårigt projekt om osynliggörande och ansvar i en förvissning om att konstnärligt arbete kan belysa dessa processer och synliggöra förtigandets strukturer. Utställningen *Gaskelaante* har visats på Gaaltije saemien museume och innefattar videoverk, akvareller, en performance, texter och objekter, samt *Berättelserna*. *Berättelserna* utgjordes av fyra tillfällen med inbjudna gäster; en berättare som delade kunskap och en nedtecknare som sedan återförde kunskapen i utställningen i form av ljudverk, glaskonst, rapporterande text och poesi. Annika Wennström nedtecknade Malin Ståhls performance *Rörelsens orörlighet*, Tomas Col Bengtsson nedtecknade Inger-Helens Gråiks berättelse om renens kunskap, Ewa Ljungdahl nedtecknade Jan Perssons berättelse om Gaskelaante, Malin Nord nedtecknade Patricia Fjellgrens berättelse om drömmar och frihet. Som en del i utställningen samarbetade konstnären med Patricia Fjellgren och Kaisa Huuva i *Omförhandling* där vi arbetade direkt mot hyllan Mes Samer i Riksarkivet i Östersunds referensbibliotek. *Omförhandling* är en dekonstruktion av material och kunskap där vi har tänkt om och flyttat om, med avsikt att i realtid nalkas arkivets koloniala struktur. I arbetet ingick *Omläsning* – en dag då rösterna vänds från den stora institutionen till den materialet handlar om.

VERKSFÖRTECKNING

Kroppens kartografi - Kuben Biblioteket, Gaskenuniversiteete / Mittuniversitetet

Referensbiblioteket

akvarell 94 x 125 cm

Under utställningen *Gaskelaante* på Gaaltije Saemien museume genomförde Patricia Fjellgren, Kaisa Huuva och konstnären en processbaserad intervention under titeln *Omförhandling* i Riksarkivets lokaler i Östersund. I *Omförhandling* ville de titta på hur materialet om det samiska samhället var organiserat i Arkivets referensbibliotek. - Vi fick en tom hylla dit vi flyttade titlar som vi bedömde viktiga för det samiska samhället och vi köpte in och lånade in titlar som vi ansåg behövdes på hyllan. Det som blev kvar är de titlar som avbildas i akvarellen tillsammans med hyllmarkeringar i klartext. De löd: *Vita gubbar som blir rika och berömda på samer*, *Via akademiker som forskat på samer*, *Renbeteslagen = svensk lag*, *Ännu en svensk heteropatriarkal man som gör karriär på samer*, *Splåtringen*, *Via forskare/ antropolog/ etnograf, gör sig rik och berömd på samer*, *Svenska lagar som hindrar samiska liv*.

Samtliga lämningar ligger i fjälljörkskog

video

låsarröster Nils-Anders Jonsson och Laila Wilks

Vid inventeringarna på Middagsfjället 30/7 och 18/9 2018 noterades fyndplatserna med GPS, skriftlig anteckning samt fotografi. Videon visar de 41 fyndplatserna där två samiska röster läser anteckningarna till bilderna. Den svenska texten visas som undertext placerad mitt över bilden i en visualisering av ett system där det skrivna ordet ses som viktigare än att se platsen.

Middagsfjället vandringsvägar; kartor ur minnet

akvareller 10x15 cm

Kartor ut minnet beskriver hur vi rörde oss genom markerna vid inventeringarna på Middagsfjället i juli och september 2018. De handlar om kartans definition av en plats och den relation till platsen som lever i kroppen. Förhållandet gestaltas i notationer av den disorienterade kroppens upplevelse på Middagsfjället.

Stigen

akvarell 114x152 cm

Stigen finns markerad i *Middagsfjället vandringsvägar; kartor ur minnet*. Den är utmärkt som 'stig'.

*X 7046162, Y 1328036**X 7045599, Y 1325155**X 7045098, Y 1324357**X 7045559, Y 1325130*

akvareller 100x100 cm

Akvarellerna är målade efter fotografier av fyndplatser för samiska lämningar på Middagsfjället. I måleriet strävar jag mot en gestaltning av landskapets funktion som karta för den som känner sin plats. Jag har sökt en plats mellan landskapsmåleriets perspektiv och kartans abstrakta form. Titlarnas GPS-koordinater anger platserna för de arkeologiska registreringarna.

handen utan ögon, handen utan öron

stenröse

Arkeologiskt är det svårt att se skillnad på ett mångusenärtigt röse och ett som staplades för ett par dagar sedan. (ref. Anna Froster / Turist 2/19: *Stenar som väcker känslor*). Turister och fjällvandrares mystaplade rösen, tillkomna enbart som tidsfordriv, kan i kontexten ses som samtida koloniala handlingar. I utställningen har konstnären markerat sin närvaro genom att stapla ett röse.

Kart-collage

akvarell och Lantmäteriets karta 24 Skäckerfjällen-Kall 20x25 cm

I *Kroppens kartografi* har konstnären tittat djupare på begreppet karta. På Lantmäteriets karta är landskapet översatt till tecken. Där läser vi landskapet sett från ovan. Fjällsidan markeras av linjer som blir tätare när marken blir brantare och glesar ut när marken blir planare. I kartans platta ark finns ingenting av känslan i kroppen när lutningen ökar eller muskelminnet som låter benen röra sig steg för steg i terrängen. Kroppens karta tecknas av erfarenheter, minnen, dofter, i ett mitt-i-perspektiv. Relationen till platsen lever i kroppen och det är denna relation som konstnären velat lyfta fram i *Kroppens kartografi*.

STAARE / ÖSTERSUND
Daus Tryckeri Östersund
2024